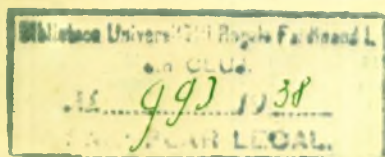

FAMILIA

REVISTA LUNARA
DE CULTURA

BCU Cluj / Central University Library Cluj

DIRECTOR
M. G. SAMARINEANU

FAMILIA

DIRECTOR: M. G. SAMARINEANU

BCU Cluj / Central University Library Cluj

5

SERIA III. ANUL IV.

MAI 1937.

INSTITUT DE ARTE GRAFICE A. SONNENFELD SOC. AN. — ORADEA

S U M A R U L

No. 5

<i>Sever Stoica</i> — Mihai Eminescu gazetar	pag.	3
<i>Leonard Divarius</i> — Glosă (poezie)	«	13
<i>Ion Minulescu</i> — Nevasta lui Moș-Zaharia (teatru)	«	15
<i>Alexandru Olteanu</i> — Revizuirea și Bazinul dunărean	«	25
<i>N. Davidescu</i> — Din „Evul Mediu“ (poezie)	«	41
<i>Mihail Chirnoagă</i> — Oameni în primăvară (nuvelă)	«	43
<i>Victor Eftimiu</i> — Păstorul (poezie)	«	68
<i>Const. Sassu</i> — Din problematica evoluției ardeleni	«	69

SCRIITORI ȘI CĂRȚI:

B OCTAV ȘULUȚIU — Lucian Blaga: „Spațiul mioritic“; Al. Marcu: „Itinerar adriatic“; Coca Farago: „Sunt fata lui Ion Gheorghe Antim“; E. Lovinescu: „Diana“; George Gregorian: „Lumini de seară“; Mihail Sadoveanu: „Cazul Eugeniței Costea“; George Petcu: „Tălmăciri din mine“; George Popa: „Plecarea spre legendă“; Aurel Marin: „Intrarea în pădure“ pag. 79

G. GAROESCU — „Notițe zilnice din războiu (1916—1918), de Mareșalul Alexandru Averescu“ Pag. 98

V. BENEȘ — Octav Șuluțiu: „Brașov“ Pag. 103

NOTE:

IDEI - OAMENI - FAPTE: „Metamorphosis Transylvaniae 1918—1936“ de Alexandru Olteanu - „Giuseppe Donnini: Dostoevski Vivente“, „Elio Vittorini“ de Dragoș Vrânceanu - „Al. Mironescu: Oamenii nimănuși“ - „Codul de justiție militară“ - „Revista Fundațiilor Regale“ etc. Pag. 106

CRONICA MĂRUNTĂ

MIHAI EMINESCU GAZETAR

— VEDERILE LUI POLITICE —

de SEVER STOICA

Neințelegătorii marelui mort dela Bellu trasează hotare sufletești între degetele, cari au lunecat melodic pe coardele harfei și între mâna, care a strâns harapnicul de jar al pamfletului. Pesimist în sonoritatea de argint a ritmului Eminescu ar fi optimist în acțiunea politică. E vremea să înțelegem că dacă ochii aceștia, cari au privit trist prin ferestrele vieții, nu s'au născut de două ori, odată la 20 Decemvrie 1849, la Ipotești, altă dată la 15 Ianuarie 1850, la Botoșani, e vremea să înțelegem că acelaș suflet plânge pe strunele versurilor și acelaș suflet se indignează și râde în articolele politice. Dacă pe un clavir vrei să cânti tristețea unui suflet, nu poți bate o singură clapă, toate degetele trebuie să-ți lunece guraliv pe fildeşurile albe. Pesimism nu înseamnă indiferență și renunțare la luptă, după cum reîntoarcerea în repaosul de veci al Nirvanei nu înseamnă sinucidere. E absurdă maniera aceasta de a înțelege pesimismul, după cum e absurd să te întrebi de ce mor iubitorii vieții, optimiștii? Pesimismul este o concepție de viață, care nu se mărginește în hotarele filosofiei sau ale poeziei, ci se afirmă și în viața politică. Pesimistă este concepția politică a lui Aristotel, pesimistă este concepția lui Machiavelli, pesimistă concepția asupra vieții statului a sfântului Augustin, pesimistă doctrina lui Hobbes, pesimistă vederea politică a lui Schopenhauer și pesimistă este, după a noastră părere, concepția politică a tuturor marilor gânditori politici. A crede că este posibilă o dedublare, pesimism în filosofie și versuri și optimism în politică, înseamnă a nu înțelege nici una din aceste concepțiuni de viață și a nu lua pe nici una în serios. Că pesimismul nu înseamnă renunțarea la luptă și optimismul nu este echivalent în politică cu lupta, ne învederează și acest fragment de articol scris de Mihai Eminescu, la 18 Martie 1877, în „Curierul de Iași”: „Se'nțelege că generația actuală nu este în stare de a hotări, care din aceste două direcții spirituale are dreptate, cea încrezută și optimistă, sau cea sceptică și pesimistă, căci nici una nici cealaltă nu sunt încă atinse de un indiferentism, n'au renunțat de a voi binele comun”.

Când la 1876, Eminescu s'a aruncat în valurile de cerneală ale gazetăriei să militeze cotidian crezul său social și naționalist, el a purtat în suflet rana greu iertătoare a unei pustiitoare lovituri morale. Odată cu căderea guvernului conservator al lui Lascar Catargiu, la 1 Iulie 1876, Eminescu a fost scos din funcția de revizor școlar al județelor Vaslui și Iași și peste 15 zile, dat în judecată sub cuvânt că ar fi sustras și înstreinat cărți din Biblioteca, unde funcționa. Mai bine de un an și jumătate a stat Eminescu sub povara distructivă a acestei acuzații. Spre cinstea istoriei justiției românești, judecătorul de instrucție Stoica a clasat dosarul, convingându-se de netemeinicia acuzațiilor, și astfel Eminescu n'a trebuit să compare în fața tribunalului. Ce furtună va fi svâcnit, însă, sub fruntea acestui om, care era onestitatea în carne și oase, reiesă din scrisoarea adresată Veronicii Miclea:

„Am citit scrisoarea dv., care e plină de compătimire. Canalia liberală a nimicit ideile ce mi le făcusem despre viață. De acum rămas fără o poziție materială asigurată, purtând lovitura morală ca o rană, care nu se mai poate vindeca, voi fi nevoit să reiau toiagul pribegiei, neavând nici un scop, nici un ideal. Crede-mă, stimată doamnă, că de azi sunt un om pierdut pentru societate. O singură fericire ar renaște în sufletul meu, dacă aş putea să ascund nedreptatea. Posteritatea nu vreau să afle că am suferit de foame din cauza fraților mei”.

„Sunt prea mândru în sărăcia mea. I-am disprețuit și acest gest e prea mult pentru un suflet, care nu s'a coborât în mocirla vremurilor de azi”.

Cu mare greutate, amicii săi dela Junimea i-au găsit postul de redactor-administrator și corector la foaia publicațiilor oficiale ale Curții de Apel din Iași, intitulată „Curierul de Iași”, fiind retribuit cu modica sumă de 100 lei. Aici a stat până în toamna anului 1877, când din cauza unui conflict de conștiință, se retrage din redacție. Pentru a aprecia frumusețea caracterului său și pentru a vedea ce idei înaltă avea el asupra ziaristicii, ideie pe care majoritatea covârșitoare a ziaristilor n'o au, nu e de prisos să cităm lămuririle pe cari le-a dat Mihai Eminescu asupra acestei demisii.

Domnule Redactor,

„Fiindcă, câteva șiruri din ziarul dv. „Steaua României” au format obiectul unui conflict între mine, redactorul „Curierului de Iași” și un d. Mircea, avocat aici în Iași și director al „Tipografiei Naționale”, și fiindcă în urma aceluiași conflict m'am retras dela re-

dacția părții neoficiale, voesc a nu lăsa pe nimeni în întuneric nici asupra conflictului, nici asupra împrejurării, c'am încetat a redige mai departe zisa foaie.

„In ziarul d-voastră apăruse mai multe atacuri asupra d-lui primar Pastia. Tipografia Națională având o mulțime de legături cu primăria, acest domn Mircea a crezut că mă poate obliga ca în partea neoficială să apăr eu pe d. primar în contra atacurilor aduse de foaia Dv. Eu am trebuit să declin cu desăvârșire această insinuațiune, aproape blesantă, de vreme ce nici cunosc pe d. Pastia, nici mă cunoaște și sânt de prea puțină vreme în țară și d-sa de prea puțină vreme primar, pentru ca eu să pot emite despre d-sa o opinie fie bună, fie rea, dar a cărei răspundere s'o iau asupra-mi și despre care să fiu pe deplin convins. Misiunea mea după contractul verbal ce l-am avut cu asociații, e să relatez fapte, nu să apăr sau să atac persoane, căci pe terenul afacerilor publice persoana a fost și este lucru secundar. Dacă în notițe literare am citat numele, simpla cauză e că pe acest teren termenul hotărîtor e talentul individual, pe când nu se cere nici un talent individual pentru a repara o uliță sau a erige fânare.

„D. Mircea a recurs atuncia la o insinuațiune și mai meschină pentru d-sa, și mai deonorătoare pentru mine. D-sa să scrie laude primarului și să treacă în public ca fiind scrise de mine. Aceasta îmi convenea și mai puțin, de vreme ce n'aș fi voit cu nici un preț ca stilul unui om, care nu știe a scrie, să treacă drept stil al meu și ideie a mea. Și fiindcă n'am obiectul să fac taină din opinia bunărea ce o am de fiecare, i-am spus că refuz să fiu amestecat în aceiaș troacă. Acest orișicine e pentru mine acest domn, precum și oricare l-aș considera drept o nulitate. E drept ca să-mi port greșelele mele, care din mila Domnului vor fi destule, iar nu și acelea ale oricărui avocat de mâna a treia sau ale oricărui Bulgar, ce de eri de alaltăieri ține pana'n mână pentru a înoda două vorbe românești.

„Să se știe că eu nu mai sânt redactorul ziarului „Curierul de Iași” și că neroziile viitoare câte or apărea în acel ziar privesc pe secundogeniturile greco-bulgărești din țară dela noi, iar cele din trecut pe mine”.

„Primiți, Domnule Redactor, mulțămirea mea pentru bunăvoința de a fi trecut aceste șiruri în coloanele ziarului d-voastră”.

Mihai Eminescu.

La propunerea lui Ioan Slavici, sprijinit și de oameni influenți în partidul conservator, Eminescu urma să vie la ziarul „Timpul”,

organul partidului conservator. Cu data de 12 Octomvrie 1877. Slavici primește următoarea scrisoare dela Eminescu:

„Dar n'am cu ce veni. Asta m'a făcut să-mi țin gura pân'acum. — 100 de fr. am pe lună: din ce dracu să plec? Am și bagaje: cărți, manuscrise, ciubote vechi, lăzi cu șoareci și molii, populate la încheieturi cu deosebite naționalități de ploșnițe. Cu ce să transport aceste roiuri de avere mobilă — în sens larg al cuvântului?”

Primind banii pentru acoperirea cheltuelilor de călătorie, înainte de Sf. Dumitru, Eminescu e la București. Despre atmosfera, care domnea în redacție ne pot da relațiuni contemporanii. Slavici, redactor al ziarului „Timpul”, ne-a dat prețioase contribuțiuni în „Amintirile” lui. Rup din aceste „Amintiri” aproape întreg articolul: „Eminescu și conservatorii”.

„Erau, însă, în partidul conservator de atunci și oameni, de altminteri, foarte cum se cade, care nu vorbeau cu copiii lor românește, și aceștia nu prea erau în stare să-și dea seamă despre o asemenea menire conservatoare a partidului, din care făceau parte. „Timpul” nu era, deci, sprijinit cum ar fi trebuit să fie. Abonamentele nu erau destule. Vânzarea cu numărul era neînsemnată. Anunțurile erau puține. Ceeace lipsia trebuia să se acopere din cotizațiuni, care erau pentru fiecare cu atât mai mari, cu cât mai puțini luau parte la ele.

„Mai bine nu era nici după ce Titu Maiorescu, în urma unei neînțelegeri cu Alexandru Lahovary, s'a retras de la „Timpul”.

„Eminescu a intrat în redacțiune după ce se retrăsese T. Maiorescu, iar Caragiale a fost adus de Eminescu, care-l știa de mai-nainte”.

„Scriau articole pentru „Timpul” membrii partidului, când erau inspirați, și comitetul partidului însărcina când pe unul, când pe altul dintre membrii săi cu supravegherea. Am avut rând pe rând pe generalul Florescu, pe Mavrogheni, pe generalul Manu, pe Manolache Costachi, pe dr. Keresztényi, pe Grig. Păucescu, pe maiorul Alecu Catargiu, cel mai statornic și mai zelos dintre toți. „Băieții”, făceau așa zisa bucătărie a ziarului și scriau articole, când boierilor le lipsea inspirațiunea, iar (eu) mai eram și un fel de administrator, mâna dreaptă a casșterului, timp îndelungat conul Petre Millo, cumnatul lui Alexandru Lahovary.

„Deoarece boierii numai rar de tot aveau timp pentru „Timpul” și inspirațiunile erau și ele rare, „băieții” rămâneau de capul lor, ceace pe ei nu-i supăra de loc, dar supăra adeseori pe alții, căci mai ales Eminescu nu era cruțător nici față cu membrii parti-

dului, când se nimeria ca ei să cadă în vre-un păcat, ba era în stare să laude faptele bune și dacă ele erau săvârșite de adversari politici. Mult n'a trecut dar, și a intrat și el în conflict cu Alexandru Lahovary.

„Simțindu-se adânc jicnit în demnitatea lui, Alexandru Lahovary a pus chestiunea în discuțiunea comitetului.

„Bătrânul Lascar Catargiu, care avea o deosebită slăbiciune pentru Eminescu, a fost de părerea, că cel mai cuminte lucru e să-i lase pe băieți să scrie cum îi taie capul, iar Lahovary ori vre-un alt membru al partidului, care e nemulțumit, îi face partidului un prețios serviciu scriind articole, în care își arată părerile.

„Simțindu-se prin aceasta încă mai jicnit, Lahovary n'a mai dat pe la redacțiune, ceace băieții au luat drept un mare succes. Ar fi și fost, dacă de acum înainte n'ar fi scăzut abonamentele și altfel puține și nu s'ar fi sporit membrii partidului, cari se codiau, când li se cereau cotizățiuni pentru acoperirea deficitului. Eminescu era mare și tare la „*Timpul*”, stăpân pe „baracă”, dar pe o baracă foarte șubredă — zicea Caragiale.

„Intrase într'un rând și Ronetti Roman în redacțiune, dar văzând cum merg lucrurile, numai puțin a stat.

„Era în prima parte a celor doisprezece ani de stăpânire liberală, cei însetați de căpătuieală aveau puțină nădejde ca conservatorii să vie la putere, și mereu se puneau întrebarea, dacă va mai putea ori nu să se susție „*Timpul*”, de care azi se interesau mai puțin decât ieri. Mai era apoi la mijloc și răutatea lui Caragiale care-i cânta lui Eminescu mereu la ureche, că e păcat de munca pe care o pune pentru o cauză percută. După părerea lui era adecă „pe dric” partidul conservator, care nu mai putea să-și susțină cum se cade organul de publicitate.

„*Timpul*” cu toate acestea se susținea. Vorba era, însă, cum.

„La început ziarul se tipărea în tipografia „*Tiel și Weiss*”, care se afla instalată în casele societății „*Dacia*”, str. Lipscăniei, colț cu calea Victoriei. În fundul curții, la primul etagiu, se afla localul redacțiunii, trei saloane mari și luminoase, cel din fund elegant mobilat, biuroul direcțiunii, unde se întâlneau unii dintre cei mai însemnați fruntași ai țării, ca să pună lumea la cale și să le dea redactorilor îndrumări, de care, ce-i drept, aceștia nu prea țineau seamă.

„După ce fruntașii au încetat a mai veni, au început redactorii a se duce când pe la unul, când pe la altul, care-i primia, de obicei, fie cu ceaiu, fie cu dulceață și cu cafeluță, și acum vorba nu mai era de îndrumări, ci de îmbărbătări.

„Cât pentru Emînescu, el nu avea nevoie de 'mbărbătare. N'avea, ce-î drept, decât trei sute de lei pe lună, și fiindcă și pe aceștia numai cu chiu cu vai putea să-i scoată, se mulțumea cu atât, ba ar fi fost în stare să dea de la dânsul, dacă ar fi avut de unde. Nu tot așa și Caragiale, pe care mulți dintre cei ce nu-l cunoșteau îndeajuns îl vor fi socotit om ușuratec, care cheltuește totdeauna peste puterile lui. El și era în adevăr cheltuitor, dar nu din ușurință, ci din convingere. După părerea lui aveau nu redactorii să se jertfească, ci boierii să aducă jertfe pentru ca redactorii să se poată îmbrăca, adăposti și hrăni cum se cuvine. Deoarece de părerea aceasta mai erau și alții, am ieșit din locuința dela „Dacia” și ne-am mutat în strada Regală, cam unde se află azi biroul „Burdin”.

„Aci era mai ieftin, dar tot prea scump, căci mai erau și multe altele. Când se întâmpla ca d-l cassier să dea pe acolo, vai era de capul lui, căci dădeau năvală asupra lui toți din toate părțile cu conturile ce urmau să fie achitate, una pentru tipograf, alta pentru hârtie, iar alta pentru un rest din chiria localului, iară — și iară — și alta pentru lefurile servitorilor, pentru onorariile personalului de redacțiune, pentru mărci poștale, pentru luminat și încălzit. Om care știa să-și păzească treaba, cassierul nu se mai avânta pe la redacțiune, și toate se spărgeau în capul meu, care trebuia să-i aduc din când în când chitanțele, dintre care multe rămâneau deocamdată neachitate.

„Luă Caragiale nu putea să i se întâmple așa ceva: el trebuia neapărat să stoarcă ceva din banii ce treceau prin mâinile mele.

„La sfârșitul lunei Ianuarie el avea de luat pe luna Februarie cel puțin 50 de lei. Avea, deci, luați la sfârșitul lunei Februarie cel puțin o sută de lei pe Martie, iar la sfârșitul lunei Martie începea să ceară anticipațiune pe luna Maiu. El știa să mă ia totdeauna așa, ca să-mi fie greu a-l refuza. În cele din urmă tot trebuia, însă, să-mi pun piciorul în prag pentru ca să începem a scădea din anticipațiune.

„El se opri în fața mea și mă măsură cu ochii odată de sus în jos și încă odată de jos în sus.

„Bine, omule, — îmi zise, — aceasta le întrece pe toate. Mă știi că sunt om cheltuitor și abuzezi de această slăbiciune a mea, dându-mi azi un pol și mâne altul, ca să mă ții legat și mă ai rob la ocna aceasta, unde se pisează sare amară. După ce m'ai deprins să cheltuiesc mai mult decât mi se cuvine, mă săcâi voind să mă scazi la mai puțin. Nu se poate, domnule. Ai răbdare, căci de mult m'ă făcut lehamite de a mă lupta pentru o cauză pierdută și

umblu mereu să fac împrumut pentru ca să mă răscumpăr și să scap de aici".

„A și găsit apoi pe cineva, care l-a ajutat să scape pentru ca să publice „Moftul Român”.

„Azi, după patru zeci și mai bine de ani, puțini vor mai fi stând la îndoială, dacă avea ori nu Caragiale dreptate, când zicea că e perdută cauza, pentru care se lupta Eminescu.

„Pentru puținii aceștia mai reproduc aici următoarea chitanță, din care rezultă, că în ajunul zilei de Sf. Dumitru pentru „patronii” ziarului „Timpul” era lucru greu să dea redacțiunii un acout de 350 lei.

CHITANȚA

Pr. 350, adică trei sute cincizeci lei ce am primit prin d-l Slavici dela d-l Cassier, un acout asupra lefurilor redacțiunii „Timpului” pe curenta Octomvrie.

București, 23 Octomvrie 1879.

M. Eminescu.

Mai am să adaug că cei 350 lei erau scăzuți din banii ce promisem pentru chiria până atunci încă neachitată a localului. Eminescu a mai lucrat cu toate acestea încă patru ani aproape în redacțiunea ziarului „Timpul”, căci multe a avut să sufere, dar nicio dată jicnit în demnitatea lui de om n'a fost ca redactor al acestui ziar”.

Se mai găsesc amintiri presărate în alte articole, din „Amintiri” ale lui Slavici. Pentru modul de a lucra al lui Eminescu, cităm pasagiile de mai la vale:

„Ca scriitor Eminescu strica multă hârtie, căci făcea multe corecturi, mai ales în cece privea alegerea vorbelor și ținea să dea la tipografie manuscris curat și citeț. Articolele pentru „Timpul”, de exemplu, le scria, de obicei, acasă, le cetia cu glas tare, apoi le scria. Mai înainte apoi de a le da la tipar i le cetia apoi cuiva și, dacă nu era mulțumit cu ele, le prescria din nou. Imprejurul mesei lui de scris era, deci, mereu plin de hârtii rupte”.

Munca conștiințoasă, l-a istovit, așa că în 1882, cu un an înainte de izbucnirea boalei fatale, Eminescu așterne Veronicii Miclea următoare scrisoare:

„Tu trebuie să-ți închipuești astăzi sub figura mea, un om foarte obosit, de vreme ce sunt singur la negustoria asta de principii și peste aceasta un bolnav, care ar avea nevoie de cel puțin șase luni de repaus, pentru a-și veni în fire. Ei bine, de șase ani aproape o

duc într'o muncă zadarnică, de șase ani mă sbat ca într'un cerc vicios în cercul acesta, care cu toate acestea e singurul adevărat, de șase ani n'am repausul senin, de care aș avea atâta trebuință, pentru ca să mai pot lucra și altceva decât politică. Quelle vie, mon Dieu, quelle vie!

„Să pot sbura pe trei zile la Iași, tare-aș veni. Dar mai mult de trei zile n'aș avea, pentru că eu nu am vacanță, ci trebuie să trag ca și catării, greu la vale și greu la deal.

„Ei, dacă ai ști cum salahoria asta în care petrec, împreună cu boala și mizeria, mă apasă și mă fac încapabil de a voi?

„Folosul meu după atâta muncă e, că sunt stricat cu toată lumea și că toată energia, dacă am avut-o vreodată, și toată elasticitatea intelectuală s'a dus pe apa Sâmbetei.

„Eu rămân cel amăgît în afacere, căci am lucrat din convingere și cu speranță în consolidarea ideilor mele și un mai bun viitor. Dar nu merge. În opt ani, de când m'am întors în România, decepțiune a urmat la decepțiune și mă simt atât de bătrân, atât de obosit, încât de geaba pun mâna pe condeiu și încerc a scrie ceva. Simt că nu mai pot, simt că am secăt moralicește și că mi-ar trebui un lung, lung repaus ca să-mi viu în fire. Și cu toate acestea ca lucrătorii cei de rînd din fabrici, un asemenea repaus nu-l pot avea nicăieri și la nimeni. Sunt istovit, nu mă mai regăsesc și nu mă mai recunosc... Aștept telegramele Havas ca să scriu iar, să scriu de meserie, scrie-mi-ar numele pe mormânt și n'aș mai fi ajuns să trăiesc”.

Fatalitatea croncănește neagră deasupra creștetului său și boala flămândă aștepta clipa să-i devoreze creierii.

În preajma sfârșitului său, admiratorul său Alexandru Vlahuță, prinde aceste impresii:

„El era pe atunci redactor la ziarul „Timpul”. Conștiincios și muncitor peste măsură, de multe ori Eminescu ducea singur greutatea gazetei. Câte nopți petrecute cu condeiu în mână. Ș'a doua zi, palid, nepieptănat, plin de cerneală pe degete, c'un teanc mare de foi scrise intra la tipografie, unde rânduia materia, redacta informații, făcea corecturi, și numai seara, când gazeta începea să se vânture la roată, atunci își aducea și el aminte, că e trudit și n'a mâncat nimic în ziua acea.

„Îmi pun mâinile la ochi și trec repede peste acest șir de ani, în cari Eminescu și-a dat cea mai scumpă și nobilă parte din viața și inteligența lui... pentru o mizerabilă bucățică de pâine. Când veneau căldurile nesuferite ale verei, patronii dela „Timpul” plecau toți la băi. Eminescu stătea neclintit în București, mistuindu-se și

luptând până la jertfă pentru onoarea și triumful altora, soldat credincios și nefericit.

„Intr'o zi, m'am dus la tipografie să-l iau ca să mâncăm împreună. L-am găsit făcând corecturi. Era obosit la față.

„— Uf, nu mai pot, nu mai pot... Aș vrea să mă duc undeva la țară, să mă odihnesc vre-o două săptămâni.

„— De ce nu te duci?

„— Dar unde să mă duc? Cu ce să mă duc? Pe cine să las în locul meu?...

„Asta era la sfârșitul lui Mai. După o săptămână gazetele anunțau că Eminescu a înebunit”.

Gazetele n'au dat decât o zgârcită notiță prizărită în colțul gazetei, cu un laconism înflorător:

„D. Mihai Eminescu, redactorul ziarului „Timpul” a înebunit, D. Paleologu va lua direcțiunea suszîsului ziar”.

A fost necesară reconstituirea, prin mărturiile contemporanilor, a atmosferei în rama căreia linia de mișcare a lui Eminescu apare ideală, luminoasă, normativă. Intr'o scrisoare din 14 Decembrie 1877, Slavici scria către Iacob Negruzzi: „Pentru ca să vă vorbesc de Eminescu, el lucrează cu zel și cu mai multă bunăcredință decât mine”. Iar Grigore Păucescu, tot redactor la „Timpul” și care și-a îngăduit și unele critici străvezii și nedrepte chiar în coloa-nele ziarului la adresa lui Mihai Eminescu, scrie roșu pe alb: „Ni-meni n'ar fi făcut pe Eminescu să susție o ideie, care nu era a lui”.

Deși intrat în gazetărie din nevoia unei pâini cotidiene, organizatorul serbărilor dela Putna nu este un improvizat, ci un spirit politic matur. Colaborarea sa la ziarul „Federațiunea” din Budapesta, articolele sale de o rară intuiție politică, cari trădau o pregătire profundă, îl indicau pentru această nobilă profesiune, din care atâția nu fac decât o trambulină de îmbogățire. Demnitatea, simțul moral ascuțit, idealismul, o cultură politică profundă, un simț politic genial sunt vertebrele independenței lui de atitudine. Dacă alții scriu cu cerneală și-și scot sofismele de cafenea din călimară, Eminescu scria cu sânge, iar adevărurile lui sunt adevărurile organice ale țărânei românești, căci inima lui a bătut totdeauna în ritmul sensibilității istorice a acestui neam. În cuvântul său se spovedesc suferințele mute ale oaselor anonime, căci durerea i-a fost pâinea cea de toate zilele. Suflet de o seismografică impresionabilitate, scrisul lui e un cimitir al Nirvanei, iar pe mormintele suferințelor lui ca niște lumânări în noapte luminau gândurile neamului. Ca într'o scoică de mare se deslușește murmurul tuturor eroi-

lor, tuturor martirilor, tuturor nedreptățiiilor. Un silogism slav pare viața lui. Neamul întreg suferă, deci trebuie să suferă și eu. Tat twam asi, durerile neamului sunt durerile mele.

Când descinde în subsolul literaturii, în gazetărie, el se găsește în armura unei concepții politice cristalizate. Intâiele elemente le dobândește, la Cernăuți, dela naționalistul infocat Aron Pumnul, în Ardeal și pe băncile universitare dela Viena. Are norocul acest tânăr genial să asculte pe scăpărătorul cugetător Rudolf von Ihering. Iar cu sbuciumul contemporan al valurilor sociale ia contact prin miezosul curs de economie națională al lui Lorenz von Stein.

Poate se va găsi cineva să studieze în detalii, la microscopul amănuntelor, influența exercitată de acești doi profesori asupra tânărului cu plete negre. E o lacună că în glosele, cari s'au scris pe marginea articolelor politice ale lui Mihai Eminescu nu ni s'a arătat cu degetul arătător filiația ideologiei lui politice. Dar nu numai că acest studiu lipsește, studiul, care să ne limpezească ce asimilează Mihai Eminescu din cugetarea politică contemporană, ce respinge, ce adoptă din cugetarea veacurilor premergătoare, care este contribuția lui originală, dar lipsește un lucru mult mai elementar, un lucru minuscul, lipsește o ediție complectă a scrierilor sale politice, nealterate, reproduse cu fidelitate și în întregime.

Rudolf von Ihering îl familiarizează cu gândirea romană, Lorenz von Stein îl inițiază în gândirea socialistă. Mihai Eminescu recunoaște cu o intuiție minunată îndreptățirea morală a mișcării muncitorești. Pentru un ochi superficial pare socialist, dar el culege numai cuprinsul etic al problemei și respinge consecința comunistă a doctrinarilor socialiști.

Nu este fără interes să luminăm această direcțiune spirituală a gândirii lui Mihai Eminescu, reproducând toate acele scrieri semnificative, cari conturează această problemă.

O vom face în numărul viitor.

Sever Stoica.

GLOSĂ

de LEONARD DIVARIUS

MEMORIEI LUI MIHAI EMINESCU

*Când și cum a început?
Cine taina îi ascunde?
Ne'nțeles... necunoscut!
Dincotro, și-acuma unde?*

*In zadar întrebi într'una
Taci și-ascultă: crește iarba,
Infinitu-și pune salba,
Nu trezi din somn furtuna.
Peste trestii trece luna
Vlutarându-ți un salut
Impletit cu un sărut.
Ce ți-ar folosi să știi
Vieața-acestei feerii
Când și cum a început?*

*Taci și-ascultă: e șuvoiul
Veacurilor ce se scurg;
Valurile lumii curg,
Tot mai straniu e puhoiul
Escortând mereu convoiul
Stelelor spre locul unde
Ochiul minții nu pătrunde.
Uite, luna stă s'apună,
A rămas pe cer să-ți spună
Cine taina îi ascunde?*

*A rămas să pribegească
Printre negrele ruine
Ca ceva pierdut din tine?*

Sau din raze să-ți urzească
 Cuib, să nu te îngrozească
 Steaua care-a dispărut
 Dincolo de început?
 Cerul și-a pierdut cununa,
 Tu și firea sunteți una:
 Ne'nțeles... necunoscut!

Uite, vântul îți descântă,
 Flora nopților de vară
 În mireșme te'nfășoară
 Și'n vrăjite strune-ți cântă.
 Vieța slăvile frământă
 Cu misterioase unde
 Ce zoresc să se afunde
 În eterul gol, imens.
 Să le'ntrebi e fără sens:
 Dincotro, și-acuma unde?

Când și cum a început?
 Cine taina îi ascunde?
 Ne'nțeles... necunoscut!
 Dincotro, și-acuma unde?

Leonard Divarius

NEVASTA LUI MOȘ-ZAHARIA

COMEDIE TRISTĂ ÎN PATRU ACTE
ȘI DOUĂ TABLOURI

de ION MINULESCU

ACTUL II.

Tabloul II. Acelaș decor ca în tabloul precedent. Noaptea înegrește ochiurile geamurilor de la fereastră, iar candela aprinsă sub icoană, luminează pe Maica Domnului, parcă mai puternic, din cauza întunericului de afară. Moș Zaharia în fotelul său, în acelaș halat și papuci de păslă, se gândește la ceva vag, depănând rar și tacticos, printre degete boabele aurii de chihlimbar, ale unor mătăanii preotești. De cealaltă parte a mesei rotunde, aureolată de lumina becurilor electrice, prinsă sub abat-jour, Nina citește o carte.

SCENA I.

Moș Zaharia — Nina.

- MOȘ ZAHARIA (*ca și cum ar vorbi în somn*) Nina... Nina... (*după o pauză*) Nina... Nina... (*ridicând tonul*) N'auzi Nina?... N'auzi?...
- NINA (*fără să-și ridice ochii din carte*) Ba aud... Aud... Aud...
- MOȘ ZAHARIA (*fără să-și întoarcă spre ea capul*) Dacă auzi, de ce nu-mi răspunzi când te strig?...
- NINA (*distrată*) Fiindcă tocmai căzusem peste un pasaj interesant...
- MOȘ ZAHARIA (*tresărind*) Dar ce citeai dragă?...
- NINA (*explicativ*) Romanul pe care-l cumpărai azi dimineață...
- MOȘ ZAHARIA (*supărat*) Cum dragă?... Altul nou?... Mai dă-le dracului de romane, că cu câte ți-ai cumpărat numai de când bolesc eu... ți-ai fi putut deschide o librărie...
- NINA (*continuând să citească*) Uite că-l sfârșesc numai decât... Mai am încă... (*numără*) două.. patru.. șase.. șapte.. Șapte pagini și gata!...
- MOȘ ZAHARIA (*grăbit*) Sfârșește-l dragă... Sfârșește-l mai curând că trebuie să fie târziu!... (*văzând pe Nina că-și înfinge din nou ochii în roman, schimbă vorba*) Oare... ce oră o fi?...
- NINA (*priovindu-și gurmata*) Unsprezece și jumătate...
- MOȘ ZAHARIA (*tușind cu inecăciuni*) Eh, vezi?... Îți spusei eu, că trebuie să fie târziu? (*oftează adânc*) Of, of, of... Și

timpul ăsta... doamne... doamne... Ce repede mai trece... Parcă ar fi frate de cruce cu nepotul directorului... Că și musiu Niki ăsta... tot atât de grăbit, trecu și el azi dimineață, prin casa noastră. (*Nina îl privește cu milă*). Ce ai sgâit ochii așa la mine?... Zi că n'am dreptate... Zi, dacă-ți dă mâna!...

NINA (*plictisită*) Parcă dacă ți-ași spune, ai să m'ascuți?... Uitași pe semne ce vorbirăm noi, după plecare lui musiu Niki ăsta...

MOȘ ZAHARIA (*precaut*) Nu-ți fie teamă, că nu uitai... Dar nici nu pot crede, că venise, să ne dea o mână de ajutor... doar așa... numai de dragul nostru!... (*oftând din greu*) Of, of, of!... Multe gogoși de astea, mai trebuie să'nghită și bietul om credul!... așteaptă dragă să-l vedem mai întâi dacă e sincer... Nu te grăbi să-l iei pe garanție, cum îl luasem la'nceput și eu, pe unchiu-său... Că numai Dumnezeu știe, cu ce ți-o mai fi'ntors capul și mucosul ăsta, azi dimineață...

NINA (*înțepată*) Aoleo!... Zahario dragă... Dacă erai așa de curios să afli ce se petrecea între noi, azi dimineață, în odaie... de ce nu te uitași pe gaura cheii?...

MOȘ ZAHARIA (*acru*) Și tu crezi că n'am încercat?... E, he!... Am încercat eu, să mă uit... dar dacă afurisita aia de Anicuța, lăsase cheia'n broască... Parcă o făcuse dinadins, maimuța dracului...

NINA (*insistând*) Bine, bine... De văzut, hai să zicem, că n'ai putut vedea nimic... Dar în schimb... de auzit... Ceva, ceva, trebuie să fi auzit și tu... Că doar, nici surd nu ești... nici cheia'n broască, nu te putea'mpiedeca s'ascuți...

MOȘ ZAHARIA (*și mai acru*) Ași!... De unde?... Vorbeați așa de'necet, de parcă n'ar fi fost nimeni în odaie... Pe semne, vă'nțelegeați numai din ochi... că din gură s'ar fi auzit... Ce dracu!...

NINA (*împăciuitoare*) Știi ce zic eu Zahario?... Dacă o fi să mai vină vre-odată pe la noi, nepotul ăsta al directorului tău, nu uita să-i atragi atenția Anicuței, să scoată cheia din broască...

MOȘ ZAHARIA (*cu dublu înțeles*) Numai să-și mai aducă aminte... Că del... tinerii ăștia din zilele noastre, așa sunt cu toții... după ce apucă să treacă odată prin casa omului... Radu îl cheamă... la fel ca pe directorul nostru...

NINA (*plictisită*) Ai dreptate... (*ridicându-se apoi după scaun*) De acea și eu i-am dat dracului pe toți... Deocamdată însă, hai mai bine, să mergem la culcare... să nu cumva, să ne ia vecinii în nume de rău, că prea ardem lumina electrică... toată noaptea...

MOȘ ZAHARIA (*protestând*) Eh!... Știi că-mi placi?... Parcă nouă, vecinii ne plătesc lumina electrică?... Ard cât am nevoie de ea... că doar n'am să mă culc odată cu găinile...

- NINA (*mirată*) Cum, cu găinile odată? ... Parcă mai adineaori, spuseși că-i prea târziu ...
- MOȘ ZAHARIA (*șiret*) Spuseși pentru tine, că-mi era teamă, să nu-ți betejești bunătate de ochi, cetind la lumina electrică prea mult ... Pentru mine însă ... or cât de târziu ar fi ... tot prea de vreme, îmi pare că e ...
- NINA (*cu vocea blândă*) Părerii de om necăjit de boală, Zahario dragă ...
- MOȘ ZAHARIA (*încercând să se ridice depe scaun, rămâne o clipă în picioare*) Ba nu zău ... De ce ași muri tocmai eu, înaintea altora, cari sunt chiar mai bătrâni ca mine? ... (*se așează din nou în fotel*).
- NINA (*plictisită și cu milă*) Ia nu mai pomeni de moarte ... ducă-s'ar pe pustii ... că doar n'ai fi tu singurul bolnav pe lume ... Dar, vezi, că ... ceilalți bolnavi, nu aiurează ca tine ...
- MOȘ ZAHARIA (*cu autoritate*) Ți se pare ție că aiurez ... Dar eu .. cuget .. Și încă cum? .. Cuget serios ... Uite așa .. (*bate cu palmele pe brațele fotoliului*) Ca Voltaire în fotelul său! ...
- NINA (*în glumă*) Fugi d'acolo Zahario! ... că Voltaire când cugeta, n'avea curiozități ca tine ... Voltaire nici nu se uita pe gaura cheii, nici n'asculta pe după uși! ... Și afară de asta, pe mine Voltaire, nu m'ar fi oprit nici odată să citească, de teamă să nu-mi betejească bunătate de ochi, la lumina electrică ...
- MOȘ ZAHARIA (*ironic*) Cred și eu! ... Pe vremea aceea nu era încă lumină electrică! ...
- NINA (*cinică*) Bine că-mi atrăseși atenția, că de când cu boala ta, parcă am început să spun și eu prostii! ...
- MOȘ ZAHARIA (*schimbând discuția*) Ei, vezi? ... Și mai adineaori, parcă spuneai, că eu sunt cel care aiurez! ... Adu-ți aminte ... Și doar eu nu te'ntrebasem de cât, ce oră era ...
- NINA (*uimită*) Bine bre omule! ... Nu-ți spuseși? ... Unsprezece și jumătate ...
- MOȘ ZAHARIA (*corectând*) Adineaori, da! ... Dar eu, te'ntreb, ce oră este acum ... In clipa asta ... ora exactă ...
- NINA (*privindu-și gurmata din nou*) A! ... Vrei să știi ora exactă? ... Iat-o ... Unsprezece și treizeci și șapte de minute ...
- MOȘ ZAHARIA (*satisfăcut*) Eh! ... Vezi că tot eu, am dreptate? ... Trecură, șapte minute, fără chiar să-ți fi dat seama? ... Trecură! ... Și uite așa ... trec toate minutele ... pe nesimțite ... până când ... Aoleo! ... Te trezești că ai pierdut trenul ...
- NINA (*în glumă*) Lasă ... lasă ... că până la plecarea trenului nostru pentru Viena, mai avem, slavă Domnului, timp destul ...
- MOȘ ZAHARIA (*rectificând*) Dar cine-ți vorbește de plecarea trenului nostru pentru Viena? ... Eu mă gândeam la ora trenului tău ... Știi tu pentru ... unde! ... (*Nina îl privește nedu-*

- merită și mută) Or, la ce oră spuneai tu, că trebuie să te duci la director acasă?...
- NINA (*tresărind*) Zahario!... Așa ți-am spus eu?... Că trebuie să mă duc la director acasă?...
- MOȘ ZAHARIA (*rectificând*) Adică... nu chiar așa... Dar, aș vrea să știu la ce oră, pretindea el să-i faci vizita aia, în garsoniera lui dela etajul băncii?...
- NINA (*respirând ușurată*) Eh da!... Așa mai înțeleg și eu... La ce oră, ar fi pretins el... nu eu!...
- MOȘ ZAHARIA (*incurcat*) El, el!... Bine'nțeleș... Nu tu... (*după o pauză în care timp Nina își face de lucru prin odaie*) Dar tu... Ba nu zău!... Tu, de ce fugi de discuție?... (*Nina își întoarce capul spre el*) Nu vrei să-mi spui măcar la ce oră?...
- NINA (*cu ciudă dar și cu milă în acelaș timp*) Nu c'ași vrea să fug de discuție... Dar tu, de ce ai vrea să știi ora, când la ori ce oră mași duce, eu tot bine venită ași fi!...
- MOȘ ZAHARIA (*enervat*) Vasăzică nu vrei să-mi spui...
- NINA (*înțepată*) La ce bun, când văd, c'ai început să aiurezi deabinelea... Zău așa...
- MOȘ ZAHARIA (*protestând*) Ce-ți pasă ție?... Aiurez doar pe comp-tul meu...
- NINA (*enervată*) Ba dacă nu te superi, aiurezi mai mult pe comp-tul meu... Dar chestia asta, mai bine s'oi discutam mâine, pe zi... nu acum aproape de miezul nopții... (*încearcă să-l scoale din fotel ca să-l ducă la culcare*) Hai bărbate... Hai la culcare... Nu vezi c'a'nceput să ți-sc'nhidă ochii de somn!... Parc'ai fi Anicuța...
- MOȘ ZAHARIA (*protestează respingând-o de lângă el*) Eh, ași!... La ce să ne culcăm așa de vreme?... Nu ți-ai sfârșit de cetit nici romanul... Parcă spuneai că mai ai șapte pagini... Nu?...
- NINA (*enervată*) Nu te mai agăța de romanul meu, că eu îl pot sfârși de cetit și mâine... Tu însă, la ora asta, trebuie să te găsești în pat... Ai uitat ce ți-a prescris doctorul?
- MOȘ ZAHARIA (*încăpăținat*) Mai dă-l dracului de doctor... că astă seară, nu-mi prea arde de somn... Hai, zău... să mai stăm o leacă de vorbă...
- NINA (*plictisită*) La ce?... Nu vezi că noi, una vorbim și bașca ne'nțelegem?... Doar n'ai vrea, după ce ai făcut pe Voltaire, să-l mai faci și pe paznicul de noapte...
- MOȘ ZAHARIA (*ironic*) He, he, he!... Unde-i norocul să-l mai pot face și eu, pe paznicul de noapte al lui Sacha Guitry!... Pentru așa ceva însă, ar trebui să fiu ceva mai tânăr... Așa cum e bunăoară, musiu Niki...
- NINA (*insistând cu compătimire*) Zi... Nu vrei să mergi la culcare... Nu?...
- MOȘ ZAHARIA (*explicativ*) Dece ași merge dragă?... Nu vezi că n'avuserăm timp să punem la punct, nici măcar discuția noastră de azi dimineață?...

- NINA (*nedumerită*) Discuția noastră de azi dimineată?...
 MOȘ ZAHARIA (*acru*) Cum?... Nu-ți mai aduci aminte?... Chestia „rendez-vous-ului” tău...
- NINA (*tresărind*) „Rendez-vous”-ul meu?...
- MOȘ ZAHARIA (*rectificând*) Adică „rendes-vous-ul” tău, vorba vire... Că eu, mă ferii să mai pomenesc și de chestia celor o sută de mii de lei...
- NINA (*ironică*) Te ferii... te ferii... Dar la urma urmelor, tot o pomenișil...
- MOȘ ZAHARIA (*sinistru*) Bine'nțeleș... O pomenii fiindcă eu cel puțin, mi-am pus în gând să sfârșim odată pentru totdeauna și chestia asta...
- NINA (*calmă*) Foarte bine... Hai s'o sfârșim... Dar cum? Fiindcă eu afară de ce-ți spusei azi dimineată, chiar că nu mai am nimic de adăogat...
- MOȘ ZAHARIA (*bănuitor*) Hm!... Probabil că tu încerci ca de obicei, să mă tragi de limbă, ca să afli dela mine și ce n'ași vrea să-ți spun... Hai!... Mărturisește-mi că-i așa...
- NINA (*înțepată*) Nu-ți fie teamă, că eu nu mă gândesc să te trag de limbă... Dar nici pe tine, nu vreau să te las, să tragi pe dracu de coadă, ca să intre iar, dihononia între noi...
- MOȘ ZAHARIA (*văitându-se*) Aoleo!... Aoleo!... Că șireată mai ești și tu, dragă Nino...
- NINA (*revoltată*) Unde vezi tu Zahario, șiretenia mea?... Oare chestia asta murdară, n'o socotirăm noi închisă, de azi dimineată chiar?...
- MOȘ ZAHARIA (*protestând*) Eh!... Poftim... Vorbești ca și cum, asemenea chestii s'ar închide după gustul nostru... sau chiar după al lui Musiu Niki, căruia îi luași drept literă de Evanghelie, promisia că are să ne salveze...
- NINA (*plictisită*) În ori ce caz... până nu avem răspunsul lui, nu ne putem aventura în discuții absurde... Eu cel puțin, nu văd ce-ași mai avea să-ți spun...
- MOȘ ZAHARIA (*acru*) Tu nu vrei să vezi, fiindcă probabil, n'ai nici un interes să vezi ce trebuie să vezi... Pe câtă vreme, eu... E, he!... Eu văd... Văd cum mă vezi și te văd...
- NINA (*enervată*) Fugi că te lauzi... Nu vezi nimic, nici tu...
- MOȘ ZAHARIA (*dându-și importanță*) Ba văd... Văd ce trebuie să vadă, oricare bărbat, care ca și mine, n'a avut să-și reproșeze niciodată nimic față de nevastă-sa... Numai că... pe tine, nu prea te văd, dacă ai rămas cu adevărat aceeași nevastă ideală care-ți iubești sincer bărbatul, și astăzi chiar, așa după cum pretinzi tu... sau te-ai schimbat în nevasta viperă, care-i dorește moartea, după cum a cam început să umble vorba, prin vecini...
- NINA (*cu scârbă*) Aoleo Zahario!... Dacă am ajuns să ne formalizăm și de gura mahalalei... chiar că nu ne mai rămâne altceva de făcut, decât să ne mutăm și din casa asta...

- MOȘ ZAHARIA (*cu răutate*) Se prea poate... Că eu presimt c'am să mă și mut... Și'ncă... pe curând.. Da, da.. Dar numai eu singur... Tu probabil, ai să mai rămâi tot aici...
- NINA (*enervată*) Ia! nu-ți mai cobi singur... că eu tot aceeași nevastă-ți sunt... care ți-am fost și până azi dimineată...
- MOȘ ZAHARIA (*șiret*) Eh, bravo!... Dacă-i adevărat, că de azi dimineată până acum, nu te-ai schimbat cu nimic... datorita ta de nevastă cinstită, cste să te gândești ce ai putea face, să mă scapi de moarte...
- NINA (*făcând semne de nedumerire din cap și oftând din greu*) Of, of, of!... Zahario!... Zahario...
- MOȘ ZAHARIA (*întrerupând*) Nu ofta Nino!... Nu ofta ca fata aia tânără pe patul morții... din poezia lui Bolintineanu... c'astăzi, pe patul morții, eu mă găsec... Nu tu... (*Nina își astupă urechile ca să nu mai audă*) Degeaba-ți astupi urechile, că o femeie tânără, frumoasă și inteligentă ca tine, nu trebuie să-și piardă capul, numai așa, cu una... cu două...
- NINA (*enervată*) Slavă Domnului, că până azi, cel puțin.. n'ai avut niciodată motiv să te plângi de capul meu...
- MOȘ ZAHARIA (*continuând*) Ai dreptate... Dar tocmai fiindcă pretinzi că ești o femeie întreagă la minte... nu trebuie să uiți că'n viața unei femei, mai există și anume gesturi... De!... Cum să-ți spun?... Gesturi, nu tocmai pe tocmai... Gesturi însă, pe cari o femeie chiar cinstită, cum ești tu, când simte că viața bărbatului ei, se găsește în pericol, este datoare să le facă, nu importă cu ce preț... (*tresare plină de scârbă*) Zahario!...
- NINA
- MOȘ ZAHARIA (*cu autoritate*) Nu mai încerca să mă tragi de limbă... că-i degeaba... Gândește-te mai bine la Mona Vana a lui Maeterlinck, și ai să ghicești imediat, ce anume gest, trebuie să faci și tu...
- NINA (*cu scârbă*) Frumos exemplu'mi recomanzi tu mie... N'am ce zice... Mi-e teamă însă, că eu nu sunt femeia croită din aceeași stofă cu Mona Vana...'
- MOȘ ZAHARIA (*șiret*) Eh!... Vezi cum vorbești?... Parcă eu-ți spun că ești croită din aceeași stofă cu Mona Vana!... Nu dragă... Iți atrag numai atenția că dacă ti-e teamă să faci ca ea, gestul acesta pe față... n'ai decât să-l faci fără știrea lumii... ba chiar și fără știrea mea... că noi n'avem nevoie de aplauzele publicului ca autorii dramaticei (*resemnată*) Fii pe pace Zahario... acum înțeleg și eu perfect de bine, ce trebuie să fac...
- NINA
- MOȘ ZAHARIA (*mulțumit*) Eh!... Că parcă cine știe ce mare lucru, trebuia să'nțelegi!... Un moft... Pentru așa ceva, n'a murit de meningită, nici o femeie cinstită... (*tace ostentativ învârtind pe degete boabele de chihlimbar ale mătâniilor*)
- NINA (*acără*) De ce ai tăcut?... Nu mai ai nimic de spus?...
- MOȘ ZAHARIA (*mândru*) Apoi, dacă-mi spuseși c'ai înțeles ce trebuie să faci... La ce-ași mai bate apa'n pîo?...

- NINA (*ironică*) Tocmai deacea!... Fiindcă altceva, nu cred să mai poți face la vârsta asta... Tu, 65 de ani trecuți... Și eu, abea peste trei luni împlinesc 30 de ani...
- MOȘ ZAHARIA (*impresionat*) Nina dragă... Imi 'pare rău, că vorbești așa... Adică cum?... Eu n'am făcut nici un sacrificiu pentru tine?... Gândește-te numai la bijuteriile pe cari ți le-am cumpărat...
- NINA (*întrerupându-l*) Bijuteriile... nu ți-am spus?... Sunt gata să mi le amanez la Muntele de pietate...
- MOȘ ZAHARIA (*protestând furios*) Și 'mai dă-l dracului de munte de pietate... Muntele ăsta, e cea mai lipsită de pietate escrocherie financiară... I se spune numai munte... Dar în realitate, nu-i decât un adevărat fund de mare... Ce apucă odată să intre'n el... 'băldăbăc!... Se duce la fund... de nu se mai vede... Nu, nu... Nu vreau să pierdem bunătate de bijuterii... că doar astea sunt singurele obiecte de preț ce ne-au mai rămas în casă...
- NINA (*întrerupându-l ironică*) Afară de mine... bine'nțeles...
- MOȘ ZAHARIA (*plictisit*) Eh, poftim!... Iar te lauzi... Mai bine, m'ai întreba câți bani am băgat eu în pietrele astea... (*exclamând dramatic*) Aproape 200.000 de franci... franci francezi... nu lei românești...
- NINA (*insistentă*) Ce are a face?... Noi nu scoatem din ei, decât cel mult 100.000 de lei...
- MOȘ ZAHARIA (*abject*) Adu-mi tu, mai întâi, suta de mii dela director... și'n urmă, mai pun și eu încă o sută de mii din bijuterii...
- NINA (*revoltată*) Să-ți fie rușine să vorbești așa... (*ridicând tonul*) Fă bine și dă-mi cheile dela caseta cu bijuterii... Cu ce drept mi le-ai confiscat?...
- MOȘ ZAHARIA (*rectificând*) Pardon!... Nu ți le-am confiscat... Ți le-am pus doar la adăpost, de teamă să nu ți le înstrăinezi înainte de moartea mea...
- NINA (*eneroată*) Ești absurd!... Nu-ți dai seama că boala asta, ți-a 'ntunecat mințile?... (*revenind*) Dă-mi cheile, că de nu... sparg caseta!...
- MOȘ ZAHARIA (*muștrând-o cu blândețe*) Sparge-o dacă vrei să mă omori înainte de timp... Fii cel puțin sinceră și mărturiseste...
- NINA (*resemnată*) Dumnezeu să te mai înțeleagă!... că pe românește asta înseamnă: „Nici în car, nici în căruță... nici în teleguță”.
- MOȘ ZAHARIA (*calm*) Ai dreptate Nino, c'asta tot pe românește mai înseamnă și pe... dric... Da, da.. chiar pe dric!..
- NINA (*exasperată*) Eu nu ți-aș dori totuși, să te văd pe dric, cu bijuteriile mele'n sân...
- MOȘ ZAHARIA (*plictisit*) Nu vorbi cu păcat Nina... că pe mine ași vrea să mă'ngroape chiar fără muzica militară... Dar voi femeile nu pricepeți la ce se poate gândi, un om ca mine, pe patul de moarte...

- NINA (*curioasă*) Spune-mi atunci și mie, la ce te gândești... de și n'ai ajuns încă, cum îți închipui tu, pe patul de moarte.
- MOȘ ZAHARIA (*solemn*) Vreau să nu mor așa curând... Iată la ce mă gândesc...
- NINA (*emoționată*) Zahario dragă... Dorința asta numai Dumnezeu ți-o poate satisface... Ai încredere în el...
- MOȘ ZAHARIA (*insinuant*) E, he!... În Dumnezeu, am eu încredere... Și încă mare de tot... Numai c'atât, nu-i deajuns... Ar mai trebui să am ceva încredere și în tine... În tine însă, dragă Nino... Nu te supăra... dar eu cel puțin, nu mai pot avea nici o încredere... Asta-i adevărul dacă vrei să-l știi...
- NINA (*reboltată*) Zahario!... Nu cumva ai înebunit?... Cum îți poți închipui că eu ți-ași dori moartea?...
- MOȘ ZAHARIA (*hotărât dar emoționat*) Eartă-mă Nino... Dar dacă tu refuzi să te duci în noaptea asta la director acasă... spune-mi la cine altul, te vei duce mâine sau poimâine, ca să-mi găsești cei 100.000 de lei?... Poate la Musiu Niki!... Nu?... Spune...
- NINA (*mândră*) Și tu crezi că o femeie cinstită, nu poate găsi 100.000 de lei pentru salvarea lui bărbatu-său, decât prostituându-se?...
- MOȘ ZAHARIA (*acru*) Eh, bravo!... Asta e un cuvânt pe care te aud pronunțându-l pentru prima oară, de când îmi ești nevestă... Totuș... Eu nu mă jenez să-ți spun, că dacă ar fi să mor chiar în noaptea asta, mare proastă ai fi Nino dragă, dacă ai purta doliu mai mult de șapte zile, după nmormântarea mea...
- NINA (*explozând*) Zahario!... Ce-mi auziră urechile?...
- MOȘ ZAHARIA (*complectându-se*) Da, da... șapte zile... Exact cât cele șapte pagini rămase necetite în noaptea asta, din romanul tău?...
- NINA (*deprimată*) Unde vrei să ajungi cu aluzia asta Zahario?...
- MOȘ ZAHARIA (*șiret și sinistru*) În orice caz, nu acolo unde ai vrea tu... Unde o vrea Dumnezeu!...
- NINA (*insistând*) Dar bine... mie ce vină'mi găsești?
- MOȘ ZAHARIA (*cu blândețe*) Ție Nino?... Nici una... Din contră... Ție-ți mulțumesc din tot sufletul că până astăzi cel puțin, ți-ai ținut cu sfințenie jurământul, rămânându-mi credincioasă aproape șapte ani!.. (*exclamând*) Ah!... Și șapte asta!... Ce număr fatidic?... (*reluându-și perorația*) Dar vezi tu... când simt că moartea s'apropie de mine „tambours battants” și că soarta mea depinde numai de această nenorocită idee fixă a ta... de a-mi rămâne credincioasă toată viața... Eh bine!... Dă-mi voe dragă Nino, ca ori ce om care se găsește pe patul de moarte... Să fiu și eu ceva mai egoist...
- NINA (*din ce în ce mai deprimată*) Taci Zahario... Taci că parcă nici nu mi-ai vorbi tu... (*își simte ochii lacrimând*)

MOȘ ZAHARIA (*cu aceeași blândețe*) Ai dreptate Nina... că dacă ți-ași vorbi tot eu, ar trebui mai întâi, să-ți ordon să nu mai plângi... fiindcă după cum vezi, n'am murit încă...

NINA (*ștergându-și lacrimile*) Iată că nu mai plâng...

MOȘ ZAHARIA (*satisfăcut*) Foarte bine... Că'n casa noastră, chiar dacă plângi, nu câștigi nimic... Pe câtă vreme, în garsoniera directorului, numai cu un mic surâs în colțul buzelor... poți câștiga nu numai 100.000 de lei... dar chiar mai mult... or cât ai cere... Ascultă-mă pe mine!...

NINA (*izbucnind într'un strigăt sălbatec*) Zahario!... Tu ești nebun!...

MOȘ ZAHARIA (*continuându-și pledoaria*) Din contra... Sunt mai conștient decât oricând... Mic, Nino, mi-e perfect egal, de ce-ai tu de gând să faci la director acasă... Și știi de ce? Fiindcă eu... ascultă bine... eu, pe patul de moarte, te desleg de jurământul tău de credință... De acum ești liberă... Fă ce vrei... Caută numai de profită cât mai complet de libertatea ta... Și dacă întâmplător întrezezi puțința de a mă deslega și tu pe mine de groaza morții... nu te da în lături dela nici un sacrificiu... Iată ce te rog eu... (*pauză*) Ai înțeles, Nino?

NINA (*hotărâtă*) Am înțeles Zahario...

MOȘ ZAHARIA (*tot atât de hotărât ca și Nina*) Dacă ai înțeles... hai să te vad!... Ești sau nu ești nevasta mea ideală?... Te simți în stare să-mi aduci cei 100.000 de lei, chiar dacă întorcându-te acasă cu ei în poșetă, n'ai să mai fii aceeași femece care plecaseri din casa mea?... (*Nina izbucnește în plâns*) Nu plânge Nina... Nu mai plânge, copila mea dulce și scumpă... Amânăți plânsul barim după moartea mea...

NINA (*sufocată de plâns*) Destul Zahario... Destul...

MOȘ ZAHARIA (*continuând cu acelaș aer de solemnă și sinistă autoritate*) Nu, nu, nu!... Nu-i destul Nina!... Fiindcă eu nu ți-am spus încă, tot ce aveam de spus... (*ridicând tonul*) Ascultă Nino... Ce ai de gând să faci tu în noaptea asta la director acasă, să știi că n'ai să faci, fiindcă te-ași fi sfătuit eu, să faci așa... Nu, nu!... Eu, dacă vrei să știi, îți interzic să faci așa ceva... Da, da!... Cine-ți dictează acest suprem sacrificiu de a merge până la licitația propriei tale cinste, fiindcă numai așa vei putea salva viața bărbatului tău... nu sunt eu... Nu, nu... E propria ta conștiință de femece cinstită!... (*Nina se îndreaptă spre ușa secundară*) Unde te duci Nina?...

NINA (*întorcându-și capul spre el, îi răspunde cu vocea oarecum prefăcută*) Mă duc să-mi schimb rochia... pantofii... ciorapii... starea civilă... sufletul etc... etc...

MOȘ ZAHARIA (*încântat*) Am înțeles!... Te duci să te faci frumoasă... Te duci să te pregătești pentru sacrificiul biblic... (*cu autoritate*) Da, da!... Chiar așa... Sacrificiul biblic... Să nu crezi că aiurez și de data asta... Mi-aduc

aminte foarte bine că așa ceva, s'a petrecut și în cartea sfântă... Nu-i așa Nino?...

NINA *(din pragul ușei distrată)* Nu știu că eu n'am cetit Biblia!..
 MOȘ ZAHARIA *(muștrând-o)* Rău!... Foarte rău!... Fiindcă, dacă în locul romanelor tale de senzație, ai fi citit numai Biblia, ai fi aflat și tu, de sacrificiul Sharei... Nevasta lui Abraham, patriarhul... Eh, da, da... Aventura ei, cu Faraonul Egiptului... *(bătându-se cu palma peste frunte)* Mîi... Uite că i-am uitat numele...

NINA *(cu mâna pe clanța ușei și cu capul întors spre el)* Nu-ți mai bate capul, că pentru mine, numele faraonului, n'are nicio importanță... Mi-ajunge noutatea c'aflai și eu în fine ce 'au făcut Shara cu Faraonul... Regret numai că n'am bănuț mai de vreme ce s'a petrecut acum a cinci mii de ani, fiindcă azi dimineață, ași fi făcut la fel ca ea și eu... Ba chiar fără știrea ta... Ți-o jur...

MOȘ ZAHARIA *(grăbind-o)* Hai, hai!... Mai lasă vorba și grăbește-te să nu pierzi trenul...

NINA *(cu oarecare autoritate întorcându-se în odăe)* Ba mai bine, lasă tu prostiile deoparte și du-te de te culcă... Nu vezi că abia mai poți vorbi, de obosit ce ești...

MOȘ ZAHARIA *(protestând)* Te'nșeli Nino... Nu mă simt de loc obosit... Și la drept vorbind, nici nu trebuie să mă simt, atâta timp cât moartea'mi dă târcoale...

NINA *(încurajându-l)* Nu te mai gânde la moarte, Zahario... c'au fost oameni, cari au trăit chiar peste 90 de ani.. Dovadă chiar Abraham al tău!...

MOȘ ZAHARIA *(ridicându-se depe fotel se închină cu ochii fixi pe icoana Maicii Domnului, pronunțând)* Să te audă maica Domnului!... *(apoi după ce Nina ese pe ușa laterală, rămas singur în odăe, continuă să privească semnificativ icoana, mormâind cuvinte, cari la început, nu se disting, dar cu timpul încep să se precizeze)* Prea sfânto născătoare de Dumnezeu, îndură-te de noi cei păcătoși și mântuește-ne de ghiarele celui rău și pe mine și pe Nina... în vecii vecilor... Amin!... *(se mai închină odată, dar la un moment dat, se oprește, își astupă ochii cu palmele și începe să țipe ca un nebun)* Doamne... Dumnezeuule... Ce-am făcut, păcătosul de mine?... Dacă mi-o fi scris să mor, chiar în noaptea asta... pentru ce oare i-am mai impus sacrificiul ăsta inutil? *(continuă să țipe bătându-se cu pumnii în cap)* Pentru ce?... Pentru ce?... Pentru ce?... *(se prăbușește pe covor).*

Cortina.

Ion Minulescu

REVIZUIREA ȘI BAZINUL DUNĂREAN

de ALEXANDRU OLTEANU

Moțiunile românilor, sașilor și șvabilor au convins pe unguri că concepția „națiunii politice ungare unitare și indivizibile”, lansată în vechea lege a naționalităților, este perimată și istoria și-a pronunțat verdictul asupra ei. ¹⁾ Această concepție, care construisese națiunea numai pe autoritatea și interesele politice ale statului, este incompatibilă cu spiritul tratatelor. Deaceia revizionistii unguri au căutat o altă „doctrină”, care să respecte, măcar ca formă, principiul naționalităților și dreptul de autodeterminare al popoarelor și să servească naționalităților deslipite „cuvintele garanțiuni” că drepturile lor naționale vor fi respectate într-o Ungarie reintegrată.

Noua doctrină, numită „neonaționalism” a fost lansată de Ladislau Ottlik, șeful cabinetului primministerial, în revista „Magyar Szemle” din Aprilie 1929 după cum urmează:

„Neonaționalismul favorizează neopatriotismul, concepția, după care moștenirea Sfântului Ștefan nu aparține majoritarilor sau minoritarilor, nu este apanajul exclusiv al claselor dominante sau al ungarilor, ci al tuturor acelor ai căror strămoși se odihnesc la poalele Carpaților și cari au sângerat și suferit pentru acest pământ”.

„Neopatriotismul sfidează antagonismul dintre unguri, croați, slovaci și românii ardeleni, convins că aceste popoare nu-și pot soluționa problemele decât cu un sprijin reciproc. De zece ani lumea s'a schimbat foarte mult. Rolul nostru de pater familias s'a transformat într'un rol de primus inter pares. Dar se știe și peste granițele trianoniene că împăcuierea nu este numai interesul nostru”.

„Situația din Ardeal, dintr'un anumit punct de vedere, este

¹⁾ Legea naționalităților din 1868 spune în preambulul ei: „Conform constituției, din punct de vedere politic, toți cetățenii Țării Ungurești aparțin aceleiaș națiuni: națiunea ungară unitară și indivizibilă. Intrebuințarea diferitelor limbi numai într'atâta poate constitui obiectul unei legiferări speciale, întrucât o reclamă unitatea țării și bunul mers al administrației și justiției”.

mai avantajoasă, iar din alt punct de vedere mai dificilă decât cea din Slovacia. Granițele geografice ale Ardealului sunt limpezi și cu tradiții puternice, indicând unica soluțiune: uniunea celor trei națiuni. Românul ardelean, de fapt, are o origine comună cu vecinii săi, deci, cu drept cuvânt se consideră o rasă comună cu aceștia. Iată motivul pentru care imperialismul românesc este capabil de o rezistență mai mare decât statul jugoslav sau cehoslovac. În plus, intelectualii români din Ardeal sunt cei mai porniți contra noastră, fiind constituiți în clase sociale bine distincte. Iobăgimea valahă, în trecut, fără îndoială, a fost privită cu oarecare dispreț sau, în cel mai bun caz, cu o compătimire indulgentă. Prinurmare, schimbarea de regim a produs efecte mult mai radicale în Ardeal decât în Croația sau Slovacia".

„Din acest punct de vedere nu este permis să supraprețuim neînțelegerea din ce în ce mai pronunțată dintre ardeleni și regățeni. Generația contimporană nu se poate schimba, deci, trebuie să dispară și să crească generația nouă, în spiritul de dominație care, liberată de ura contra minorităților, probabil că va reveni la evoluția normală și va realiza Transilvania independentă și uniunea celor trei națiuni”.

Această doctrină, cu toată naivitatea ei, a obținut un oarecare succes în străinătate. Contele Ștefan Bethlen o prezintă ca „cea mai bună soluțiune” pentru înlăturarea antagonismului româno-ungar. Numai vechile naționalități desrobite nu vreau să înțeleagă splendoarea ei și nu sunt dispuse să o accepte spre reintegrarea urgentă a moștenirii Sfântului Ștefan. Sprijinindu-se pe dreptul de autodeterminare și majoritatea lor numerică, acestea sunt hotărâte să apere independența lor politică și națională până la ultima picătură de sânge.

Revizionistii unguri își dau seama de forța de rezistență a statului român. Printre croați și slovaci s'au găsit un Jehlicia și Radici cari, fie din ambiție personală, fie din ură nejustificată contra cehilor și sârbilor, au emigrat în străinătate și au uneltit împotriva statelor jugoslav și cehoslovac. Acțiunea lor a fost speculată foarte inteligent de guvernele ungare în interesul revizuirii. Românii ardeleni, însă, au demonstrat de nenumărate ori că consideră definitive și nestrămutabile granițele actuale ale României. Orice căteori a fost vorba de integritatea patrimoniului național, nu au șovăit o clipă a demonstra lumii că vor opune ultima îndârjire oricărui plan de revizuire a Tratatului dela Trianon.

Tocmai deaceea, contele Bethlen nu a avut curajul să vorbească la Londra de „separarea Ardealului de România”, ci speculând credulitatea engleză, s'a mulțumit a preconiza pentru Ardeal o autonomie teritorială conform formulei „uniunii celor trei națiuni.”

Autonomia Ardealului a fost propusă recent de repatriatul Nicolae Nagy. După părerea sa, Tratatul dela Trianon ar constitui „un obstacol indistructibil al apropierii româno-ungare”, apropiere presantă mai ales pentru contrabalansarea slavilor cari, în urma războiului mondial, ar fi dobândit o preponderență primejdioasă în Europa centrală. România din cauza Ardealului ar fi contrânsă să se înarmeze contra vecinilor săi bulgari și unguri, deopotrivă de periculoși pentru existența ei. Crede că, în astfel de condițiuni, ea ar avea nevoie imperioasă de prietenia Ungariei. „Există o singură soluțiune — încheie — teritoriile situate între granițele actuale și Piatra Craiului să fie restituite Ungariei, iar pentru restul Ardealului să se acorde o largă autonomie. Cum în timpurile vechi principatul ardelean independent a cumpănit rivalitatea dintre Habsburgi și Puterea Otomană, tot astfel Ardealul autonom, o formațiune-tampon, ar constitui o puternică legătură între România și Ungaria”.

Teza d-lui Nagy nu a fost luată în serios la început. Mai târziu, însă, cercurile budapestane au găsit că este cea mai potrivită formulă pentru a menaja susceptibilitățile interesaților și — după cum am văzut — au declarat-o principalul punct al programului revizionist. După părerea lor autonomia Ardealului ar calma spiritele și ar fi o salvare pentru minoritățile ungare dela noi.

Astfel ne putem explica rapiditatea cu care neonationalismul și ideile autonomiste s'au strecurat în presa și politica ungară din România. Ele au inspirat discursul deputatului Nandor Hegedüs rostit în discuția la mesaj din 1929, prin care a solicitat: 1. Introducerea în viața noastră de stat a unui sistem complet autonomist minoritar. 2. Introducerea limbilor minoritare în administrația statului și 3. primirea într'un număr nelimitat sau cel puțin proporțional a minoritarilor în funcțiunile de stat.

Aceste deziderate exagerate au fost complectate prin răspunsul dat de partidul maghiar la noul proiect de lege administrativă, prin care a cerut legiferarea următoarelor puncte: 1. O autonomie desăvârșită în administrația statului, funcționarii (inclusiv pretorii și notarii) fiind aleși de populație. 2. Desființarea tutelei admi-

nistrative. 3. Funcționarii să aibă drept de a refuza executarea acelor ordine ale autorităților superioare, cari li se par a fi contra legilor și 4. consiliile județene și municipale să nu poată fi disolvate. ²⁾

Comentariile presei sunt și mai frapante. D. Arpad Paál nu se mulțumește cu autonomia administrativă și culturală, ci revendică pentru regiunile locuite în majoritate de minoritari o autonomie teritorială. „Țara Românească — spune — ca atare nu este patria minorităților. Patria lor este căminul (vatra, familia), acel cerc de activitate, care este destinat să constituie temelile autonomiei teritoriale, cu excluderea desăvârșită a influenței statului.” ³⁾

Aceste străduinți autonomiste nu s'ar putea admite nici în cea mai revoluționară doctrină de drept internațional. Ele urmăresc micșorarea progresivă a suveranității și autorității statului român până la complectă lor desființare. „Deslipirea Ardealului dela corpul României și realipirea lui Ungariei — scrie Anton Pap, directorul Institutului Statistic din Budapesta — nu se poate face brusc. Deocamdată trebuie să i se acorde o autonomie, apoi independența de stat”. ⁴⁾

Unii doctrinari unguri se opun hotărât planului de revizuire preconizat de lordul Rothermere. „Revizuirea — spune contele Iosif Károlyi — nu ne-ar aduce niciun avantaj. Ungaria prin revizuire nu ar redobândi nimic din teritoriile indispensabile industriei noastre, nici măcar hotarele strategice. În cazul când Ungaria ar consimți la o astfel de revizuire, ar trebui să renunțe sincer la restul teritoriilor pierdute ceea ce ar însemna renunțarea la drepturile noastre istorice. Prin județele Timiș-Torontal, Arad, Bihor, Sălaj, Sătmar și Maramureș, Ungaria ar recâștiga numai teritorii agrare cari i-ar impune o goană și mai intensivă după debușeuri, provocând conflicte noi”. ⁵⁾

Se spune că „zona rothermeriană” ar fi locuită în majoritate de unguri. Ori populația acestor regiuni, după limbă, s'a repartizat astfel în 1910: ⁶⁾

²⁾ Ziarul „Temesvári Hirlap” din 25 Mai 1929.

³⁾ Ziarul „Keleti Ujság” din 25 Decembrie 1929.

⁴⁾ Revue de la Société Hongroise de Statistique. Budapesta 1926.

⁵⁾ „Ujság” (Budapesta) din 31 Martie 1929.

⁶⁾ Statistica oficială publicată în 1912 și reeditată de J. Ursu: Pourquoi la Roumanie a fait la guerre. Paris 1918. pp. 40—1.

Județele	Români	Unguri	Germani	Slovaci	Sârbi	Diferite naționalități
Timiș	169,030	79,960	165,883	3,680	69,905	12,977
Severin	366,682	33,787	55,883	2,908	14,674	22,813
Arad	239,751	24,215	38,695	5,451	2,138	4,138
Sălaj	136,087	87,312	816	3,727	6	2,192
Bihor	265,998	365,642	3,599	8,457	122	3,383
Satmar	119,760	268,385	6,670	452	—	1,392
Maramureș	84,510	52,964	59,552	503	34,160	142
Total	1,381,218	912,265	331,098	25,151	121,005	47,033

Făcând abstracție de județul Arad, în care românii chiar și înainte de războiu au constituit o majoritate absolută, în urma Tratatului dela Trianon, în anul 1920, populația ungară și cea românească a județelor Maramureș, Sătmar, Sălaj, Bihor și Timiș-Torontal s'a repartizat astfel:

Județele	Teritoriul în Km ²	Români	Unguri	Populația Totală
Maramureș	3,381	79,482	13,607	153,350
Sătmar	4,902	164,827	95,984	320,747
Sălaj	3,815	139,771	70,601	226,510
Bihor	7,897	276,772	172,850	490,517
Timiș-Torontal	7,313	171,111	69,364	489,752
Total	27,308	831,963	422,406	1,680,876

Deci, ungurii, în anul 1910 au obținut o majoritate relativă față de români în județele Bihor și Sătmar, iar în urma Tratatului dela Trianon, regiunile pur ungare ale acestor județe fiind lăsate sub stăpânirea ungară, românii astăzi obțin majoritatea peste tot.

La sfârșitul anului 1929, d. Ladislau Szabó, profesor universitar, constată că entuziasmul revizionist a scăzut. „Știu dinainte — scrie — că speranțele în puterea lordului Rothermere nu se pot realiza. Numai Dumnezeu este atotputernic. Decepția generală se datorește faptului că, campania revizionistă s'a mișcat în domeniul teoriei, neglijând considerațiunile practice. Toată lumea este de acord că reintegrarea nu se poate face prin mijloace pacifice, dar nu e mai puțin adevărat că nici o rectificare de frontiere nu ar calma spiritele. Vecinii noștri știu asta și deaceia nu sunt dispuși nici măcar să discute revizuirea. Soluțiunea cea mai bună: autonomia Ardealului neputând fi luată în discuție, urmează să propagăm a soluțiune mai puțin echitabilă: ideea Pfalzului ungar.”⁷⁾

⁷⁾ „Pesti Napló” din 25 Decembrie 1930.

„Pfalzul ungar” ar fi Țara Secuilor realipită Ungariei. După autor orașele Sighet, Satu-Mare, Oradea, Arad și Timișoara ar fi fost alipite României din considerațiuni strategice, prin urmare, „nu este necesar ca revendicarea lor să se bazeze pe principiul naționalităților”. Țara Secuilor, însă, face parte dintr-o regiune, în care s'a aplicat dreptul de autodeterminare al popoarelor, deci aceasta „a fost anexată României din simplul motiv că situația ei geografică nu a admis altă soluțiune mai echitabilă.

Aceste argumente sunt neavenite. România nu a contestat niciodată caracterul etnic neromânesc al Țării Secuilor. Incontestabil că în această regiune secuii locuiesc într-o masă compactă. Chiar de aceea, prin art. 11 din Tratatul Adițional dela Paris, „România a consimțit să acorde, sub controlul statului român, comunităților secuilor și sașilor din Ardeal o autonomie locală în ceea ce privește chestiunile școlare și religioase”.

Deci, Tratatul Adițional dela Paris a acordat secuilor privilegii necunoscute minorităților ungare. Firește, prin această măsură legală, nu a înțeles să înstitue un regim de tratament special pentru ei, ci a confirmat un adevăr istoric pe care noi nu-l contestăm, dimpotrivă, recunoaștem că: secuii nu trebuiesc confundați și identificați cu maghiarimea.

Proiectul profesorului Szabó este retrograd. El nu ar aduce niciun folos nimănui. Autorul știe asta și caută să răspundă, în prealabil, la eventualele noastre obiecțiuni. „Unitatea teritorială — spune — nu este o condițiune esențială pentru existența unui stat. Oare Bavaria nu a fost alcătuită mai multe secole din două teritorii separate? Se zice că această stare anormală se datorește unei politici dinastice seculare? Fie, dar Prusia a fost la fel desmembrată la Versailles. Și Prusia Orientală este despărțită de patria-mamă prin coridorul polonez. Dacă aceasta nu a fost răpită Germaniei pentru că este populată de germani, de ce a trebuit să pierdem noi Țara Secuilor cu o populație pur ungară? Pentru că nu are legătură directă cu corpul statului ungar? Doar atât ea, cât și regiunile învecinate — atât ca teritoriu, cât și ca populație — sunt ca Pfalzul bavarez și noi avem tot atât de mare nevoie de ele ca bavarezii de Renania. Nu contest că administrarea teritoriilor neunitare ar întâmpina multe greutăți. Aceasta însă ne privește pe noi, ungurii și nu pe vecinii noștri cari, debarasându-se de secuii, problema minoritară ar pierde mult din importanța ei actuală”.

Acest argument demonstrează cu prisosință că proiectul

Pfalzului ungar e lipsit de orice rațiune. Profesorul Szabó, referindu-se la coridorul polonez, greșește. Este lucru cunoscut că acest coridor este o creațiune artificială a tratatelor de pace, care își datorește existența unor considerațiuni de necesitate de a asigura Poloniei o ieșire la mare, indispensabilă prosperității economice și comerciale a statului polonez. El este garantat prin cuvântul Societății Națiunilor, dar va fi serios amenințat îndată ce actualul echilibru politic din Europa centrală se va clătina.

Ce rost ar avea ca în sud-estul Europei să creăm o formațiune similară, sursă inepuizabilă de noi conflicte? Oare Ungaria revizionistă, care se plânge contra Tratatului dela Trianon, reproșând autorilor lui că, prin desmembrarea statului ungar, ar fi distrus o unitate pretinsă perfectă, cum s'ar mulțumi cu ideea unei astfel de soluțiuni echivoce? Iși inchipue că România ar putea tolera în inima ei săgeata otrăvită a revizionismului?

Proiectul d-sale pare a fi mai limpede din punct de vedere al principiului naționalităților. Țara Secuilor cuprinde județele Ciuc, Treiscaune și Odorheiu în întregime și încă trei plăși din județele Mureș-Turda. Populația primelor trei județe, în 1900, s'a repartizat astfel după naționalități:

Județele	Populația totală	Secui	Români	Germani	Diverse	Teritoriul în Km. ²
Treiscaune	137,261	116,755	19,439	363	704	3,556
Odorheiu	118,245	112,607	2,928	2,275	515	2,938
Ciuc	128,328	110,963	15,936	1,062	421	5,064
Total	383,634	340,325	38,302	3,700	1,640	11,558

Prin urmare, din 383,634 locuitori, în 1900, adecă înainte de campania de desnaționalizare a contelui Apponyi, 340,325 ((adecă 80.82%) au fost secui, nu unguri, și 73,743 (adecă 19.18%) români și alte naționalități. Această populație până la 1920, s'a urcat la 409,000, arătând un spor de 6.15%.

Populația celor trei plăși revendicate din județul Mureș-Turda tot în 1900 s'a repartizat astfel:

Plasa	Populația totală	Secui	Români	Germani	Diverse	Teritoriul în Km. ²
Mureșul de sus	36,104	27,258	7,507	203	873	475
Mureșul de jos	31,894	17,647	13,304	44	699	485
Miercurea Niaradului	35,456	33,570	1,678	55	153	664
Total	103,458	78,745	22,482	302	1,725	1,624

Așa dar: din 103,454 locuitori 78,745 (76.12%) au fost secui, iar 24,709 (adecă 23.88%) români și alte naționalități. Astfel în virtutea planului lansat de profesorul Szabó ni se revendică un teritoriu de 13,182 Km², cu o populație mai mare de 500,000 locuitori, din cari 100,000 nu sunt secui. Ne întrebăm: Ungaria are nevoie de acești 100,000 de „minoritari”? Desigur că nu!

Realipirea Țării Secuilor, din punct de vedere economic, ar constitui un dezastru și mai mare pentru statul ungar. Aceste regiuni — după cum recunosc însăși autorii unguri — sunt sterile. Deacea mulți din locuitorii secui, în timpurile de pace, au emigrat în Moldova și Bucovina, sporind numărul coloniștilor „unguri”. Emigrarea lor, necesităată de mizeria ce îndurau din cauza climei și configurației geografice vitregi, a început încă în evul mediu, fondând cunoscutele colonii de ciangăi în Bucovina și părțile orientale ale Moldovei.

Pământul secuilor, îngrășat chiar cu lacrimile de crocodil ale revizioniştilor unguri, nu va deveni mai roditor. Ungaria agricolă ar redobândi un teritoriu pe care ar trebui să-l alimenteze din excedentele recoltei sale. Unicul câștig ar fi pădurile, carbonatele de fier și celelalte substanțe minerale ce zac în munții din apropierea Miecurei Ciucului, izvoarele de apă minerală dela Borsec, Geoagiu și Sovata, precum și ocnele de sare dela Praid. În schimb, importul formidabil de care Țara Secuilor ar avea nevoie, ar răsturna echilibrul bugetar al statului ungar.

Facem abstracție de greutățile pe cari le-ar întâmpina administrarea acestui teritoriu dela Budapesta, precum și de conflictele de tranzit ce s'ar ivi fatal între statul român și cel ungar. Profesorul Szabó are perfectă dreptate că acestea ar privi exclusiv statul ungar, dar nu este în interesul popoarelor conlocuitoare și nici al Europei dornică de pace durabilă ca, printr'o astfel de „revizuire” a Tratatului dela Trianon, evoluția lor să fie dată înapoi mai multe secole.

Din comentariile d-lui Szabó reținem că: în Ardeal s'a aplicat dreptul de autodeterminare al popoarelor, că revizuirea Tratatului dela Trianon nu s'ar putea realiza decât prin război și că, chiar dacă cine știe prin ce minune s'ar face, tot nu ar satisface pe vecinii noștri unguri. Ei nu s'ar opri decât numai la vechile granițe ungare.

Planurile fanteziste de mai sus au fost „perfecționate” de publicistul italian Franco Vellani Dionisi care, prin lucrarea sa

„Il problema teritoriale Transilvano”, din 1927, a elaborat proiectul „impăciuirii româno-ungare”, preconizând un coridor între zona rothermeriană și Țara Secuilor cuprinzând și Clujul, Turda, întreg teritoriul situat deadreptul Târnavei și în stângă Oltului. D. Vellani nu ne lămurește cum s'ar prezenta acest coridor din punct de vedere strategic, economic și administrativ, ci decretează pur și simplu că: „poporul ungar trebuie îndreptățit cu orice preț”.

Conform acestui proiect, în afară de cele două regiuni, s'ar mai realipi. Ungariei județele Cluj, Turda, Alba, Târnava Mică, Târnava Mare, Brașov, Sibiu și Sălaj cu o populație totală de 3,300.066 suflete din cari 2,073,973 (58.4%) sunt români, 1,226.093 unguri și germani. ⁸⁾

Publicistul Iosif Ajtay nu s'ar mulțumi nici cu atâta „concesiune”. În lucrarea sa „Ezer év Trianon ellen” (O mie de ani împotriva Trianonului) ne revendică în plus județele Someș, Mureș și Odorheiu în întregime cu 293,204 de locuitori români și 286,612 unguri. Adăugând aceste cifre celorlalte găsim că total ni se revendică un teritoriu cu 2,427,797 locuitori români și 1,279,142 unguri. ⁹⁾

Iată revizuirea ungară în oglinda cifrelor impartțiale. Motivarea Scrisoarei Millerand și în această privință este justă spunând: „Nu fără matură chibzuință puterile aliate și asociate au hotărât să nu modifice niciun punct din clauzele teritoriale conținute în condițiile de pace. S'au convins că orice modificare a fruntariilor stabilite ar atrage și mai grave neajunsuri decât cele denunțate de delegația ungară”.

* * *

Argumentul că actualele granițe nu ar oferi Ungariei condițiile unei vieți economice și politice independente se inspiră din principiile expuse în cunoscuta lucrare a profesorului Keynes: „Consecințele economice ale războiului”. După autorii unguri criza economică dunăreană nu ar fi o nuanță a crizei mondiale, ci consecința atomizării monarhiei austro-ungare. Această criză — spun ei — nu este conjuncturală ci structurală ¹⁰⁾ din ceeace urmează că s'ar putea înlătură numai prin revizuirea Tratatului dela Trianon.

Exaltarea argumentului economic are de scop să demonstreze lumii că antagonismul național al popoarelor dunărene greșit s'a

⁸⁾ Dr Aurel Gociman op. cit. pag. 319.

⁹⁾ Idem pag. 319.

¹⁰⁾ Elemer Hantos: Une nouvelle organisation de l'Europe centrale. „Nouvelle Revue de Hongrie”. Martie 1932 cf. „Revue de Transilvanie” Tom. I. Nr. 3. pag. 309.

aplantat exclusiv în baza principiului naționalităților, deoarece puternice interese economice ar pleda contra actualului statut teritorial.

De fapt, aplicarea principiului naționalităților se isbește de mari greutatea în Europa centrală și orientală. Aici niciodată nu au existat și, nici cu cea mai minuțioasă examinare a situației, nu s'ar putea crea state cu populații absolut omogene din punct de vedere al limbii, religiei și naționalității. Austria și Ungaria de odinioară nu au datorat existența și puterea lor coeziunii etice și naționale a locuitorilor, ci manoperilor dinastice. Nu este o simplă coincidență că principiul legitimității dinastice a fost legiferat tocmai de Congresul de la Viena și anume: la propunerea și sub auspiciile Austriei, care și-a construit dominațiunea politică pe rivalitatea popoarelor supuse.

Variata configurație etnografică însă nu a fost numai un motiv de diferențiere, ci a creat și o interdependență între popoarele dunărene. Din cauza lipsei de limite etnografice precise niciunul nu a putut stăpâni durabil pe celelalte. Unica excepție a fost Ungaria care, timp de o mie de ani, s'a bucurat de indulgența excesivă a destinului. Istoria ei este un șir neîntrerupt de coincidențe, cari i-au sărit în ajutor ori de câte ori s'a aflat în pericol. Este o adevărată minune cum această țară s'a menținut, timp de o mie de ani, fără o populație și armată națională.

Nu s'a menținut prin vitalitatea sa proprie. De mult ar fi dispărut de pe fața pământului dacă nu și-ar fi recrutat elita socială din rândurile naționalităților. Un alt popor, care ar fi comis greșelile fatale pe cari și le-a permis maghiarimea în cursul istoriei, desigur că s'ar fi prăbușit. Cea mai mare din aceste greșeli a fost că a refuzat să se solidarizeze cu popoarele mici din Europa orientală, legându-și soarta de interesele imperialismului spiritual și politic al papalității și a germanismului. Numai în momente absolut critice s'a adresat Poloniei și Boemiei.¹¹⁾ Această orientare, care a culminat în alianța cu germanimea, a izolat-o complet de popoarele dunărene și a pus-o în imposibilitate de a le domina altfel decât prin forță și cu sprijinul german. Nu a remarcat că germanimea constituie un pericol mai mare pentru dânsa decât toate popoarele vecine la un loc.

Bine înțeles că un popor mic ca cel ungar a trebuit să plătească scump aceste capricii imperialiste. Secolul al XIX-lea a mo-

¹¹⁾ Gustav Gratz :La Hongrie et ses voisins. „Nouvelle Revue de Hongrie“ Aprilie 1933. pp. 332, 337—9.

dificat radical fizionomia politică a Europei orientale și centrale. Revoluția ungară din 1848—49 nu a fost numai un „atentat contra principiului legitimității dinastice”, ci a dovedit că maghiarimea refuză să recunoască drepturile naționalităților și că nu-și poate imagina o mai bună formă de conviețuire decât contopirea lor „sub scutul coroanei Sfântului Ștefan”. Kossuth, conducătorul revoluției, prefera să rămână sub jugul austriac, decât să acorde naționalităților autonomia ce au cerut.¹²⁾ Egoismul ungar a făcut Europa să înțeleagă că, chiar dacă ar scăpa din ghiarele vulturului cu două capete, ar continua politica de suprimare a naționalităților.

În astfel de condițiuni naționalitățile cu drept cuvânt au interpretat dualismul ca o alianță încheiată de germani și unguri contra lor. Nu s'au lăsat amăgite de pretinsele avantaje și progresul economic galopant al uniunii vamale austro-ungare. Doar guvernele ungare au luat măsuri ca naționalitățile să nu beneficieze de ele, ci să asiste pasive la consolidarea economică și politică a elementelor ungare și maghiarizate. O examinare sumară a politicii bancare și feroviare a guvernelor budapestane este suficientă să convingă pe oricine că problema naționalităților nu s'a putut soluționa în cadrele statului ungar de odinioară.

Ar fi deci cazul ca Ungaria contemporană să înțeleagă că actualele granițe, chiar dacă nu ne-ar fi oferit o soluțiune ideală din punct de vedere economic, în tot cazul ne-au dat cea mai bună soluțiune posibilă pentru înlăturarea antagonismului național în Europa centrală și orientală. Națiunile emancipate nu mai renunță la suveranitatea lor de dragul niciunei unități economice, oricât de perfectă ar fi. Prin frământările naționale ale secolului XIX-lea problema naționalităților, datorită tocmai intransigenței ungare, a luat un caracter teritorial pe care continuă să-l aibă și azi. Această problemă nu s'a putut soluționa în baza integrității teritoriale a Ungariei milenare. Prin urmare, dacă astăzi unele interese economice ne impun reinvierea sub o formă sau alta a vechei unități economice, trebuie să se știe odată și pentru totdeauna, că aceasta nu se poate reconstitui decât respectându-se riguros suveranitatea naționalităților de odinioară și garanțiunea ei: actualul statut teritorial.

În ultimii ani s'a examinat forma sub care s'ar putea reconcilia cele două principii contradictorii și majoritatea autorilor s'au fixat la o colaborare sau alianță economică a statelor dunărene. Normal ar fi fost ca Ungaria, care a lansat argumentul economic,

¹²⁾ Dr Dudovic Varjassy: A dunai államok szövetsége (Uniunea statelor dunărene). Arad 1933 pag.

să promoveze „acțiunea de salvare a bazinului dunărean”. Ultimele evenimente însă lasă de bănuit că, dimpotrivă, dânsa este hotărâtă să o saboteze pe toate căile. Ungaria speculează mizeria drept pretext. Nu dorește sincer îndreptarea situației, deoarece colaborarea economică ar micșora tensiunea politică și șansele revizuirii.¹³⁾ Ea caută să convingă marile puteri că „apropierea economică a statelor dunărene nu se poate realiza decât cu prețul unor concesiuni politice făcute Ungariei și anume: numai după revizuirea Tratatului dela Trianon”.

Există deci o deosebire flagrantă între felurile cum Ungaria și națiunile emancipate își concep „reorganizarea bazinului dunărean”. Mica Înțelegere — deși nu a refuzat să menajeze susceptibilitățile și interesele legitime ale marilor puteri — până alaltăieri preconiza un aranjament mai mult sau mai puțin autonom, rezultând din negocierile directe ale părților interesate, Ungaria propunea ca Franța, Italia și Germania (sau cel puțin primele două state) să elaboreze un plan conform intereselor lor proprii pe care să-l impună statelor mici cu autoritatea lor morală și politică.¹⁴⁾ Această propunere denotă intențiunea de a deplasa problema dunăreană în preocupările marilor puteri pentru ca soluționarea ei să devină și mai grea.

Este semnificativ refuzul Ungariei de a negocia direct cu statele interesate,¹⁵⁾ spunând că nu ar dispune de toate atributele suveranității sale. Ea a cedat puțin din întransigența sa abia după semnarea pactului franco-italian, când s'a convins că Italia nu mai poate gira, fără nici-o rezervă, acțiunea revizionistă. Condițiunile sub cari astăzi Ungaria pare a fi dispută să negocieze direct cu statele Miciei Înțelegeri asupra pactului dunărean, sunt următoarele:

1. Să se recunoască explicit că o revizuire pașnică nu este posibilă.
2. Să se acorde Ungariei egalitatea completă față de statele vecine.
3. Să se găsească o procedură mai eficace pentru protecțiunea minorităților.¹⁶⁾

¹³⁾ Nicolae Titulescu: „Acordurile economice pot reduce mult dificultățile politice. Aplicate pe o scară întinsă ele pot aduce devalorizarea frunțărilor și, practicate cu bună credință, ele pot aduce complecta lor spiritualizare”. Op. cit. pag. 75.

¹⁴⁾ Cf. conferința lui Tiberiu Eckhardt despre „problema păcii dunărene” ținută la Viena în Societatea Politică Austriacă la 8 Ianuarie 1935.

¹⁵⁾ Elemer Szudy: A revizió belső és külső feltételei. Európa és a magyar kérdés. (Condițiunile interne și externe ale revizuirii. Europa și chestiunea ungară). Budapesta 1935.

¹⁶⁾ Program formulat de primministrul Iuliu Gömbös în „Pesti Hirlap” din 25 Ianuarie 1935.

Iată programul lansat ca răspuns la pactul franco-italian și la invitația adresată țărilor dunărene (Germania, Austria, Ungaria, Cehoslovacia, Polonia, România și Iugoslavia) de a încheia acorduri bilaterale, promițându-și în mod reciproc respectarea granițelor actuale și neintervenția în chestiunile interne ale semnatarilor. Prin acest program guvernul ungar caută să evite încă de acum ca acțiunea revizionistă (vizând granițele actuale) și interesul lui pentru minoritățile ungare din statele succesorale, să fie considerate ca incompatibile cu scopul și spiritul acordurilor propuse.

Firește, Mica Înțelegere niciodată nu va accepta condițiunile de mai sus. Totuși trebuie semnalat că concepția ungară a făcut un progres. Până la semnarea pactului franco-italian guvernul ungar părea hotărât de a propune revizuirea sub o formă concretă. „În orice caz — spunea primministrul Gömböș la 24 Ianuarie 1935 — sunt hotărât ca, în negocierile proiectate, să pun pe tapet chestiunea revizuirii pașnice spre a denunța reprezentanților națiunilor europene situația insuportabilă creiată prin aplicarea nelogică și nefirească a problemei fruntariilor...”

Discursul lui a provocat o polemică aprinsă în presa ungară. Conte Bethlen, președintele de onoare al Ligii Revizioniste, a desaprobat planul șefului de guvern de a aborda revizuirea concretă în negocierile dunărene. „Nu este permis — scria în „Pesti Napló” din 2 Februarie 1935 — ca în negocierile proiectate să amestecăm chestiuni revizioniste. Aceasta trebuie spusă sincer pentru ca opinia publică ungară să nu cadă victima unor iluziuni”. Iar la 8 Martie 1935 a declarat: „Teza revizionistă poate fi atinsă dar nu este cazul să credem că vom obține rezultate practice. Eu unul sunt de părere că este mai prudent și necesar să contribuim la creierea unei atmosfere mai amicale și să înlăturăm greutatea ce ne despart de Mica Înțelegere...¹⁷⁾”

Contele Bethlen mai dorește ca Mica Înțelegere să fie pătrunsă de același animus contrahendi și Germania să adere la pactul franco-italian, motivând că fără consimțământul ei problema dunăreană nu se poate soluționa „definitiv”.¹⁸⁾ Tiberiu Eckhardt, pre-

¹⁷⁾ Cf. „Corriera della Sera” din 8 Martie 1935.

¹⁸⁾ „Nu avem interesul să facem o politică antigermană, căci Germania întotdeauna va avea forța necesară să influențeze situația din Europa centrală și să nu se creieze situații contrarii intereselor ei. Germania este forța dinamică în Europa centrală care vrea să lichideze nedreptățile tratatelor de pace. Noi nu putem admite ca pactul franco-italian să ne înregimenteze într-o politică antigermană, deoarece chestiunile dunărene nu se pot lichida definitiv fără aprobarea Germaniei”. Cf. discursul contelui Ștefan Bethlen ținut la Nagykanizsa la 27 Martie 1935.

ședintele partidului micilor agricultori, sfătuește guvernul să fiexeze un program maximal pentru ca să aibă din ce să cedeze dacă i se va cere să „aducă sacrificii” pentru compromisul proiectat. ¹⁹⁾

Probabil că astăzi Ungaria s'ar mulțumi cu un succes și mai redus și anume: dacă Mica Înțelegere nu i-ar pretinde să renunțe formal la „speranța revizuirii pașnice”.

Egalitatea de drept este o lozincă uzată a politicii ungare post-belice. Ungaria ignorează că și-a redobândit independența națională tocmai în virtutea Tratatului dela Trianon contra căruia poartă o campanie exasperantă. În această ordine de idei, se spune că Tratatul dela Trianon a restituit națiunii ungare independența, pentru care aceasta luptase mai multe secole, dar tot atunci i-ar fi confiscat unele atribute ale suveranității naționale. ²⁰⁾ La început s'a cerut ridicarea controlului financiar și militar, iar în ultimul timp libertatea de înarmare ²¹⁾ și de a complecta liber tronul ungar, consultând doar marile puteri.

Reînvierea discuției asupra complectării tronului ne surprinde cu atât mai mult, cu cât marile puteri, Mica Înțelegere și națiunea ungară și-au spus cuvântul în această chestiune. Adunarea Națională ungară a votat legea XLVII din 1921, prin care s'a abrogat Sancțiunea Pragmatică și legea XII din 1868. Adevărat este că atunci contele Bethlen, ca șef al guvernului ungar, a găsit de bine să spună că legea s'a depus sub presiunea Miciei Înțelegeri, ²²⁾ dar tot dânsul a recunoscut că ea corespunde întru toate aspirațiilor, intereselor și voinței naționale. ²³⁾ Se știe că o parte din opinia publică ungară, în primii ani de pace, a considerat chestiunea complectării tronului ungar ca o forță atractivă pentru populația teritoriilor pierdute.

Însă și națiunea a ratificat dispozițiile Tratatului dela Trianon cari interzic Ungariei să-și lepăde independența sau să-și aleagă ca rege capul unui stat străin. Prin urmare, reînvierea sub orice formă a acestei probleme ar însemna că cercurile budapeștane o consideră un instrument de revizuire.

¹⁹⁾ „Uj Magyarşág” din 6 Februarie 1935.

²⁰⁾ Bethlen op. cit. Vol. I. pag. 201.

²¹⁾ Primministrul Gömbös a spus: „Ceram egalitate de dezarmare sau înarmare după cum va fi cazul. Este o absurditate ca noi să nu dispunem liber de o parte din suveranitatea noastră națională. Este imposibil ca Ungaria dezarmată să fie împrejmuțată de o armată de cincisutemii de soldați a Miciei Înțelegeri. Avem drept la egalitate, fără de care nu putem intra în nicio combinație”. Cf. „Pesti Hirlap” din 25 Ianuarie 1935.

²²⁾ Bethlen op. cit. Vol. I. pag. 199.

²³⁾ Idem pp. 195 și 200.

Concepția guvernului ungar despre felul cum regimul minoritar ar trebui legiferat în statele succesoriale, este o copie a neo-naționalismului. Mica Înțelegere își dă perfect de bine seama că și această condițiune s'a pus în scopul de a sabota acțiunea de pacificare a bazinului dunărean. Până la 1929 oficialitatea ungară a cerut ca Societatea Națiunilor să constituie o comisiune permanentă, care să studieze plângerile minorităților la fața locului, ca ele să fie judecate în contradictoriu și cu respectarea publicității. ²⁴⁾ Mai târziu când Societatea Națiunilor a ordonat într'o cauză ca întâmpinarea guvernului român să se comunice petiționarilor secui, consacrand principiul desbaterei în contradictoriu, ²⁵⁾ contele Bethlen a descoperit subit că numai modificarea frontierelor ar constitui suficientă garanțiune că drepturile populației ungare vor fi respectate. ²⁶⁾ Alți autori se gândesc la „o asigurare și mai eficace a păcii dunărene” și propun ca locuitorii de naționalitate străină, cari „vor fi realipiți” Ungariei împreună cu teritoriile revendicate, pur și simplu să fie dați peste granițele noi, conform obiceiului turcesc. ²⁷⁾

În sfârșit, fostul primministrul Gömböș a răstălmăcit astfel părerea guvernului său: „Cerem ca România, Iugoslavia și Cehoslovacia să recunoască minoritățile ungare ca părți egale, din punct de vedere cultural, economic și politic, acordându-le posibilitatea de a-și păstra cultura străbună spre binele omenirii”.

Ce o fi înțelegând primministrul ungar prin „părți egale?” Ceeace a înțeles partidul maghiar din România în 1922, cerându-ne: 1. Recunoașterea minorității ungare ca subiect de drept public. 2. Acordarea autonomiei naționale. 3. Organizarea serviciului militar pe baza sistemului de miliție, cu un stagiu activ de maximum trei luni, cu îndeplinirea serviciului pe teritoriul propriului

²⁴⁾ Bethlen op. cit. Vol. II. pp. 238—40.

²⁵⁾ Contele Adalbert Apponyi: Népszövetség és a kisebbségek (Societatea Națiunilor și minoritățile). „Brassói Lapok” din 25 Decembrie 1930.

²⁶⁾ Contele Bethlen a spus la Londra: „Numai revizuirea ne poate oferi o garanțiune reală, căci dacă prin noua repartizare a teritoriilor, vor ajunge sub stăpânire ungară tot atâția români, sârbi sau cehi, câți unguri se vor găsi sub stăpânire română, iugoslavă și cehoslovace, Ungaria tot nu va considera aceste minorități ca obiect de retorsiune”. Cf. „Pesti Hirlap” din 1 Decembrie 1933. Apoi: Dilema din Europa centrală nu se poate soluționa decât în teorie. Astfel s'ar putea înlătura granițele prin garanțiuni suficiente în chestiunea minoritară după ce popoarele le-ar fi perfect egal cărui stat aparțin. Regretabil, noi ne-am convins că apărarea minorităților nu are nici-o sancțiune, căci garanțiunea Societății Națiunilor nu valorează nimic. Numai atunci s'ar putea vorbi de sancțiunea cuvenită, dacă ar ajunge sub dominațiunea ungară tot atâția români, câți unguri se află sub dominațiunea română”.

²⁷⁾ Baronul Szilassy: Procesul Ungariei. cf. „Pesti Hirlap” din 7 August 1932, care respinge această „doctrină”, pentru că, până la revizuirea tratatelor, statele succesoriale au timp să o aplice față de minoritățile ungare.

cerc de recrutare și cu întrebuințarea limbii materne, ca limbă de instrucție. ²⁸⁾

Aceste manevre au demascat tactica ungară. S'a evidențiat odată în plus că Ungaria nu urmărește sincer pacea și găsirea unei platforme de colaborare între popoarele dunărene, ci demoralizarea lor și sugerarea ideii că pacea, de fapt, nu s'ar putea menține în Europa centrală și orientală în baza actualului statut teritorial.

A. Olteanu

BCU Cluj / Central University Library Cluj

²⁸⁾ Cf. Prof. Dr I. Matei: *Doctrina de stat a problemei minoritare*, București 1929 pp. 5—6.

DIN „EVUL MEDIU“

de N. DAVIDESCU

1096

Năvăleau mulțimile'n cascadă
De prin țărilor de jos și din
Verzile ținuturi depe Rin
In tulburătoare cruciadă.

Brațul unui aspru Saladin
Cutezase'n Asia să cadă
Cu semeața semi-lunei spadă
In Ierusalimul lor creștin.

Gotteschalk călugărul a spus
Vorbă inspirată de Isus
Să ridice gloatele cu sine;

Și-au pornit cu toți la drum din greu
Duși de-o capră și de-o găscă, pline
De cărările lui Dumnezeu.

TREI CĂLUGĂRI ROȘII

Trei călugări roșii s'au oprit în sat,
Templieri cu toții și bețivi de rasă,
Și de-atunci răscoală peste lume-a dat
Și e ceață'ntr'una stranie și deasă.

Necinstesc fecioare și le fac copii
Ca să-și aibă trupuri tinere'n frigare
Idolul lor tainic proslăvit prin vii,
Și să soarbă sânge cald cu'nfiorare.

Tărănimea poartă spânzurate'n sân
Amulete pentru gândul lor de iazmă

Și, privind vestmântul lor aprins, hapsân
Le stropește urma pașilor cu-aghiazmă.

Preotul, el însuși, roagă pe Isus
Locul să ferească de călugări roșii,
Și Isus poruncă flutură de sus
Să-i gonească'n cântec matinal cocoșii.

Ei se duc în altă parte și cu ei
Iau și-o păstorită fragedă din fugă,
Și'n nedumerirea turmei ei de miei,
O'nfășoară'n haină roșie, cu glugă.

N. Davidescu

OAMENI IN PRIMĂVARĂ

de MIHAIL CHIRNOAGĂ

Din toate câte se înșirau, aspecte suave ale primăverii, ca în urma unei învălmășiri, nu mai rămase nimic. Cerul incremenit într'o străvezie albeață, fusese mai întâi cuprins de ușoare convulsii îndepărtate, apoi din imediata apropiere a munților, ca și cum ar fi stat la pândă, apăru furtuna neagră. Un aer rece o premerse. Minna se lipi mai mult de brațul lui Alexandru. Acea clipă unică dinaintea puhoiului o speriasse. Văzuse frumoșii platani înclinându-se pentru un ajutor cerut reciproc, florile fremătând ca niște ființe pline de teamă și însăși munții aplecară spinările pe cari peste o clipă aveau să alunece norii. Și furtuna cobori: despletită, o ploaie cu funii de apă sub bătaia căroră casele pocneau, copacii gemeau omeneste, florile se culcară nimicite, sdrobite, la pământ. Alexandru se ridică făcând o mișcare de apărare cu brațul peste ochi: parcă nu vroia să vadă. Minna rămase acățată de brațul celălalt, fascinată, cu pieptul ud de stropii mari, neatentă la apa ce bătea încă pervazul ferestrei. Dar nici așa nu era de suportat. Cu o mișcare violentă Alexandru trase fereastra; acum furtuna căpătase un timbru scăzut, gros. Numai atunci Minna își dădu seama că participase la acea deslănțuire a naturii, ca oricare alt element al ei, copacul, floarea sau muntele și că, închizând geamul, se simțea răpită, smulsă. De câțva timp asemenea stări de înfrățire cu natura se repetau și ea le accepta, fără să le caute explicații, căci îi colorau viața într'un anumit fel, îi atașau un timbru plin de melodie. Rămânând singură își rezemă capul de sticla rece privind cu nesaț scurgerea neîncetată și la fel de intensă a apei. Niciodată nu văzuse parcă o ploaie mai cumplită și chiar toată primăvara asta se deosebea de celelalte: era ca și cum s'ar fi dislocat undeva echilibrul naturii și semnele ar fi pornit besmetice în lume. Toate semănăturile, alimentate din plin, depășiseră normalul, la jumătatea timpului și pretutindeni viața pocnea, nemaîncăpând în forme. Femeia asculta uruitul monoton al puhoaelor și pe nesimțite aluneca în tristețe. Oh! Va trebui nea-

părat să înceapă plimbările de dimineață, nu mai era de suportat atâta inactivitate și nici salonașul albăstrui cu aceleași și aceleași ceasuri cenușii, uniforme. Acum îi trebuiau copaci, copacii privește-i! și într'un confuz elan deschise brațele să cuprindă platanii strălucitori în pielea goală și udă.

La casa de vis-à-vis o văzu pe Ioana Panțu; închise brusc brațele trimitându-i un salut prietenos. Fata îi răspunse cu un gest obosit. Și pe ea o plictisește atâta apă, gândi și se retrase din geam. Alexandru stătea în mijlocul camerei aprinzând o țigară. Minna trecu pe lângă el tulburată de chipul palid și intră în salonaș unde sgomotele ploii abia ajungeau. Ea cunoștea semnificația aceluia aspect palid al figurii lui. De aceia abia despărțită de el, deștep-tată la o atenție de crudă și răcoroasă senzualitate, îl aștepta să apară cu figura gânditoare, inconjurată de un soi de ciudată lumină, a poftei, pe care niciodată nu și-o putea ascunde. Și ea mai știa: ploaie! Dar cât de diferit reacționase asupra ei ploaia?... o totală contopire, o desființare, o frăție cu pomii, cu natura cu care, se părea atunci, concrescuse! Și totuși ea trecu sub stăpânirea misterioasă, sub acea ațâtare de îndată ce l-a privit.

Oh! Și de-ar veni acum! Aproape că țipa după el, oprită lângă ușă și ca și cum Alexandru i-ar fi auzit chemarea întră, fără să mai bată, cu acel pas larg și elastic, cu acele brațe nemișcate, misterioase. Minna îi cuprinse palmele și ele erau firbinți. Le duse aproape de ochi, ele erau cu adevărat puternice, pline de înțelepciune și încredere, încât începu să le sărute pe rând, amețită. El se ferea râzând încet și căuta s'o îndepărteze cu blândețe, dar aluneca la rândul-i în jocul periculos. Totul se desfășura în ordine și acele stări mereu mai ample, constituiau un mic univers din forțele căruia nu puteau să mai scape. Deodată bărbatul feri; Minna se acăță cu un mic țipăt de gâtul puternic, dar se părea că era prea târziu, orice urmă de mister dispăruse iar ochii lui pierduseră acea ciudată lumină. Numai părul argintiu continua să strălucească în penumbră. Cel puțin dacă va mai putea să se bucure de ploaie, gândea nefericită. Il vedea pregătindu-se s'o părăsească. Ce tot vorbea atât? Ea nu știa decât că pleacă; totul părea sfârșit. Dar deschizând ușa, bărbatul feri capul ca și cum și-ar fi ascuns ochii plini cu lacrimi. Vru să alerge după el, dar obosită, descurajată căzu moale pe divan. Ah! Iată una din acele clipe când orice...

Alexandru se înapoie dela rafinărie două ore mai târziu. Minna încă boala pe pat cu ochii cuprinși în cearcăne. Bărbatul trebui să se schimbe căci era ud; Minna îl plăcea mai mult astfel,

înviorat, dar și în hainele uscate el mai păstra acea prospețime, acea tinerețe cu care se înapoiase. Se apropiere de ea răsând, o luă în brațe, o legănă:

— Tu ești un copil, îi spunea, dar eu încă nu sunt un om bătrân. Și râdea cu un soi de vioiciune ce-l făcea cu mult mai tânăr, mai viguros. (Minna trebuia să recunoască aceasta, deși nu dorea). I se acăță de gât sărutându-l pe bărbie. Se părea că o bună parte din veselia lui comunicându-i-se, o scotea din toropeală, o făcea să uite obseala și nemulțumirea dinainte. El vedea cum cearcănele albăstrii se absorb și'n locul lor pielea devine trandafirie, irizată. Bărbatul o sărută pe locul acela ce întinerea sub ochii lui, apoi pe obraji înflăcărați.

Minna vroia să-l întrebe: când ai plecat aveai lacrimi în ochi, sau mi s'a părut? dar aceasta nu mai avea acum nici o importanță.

*

Chiar de a doua zi Minna începu plimbările de dimineață. La ele o invitase și pe Ioana Panțu, dar la ora acea fata trebuia să fie la școală; numai o zi pe săptămână avea oră începând dela nouă, dar asta nu folosea la nimic. Minna simți remușcări; parcă făcuse o gafă. În fond uitase că Ioana e profesoară, că nu e liberă ca ea să dispună oricum de timp, așa că-și propuse să revină cât de curând și să repare într'un fel. La asta se mai adăuga și faptul că plimbările nu erau nici pe departe așa cum le visase: diminețile prea răcoroase, aleele umede și copacii, frații copaci, erau de lemn, lemn mort, lemn fără suflet. După câteva zile schimbă ora. Acum făcea o bucată de drum cu Ioana Panțu care la ora aceea pleca la liceu. Ele nu erau prietene, dar o anumită simpatie reciprocă le dădea o intimitate asemănătoare. Mai totdeauna Minna povestea din călătoriile pe cari anual le făceau în străinătate și Ioana asculta pe gânduri; ea avea această impresie că asistă la desăvârșirea unui miracol, că pătrunzând în mijlocul vieții lor începe să facă parte comună cu ea, căci, urmărindu-le viața suferise mult cu acea suferință de fată săracă nevoită prin destin să se mărginească la monotonia unei existențe fără revelații. Iși amintea astfel cele două trei zile de continuă și febrilă pregătire, în fiecare primăvară, când printre geamandane, rochii și obiecte felurite, femeia de lângă ea, cu fața aprinsă, ordona, distribuia sau aranja cu mâna ei lucrurile de împachetat. Il revedea pe Alexandru, înalt, scufundat în gânduri, apărând în cadrul ferestrii să scruteze zarea cu ochii închiși pe jumătate, atent astfel la prevestirile timpului,

sau urmărind hărnicia limpede, mișcările alungite, suple, ale Minnei. Zâmbetul de bărbat fericit, aproape de nesezisat, umplea inima fetei cu o amară tristețe, cu un gust de inutilă existență. Când i se va împlini și ei destinul? se întreba atunci. O vedea pe Minna apropiindu-se să-l sărute tocmai acolo unde zâmbetul lui aureola pliul fin al buzelor și-și dădea seama că prin instinct femeia alegea locul cel mai vulnerabil al fericirii bărbătești și că un asemenea sărut lega, lega prin sânge și carne.

În noaptea plecării nu adormea decât după ce ultimul semnal de trâmbiță al limuzinei negre ce-i purta, se pierdea peste oraș, în munți. Iar toamna când în ținut începeau ploile și cocorii trime-teau din înălțimile sumbre țipătul vânat de bejanie, cu auzul treaz până noaptea spre ora două, aștepta să revină sunetul nepăsător, victorios și egal al acelei fericiri pe care n'o va putea ajunge vreodată. A doua zi deschizând fereastra o găsea pe Minna înfășurată într'un șal, mai palidă dar la fel de vioae, printre bagaje, aruncând din când în când privirile spre munții învăluți în burnițe.

În acele plimbări matinale, în afară de câteva persoane neînsemnate, Ioana îl cunoscuse și pe doctorul Mihail.

*

Nu era un bărbat înalt, nici mic. Îl făcea impunător numai chipul său subțiat, spiritualizat. Când îl privea avea această impresie: că începe să crească, s'o covârșească. Fata ascultase puținele cuvinte de întâlnire cu o oarecare spaimă pe care i-o transmitea figura ascetică. Numai când râdea, el devenea frumos, o frumusețe pură. Ochii deși albaștri păreau întunecați, în orice caz culoarea lor se schimba necontenit. Minna era mai înaltă ca el și deaceia zâmbea puțin protector, ceace displăcu Ioanei, căci în nici un caz un bărbat ca acesta n'avea nevoie de protecție. După despărțire fata păstră starea confuză în care o aruncase apariția lui involburată. În cancelaria liceului o găsi numi pe Irina; toate celelalte intraseră la timp. Prietena stătea lipită de soba masivă de teracotă, îmbrăcată într'o rochie neagră cu garnitură simplă roșie, ce făcu o impresie extraordinară asupra Ioanei. Dar mai era și altceva: în trupul slăbuț și mic al fetei păreau adunate puteri supraomenești. Frumusețea, căreia nimic nu-i lipsea, nici frăgezime, nici puritate, strălucea cu o violență fosforescentă. Părea o femeie viguroasă, puternică, care și-a întărit și cristalizat propriile-iesențe, pregătindu-se de un efort neobișnuit:

— Ce ai tu? o întrebă intimidată, apropiindu-se

Irina zâmbi:

— Nu știu, răspunse cu greutate ca deșteptându-se din somn.

Ioana Panțu ar fi vrut să-i povestească despre doctorul Mihail, însă Irina era mereu pe gânduri, deaceia renunță. La sfârșitul zilei Ioana o invită la plimbare.

— E un soare extraordinar, Irina. O minunată zi de primăvară.

Braț la braț își aranjară pasul una după cealaltă. O anumită volubilitate a atmosferei li se transmise. Vorbiră de modă, Ioana descrise până'n amănunte noua ei rochie în lucru. Discuția aluneca ușoară atrasă de o apariție, sedusă de o vitrină, de o pasăre sau floare. Deodată Ioana își aminti de doctorul Mihail, dar în același moment tot sufletul i se strânse de plăcere, de spaimă sau fericire.

— Am cunoscut azi pe doctorul Mihail, tu îl știi? Cealaltă se opri cu un gest brusc, apoi reluă mersul.

— Da, da; un bărbat mic, blond.

Dar parcă efectul fu contrar celui așteptat de Ioana. Acum discuția se rupse ca și cum intervenția străină le-ar fi aruncat la distanțe enorme. O bună bucată de vreme tăcură. Deodată Ioana se revoltă: ce este asta? Simțea nevoia de a apuca faptele de piept să le întoarcă în lumină pentru a clarifica situația. Nu știa cum să înceapă și-i era teamă de vreo violență inutilă.

Irina călca alături tăcută, cu o față ce-și pierduse acea infuzie trandafirie de sânge, rămânând palidă, ștearsă.

— Ce e? Ce s'a întâmplat? o sgâlțâi.

— Fată proastă, nu e nimic. Ce ți se năzare?

Încercă să râdă, dar șgomotul sună fals; se părea că nu poate să se prefacă.

— Poate îl cunoști mai de mult. Poate...

— Destul, aproape că țipă. Il cunosc, ei și? O singură dată l-am întâlnit astă iarnă și de-atunci nu l-am mai văzut.

— Dar nu mi-ai vorbit nimic de asta!

— Un motiv în plus ca să vezi cât de lipsit de importanță mi s'a părut.

Dar imediat începu să râdă. Amândouă gândeau la fel: și cealaltă ipoteză se dovedește prin asta, însă niciuna n'o rosti tare.

— În general nu mă interesează bărbații, continuă cu o voce coborâtă. Dar doctorul acesta mi-a făcut impresia că este unul din acei bărbați ce ți se strecoară în conștiință fără voe, cu acea aptitudine masculină de violentare a straturilor noastre. Iată acum ce cred despre el.

Și răsede din nou, cu răsul îndepărtat, ușor chinuit.

Ioana își aminti ochii acelui om cu neconținută lor schimbare. În fond era tare tulburată: aceeași impresie face tuturor celor ce-l cunosc?

— Am auzit că femeile îl iubesc, pronunță destul de târziu.

— Mai firesc ar fi să ne întrebăm ce atitudine ia el față de femei. Crezi că e suficient ca o femeie să-și piardă capul?

— Nu știu, nu știu, se apără înspăimântată Ioana.

Nu mi-am pus niciodată întrebarea asta, poate unde nu mi s'a prezentat ocazia.

— Ocazia vine, rosti deodată Irina, încărcată cu o anumită mânie. Noi trebuie să fim pregătite pentru a face față oricând. Răul însă provine de-acolo că în dragoste suntem nepregătite, ne lăsăm conduse, terfelite. Noi nu ne canalizăm iubirea, noi o despletim și o întindem în vânt ca ea să se prindă undeva. Cu un bărbat e altfel....

Acum râde gros, dușmănos; părea că vrea să spună: te disprețuesc profund pe tine și pe toate cele ca tine. Ioana roși fără voie, deși nu înțelegea prea bine. De câte ori nu se întâmplă în viață, chiar cu cei mai buni prieteni să vorbim altă limbă? Irina o văzu pierdută; îi strânse cu afecțiune brațul:

— Noi toți suntem făcuți pentru voluptate, fată dragă. Dar nu pentru una întâmplătoare, ci pentru cea mai potrivită. Eu am momente când gândul că voi fi mamă îmi dă vertigii.

— Nu, nu, se apără Ioana. Eu am vertigii când gândesc astfel: cât de curând mă voi dărui.

— În fond e același lucru, răsede cu blândețe Irina. Important e că ne trecem vremea uite așa și de nicăiri nu se apropie ceasul nostru.

Continuă să meargă alături, îngândurate. Soarele de amiază le bătea în spate, le încălzea. Din pământul umed, din copacii înmuguriți, din acoperișurile caselor se ridicau valuri de aburi. Munții desgoliți de zăpadă păreau jupuiți de piele. Un nelămurit uruit le înconjură din toate părțile venind din afara orașului, dinspre munți. Irina ar fi vrut să spună tare: auzi cum curge viața. Însă nimic nu lovește mai neplăcut ca o figură de stil între indivizii de același sex. Acum urcau spre poalele pădurii pe aleia cu nucii. Fiecare asculta în tăcere toată acea viață misterioasă care alerga împrejurul lor besmetică, buimăcătă, ca o pasăre de noapte scoasă la soare.

Ioana fu cea dintâi care-l zări pe doctorul Mihail. El venea cu

pardesiul în vânt cu fruntea desgolită aproape în fugă. Irina îl opri cu forța.

— Eram gata, gata să ne certăm pentru dumneata doctore, îi spuse strângându-i mâna. Un bărbat e totdeauna un subiect bun de discuție între două femei.

— Cu o condiție ca acel bărbat să nu fiu eu, râse el amical.

— Unde mergeai așa în fugă?

El era slăbuț, parcă nepregătit să reziste, dar stătu liniștit în fața lor, aproape indiferent.

— La masă. Chiar acum viu dela o vizită.

— Și noi mergeam tot spre masă, după ce o jumătate de oră ne-am certat pe dumneata.

— Cu ce insistență îmi repeți aceasta, domnișoară Irina.

Destinul nostru e să umblăm năuciiți, beți, unii în jurul altora, dar asta nu trebuie să ne facă orgolioși.

Privea în pământ intimidat. Ioana gândea: e posibil să-l fi întâlnit numai odată, astă iarnă? Dar ce spusese el alungă aceasta. Găsise termeni potriviți pentru a caracteriza pofta oamenilor de ei înșiși. La rândul ei Irina tăcea palidă, cu ochii pe jumătate închiși.

— Noi facem filozofie înainte de masă? pronunță bărbatul ridicând fruntea.

— Adevărat, hohoti brusc Irina.

Dar răsul nepotrivit al Irinei, deșteptă atenția prietenei. Din nou îi apărură înconjurată de acea lumină fosforescentă și frumusețea ei isvora cu o tărie impetuoasă, revărsându-se de pretutindeni într'un chiot frenetic. Devenise iarăși un bloc de energie, era ca și cum fibrele ființei sale s'ar fi încordat, pietrificat. În ochii inexplicabili de strălucitori se oglindeau tulpinele moi încărcate de sevă pe care inima le întindea către lumină, implorând...

Ah! Aceasta era, gândi speriată Ioana; și-atunci îi văzu printr'un joc straniu al spiritului, înconjurându-se ei doi, într'un acelaș brâu de foc, care-i trăgea la vale îndepărtându-i, lăsând-o singură. Fu cuprinsă de un scurt vârtej.

— Doctore!

„Dar cum țipase? Ce e spaima asta?”

Bărbatul întoarse către ea privirile sale schimbătoare. Păreau că nu observase nimic, atât de străini o priveau.

— Cum îți explici primăvara aceasta, doctore? E un adevărat miracol atâta viață, atâta forță!...

— Da, da, aprobă zâmbind.

Dar pe Ioana n'o mai interesa primăvara. Ea vedea cercul de

foc plesnind și toate lucrurile reintrând în ordine. Ei erau acum trei oameni liberi, viețuind fiecare pe cont propriu. Dacă acum s'ar putea despărți n'ar suferi de loc. Ea făcu așa fel, încât se risipiră.

2.

De câteva zile, Alexandru nu mai putea suporta biroul, desfășurarea normală a programului. Amărăciunea lui nu avea explicații. Era o stare generală care-i venea din mușchi mai cu seamă. Pierdea ziua stând înclinat peste mașinăriile fine, angrenate în mersul lor lent, aproape neuzit, dar tocmai de aceia mai amenințătoare. Ele erau astfel conștiente de puterea lor, gata, gata ca la cel dintâi semnal de alarmă să se tragă din această somnolență și să apară în adevărata lor măreție ca niște monștri preistorici. Asculta cu atenție șgomotul plușat al curelelor de transmisiune, căderea în contratimp a unui imens braț de fier, îi admirase mișcarea neistovită cu nesăț, trecea mai târziu pe platforma de fier la cazanele mari în cari liniștea limpede și adâncă a petrolului îi reproducea chipul vestejit, fruntea întunecată, părul mai alb. Parcă un murmur de muștrare se ridica din atâtea lucruri animate. Serile frumoase, pline de o dulceață calmă, se lăsau pe munte, dar mașinăriile nu-și opreau mersul, ca și cum nimic nu se petrecea în afara lor. Așa treceau ele prin viață: disprețuitoare, mândre de forța lor. Rezemat de un cazan, privea violetul pădurilor, stingerea luminii, apusul lent al vâpăilor solare. Cu o susținută și ironică melodie viața aceia de fier îl înconjura și pentru prima oară o urî din cauza puterii sale fără suflet, a veșniciei sale. Toate astea îl îmbătrâneau fără vârstă, îl făceau să fie plin de acea desnădejde amară pornită din mușchi. În seara asta părăsi drumul obișnuit, întorcându-se pe jos pe sub poalele pădurii. În hall-ul scufundat în semiobscuritate se opri căci tăcerea îl înconjură cu prietenie, discretă, iubitoare. El se lăsa pătruns de acea fericire cu care te întâmpină locurile dragi, încărcate de amintiri, de o viață trecută.

Minna îi eși în întâmpinare și apariția ei, într'un capot subțire, închegă acea stare difuză de beatitudine. Ca brațul ei viu se simțea reintegrat în toate drepturile și celelalte temeri îi apăreau meschine, lașe. Zeitate cea bună îi ținea sufletul istovit în pumni, adăpându-i-l. În interior i se deștepta o bucurie surdă, topită într'un aluat inform la care participa toată ființa sa, în timp ce-o asculta vorbind. Nimic n'ar fi fost posibil în viață fără Minna, fără acest fragil univers uman în care se repauza sau se desăvârșea. El era conștient atunci de cece însemna o femeie, femeia lui. Ca într'o beție cu opiu

se simțea, tot trupul o curgere ușoară de flăcări. Era foarte calm, profund fericit. Un optimism încețoșat îl făcea să se bucure că trăește, că i s'a făcut această favoare rară de a putea desface viața atât de adânc, ca să se bucure de ea, fie și numai pentru câteva clipe.

Deodată Minna tăcu:

— Tu nu mă ascuți. Ești așa de trist! Niciodată n'ai avut figura asta.

— N'am fost totdeauna trist?

— Nu, nu, protestă repede, mâhnită.

— Tu spui deobieceu că în aceste clipe începe stăpânirea ta de femeie; odată cu noaptea, răsă căutând hotărât să schimbe discuția.

— Acum e altceva, răspunse Minna.

Alexandru îi privea chipul apropiat, atât de fin. Și cum se întâmplă adeseori în momentele cele mai autentice ale vieții noastre să ne dăm seama într'un mod precis de lucruri cari în general rămân ascunse, așa se întâmplă ca Alexandru să intuiască viața Minnei până în celulele tinere prin cari circula sângele subțiat de femeie; el își simți ochii plini de lacrimi pentru acea sărmană carne fragedă, inutilă.

— Să mergem, rosti ascunzându-și chipul.

Minna trecu înainte suplă, diafană. El o privea „niciodată n'oi voi putea cunoaște îndeajuns" își spunea gândind la acele celule tinere cu cari se făureau sucurile ființei ei minunate, domeniu, cu desăvârșire interzis. Căci în acele momente nevoia de a o avea, mergea până la celule, până la limită. Trecu în colțul întunecat al salonului, unde rămase gânditor în umbră. Când Minna, intrigată de acea solitudine îndelungată se duse lângă el, îl găsi cu fața împietrită, albă, dar scăldată în lacrimi.

Bărbatul îi zâmbi, prinzându-i mijlocul subțire.

Minna îl săruta zăpăcită, pierdută.

— Ești bolnav Alexandre? Pentru ce ai tăinuit?

— Nu, nu, se apăra.

Dar ce putea să-i spună?

Totuși știa, negând, cât de adânc era bolnav. Maturitatea sa obosită, deșteptată deodată la o lumină prea mare, întindea brațe besmetice, nesigure, uluită de adevăr. Era întreg o rană vie căci dacă ea îi ajuta să extragă știința, puterea și gândirea toate acestea nu-i foloseau la nimic dacă, îngreunată și stângace nu era în stare să protejeze o mlădiță. Umărul gol al femeii era sub ochi și lui i se părea că asistă la viața intimă de sub piele, la tot acel mister tânăr, fraged.

— Trebuie să-mi spui totul Alexandre, totul.

— Da, făcu din cap. Gândea în schimb: parcă ea își dă seama?

— Și chiar acum!

El tăcu. În acest răstimp se auziră șgomotele înfundate ale furtunii. El părea că le ascultă. Își lăsă capul pe pieptul gingaș, rotund și cărnos, pentru a o simți materială, femeia lui iubită, sub pază. Astfel își recăpăta liniștea; Minna îl legănă; pe urmă avu o revelație. Ii ridică în mâni capul, privindu-l în ochi și acele lumini cenușii îi confirmară bănuiala.

— Prostule, îl alintă, dar se simțea peste măsură de tulburată ca și cum s'ar fi dat de gol fără să vrea. Deodată ploaia lovi în geamuri, în acoperișuri, în pomi. Pocnea cu un șgomot de praștie, parcă bătea cu piatră. Ei ascultară înfiorați tunetele ce se apropiaseră, goana ca de cai, vântul ce șuera prin crengile subțiate de viforniță, abia înfrunzite.

— Ce vreme, ce vreme! rosti Alexandru ridicat în coate cu ochii măriți de spaimă. Minna sărută, cutremurându-se, pleoapele reci ale bărbatului ce se sbăteau speriate. Așa de rar îl vedea pe Alexandru altfel decât gânditor sau serios, încât nu vroia să piardă acel aspect de om îngrozit, răscolit din adâncuri.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

*

Cu capul sprjinit în mâni doctorul Mihail se gândea la acele cazuri de demență erotică pe cari abia acum putea să le înțeleagă. De câte ori se mai întâlnește cu Irina, fie în treacăt, fie oprindu-se, cunoscuse aceiași stare de amețeală, de nesiguranță. Fata îl îmbăta cu prezența sa. Toate detaliile figurii și trupului rămăneau, după despărțire, să dizolve încetul cu încetul liniștea sa normală. Căuta să-și spună: e o femeie, nimic esențial nu o deosebește și dacă n'am iubit până acum, de unde mai găsesc putere? Era, la urma urmei, îmbăcsit de impresia feminității Irinei. E plină de sex, e pretutindeni femeie, își repeta fără încetare. Însă toate tulburările nu îl conduceau la o aceeași concluzie: s'o aibe pentru a se elibera de otravă. O nebunie identică cu acele cetite îl depărtase de câteva zile dela preocupările obișnuite. Toate facultățile se răsuciseră către un singur centru, viu, de carne. Niciodată n'a resimțit o desrădăcinare mai adâncă, o răsturnare mai fără seamăn a ordinii sale interioare. Către o unică țință convergeau toate gândurile. Ii era și sete, foame, sângele îi cuprindea fața, tâmplele băteau și pradă celui mai inuman chin își mușca fără încetare buzele să nu urle: Irina, Irina. Dacă fata ar fi fost în acest cabinet nimic nu l-ar fi îm-

piedecat să săvârșească una din acele mizerabile crime. În fond se rușina de toate simțămintele, dar un fel de orgoliu bestial, sănătos, se înălța cu un abur mirositor de sânge, din bucățile vii care-l compuneau. Deodată se ridică de pe scaun: să intre în legătură cu ea. Totul ar fi poate de zece ori mai simplu. Merse imediat la telefon și ceru liceul de fete. Aștepta glasul Irinei plin de emoție. O întrebare oarecare, pe urmă va vedea. Această stare va ști să-l conducă pe calea cea mai bună; avea încredere în forțele obscure. Dar când el răsună își pierdu cumpătul; revenea la normal întocmai ca o apă ce-și regăsește albia. Numai inima îi sălta enorm în piept, ceace-i dădea o senzație de slăbiciune.

Rostii chemarea cu o desnădejde furioasă:

— Irina!

Apoi căzu istovit cu capul pe masă. Periferică, conștiința activă. Dar totul părea trecut, ars, odată cu numele rostii în pâlnie. Când își reveni fu surprins de lumina bună a zilei; alergă la fereastră înviorat, lucid. „Ce prostii” gândi plin de mâhnire. Căută să refacă stările prin cari trecuse dar parcă nu el le-a trăit, așa nu reușea să și le reamintească. Visase poate, un vis blestemat, petrecut într'un somn inuman, în timp ce starea normală era aceasta cu un geam rece, cu o lumină egală, cu paznicul spitalului ce traversează curtea. În camera vastă viețuia un alt spirit. Intorcându-se către pereții albi se regăsi. Rostii cu glas tare, batjocoritor, ca să-și dovedească sieși că nu-l mai interesa fata:

— Irina!

Dar cuvântul se blocă între pereți, se insinuă printre lucruri, cuprinse încăperea. Desperat, bărbatul își acoperi fața cu palmele. Ii venea să plângă, printr'o reacție nervoasă a spiritului. Se lăsă zdrobit pe scaun și cuvântul se absorbi, trecând din odaie în el unde se înstăpâni cu o pace bună și cuminte. Il mulțumea strania omoză care-l făcea plin de o gelatină egal de caldă, egal de potolită.

În acea clipă intră intendentul spitalului.

— Să dau voce unei domnișoare? E ora vizitei.

Eși singur afară, fără să răspundă. Era Ioana Panțu.

— O mică întârziere dela vizite, doctore? îl întrebă căutând sub zâmbet să mascheze o jenă vizibilă.

— De loc, de loc! Cu ce ocazie?

Ioana arăta palidă, cu buzele pale. „Vreun raclaj” gândea el. O conduse în grabă în cabinet, oferindu-i un scaun pe care fata aproape căzu.

— Durează mult vizita? întrebă în șoapte.

— Nu, nu. În nici un caz prea mult.

— Atunci te voi aștepta. Avea aerul a spune: sunt o pacientă stranie.

Doctorul o invită să-i consulte biblioteca apoi o părăsi.

După ce fu singură Ioana avu câteva clipe de luciditate care-i reliefa imensa absurditate a gestului. Pe coridor se întâlnise cu directoarea. De mult n'o putea suferi, așa, că nu mai fu stăpână pe sine. Dacă nu-i dă voe, fugă și în definitiv la dracu toate programele!

Cât de inexplicabile erau toate acum! Imposibil ca această afacere să rămână aici. Directoarea e o femeie ambițioasă și cu multă trecere la minister. Fusese la începutul începuturilor o ciudată nevoe de a-l vedea, de a-i controla prezența în acelaș oraș; asta i-ar fi dat forțe. Dar acum, după ce l-a văzut, ce-i va spune? Cum se irosesc stările! Adevărat, servitoarea are simptome, dar e absurd să admiti că pentru servitoare ai părăsit lecțiile, școala (numai să nu-și amintească) și-ai venit să joci un fel de teatru. Acum îi venea să fugă, dar complica astfel lucrurile.

Privind mobilierul sumar al cabinetului redevenea calmă, reîntra în normal, în acea neînțeleasă vrajă. Parcă bărbatul nu părăsise nicicând încăperea ci se găsea protector, ascuns în apropiere.

Avea senzația că se desface într'o mulțime de bucăți, că fiecare organ se desprinde din ea și ca niște animale deslegate, încep să circule în spațiul restrâns al încăperii, oprindu-se să adulmece halatele albe atârinate în cui, cărțile groase, nenumăratele instrumente strălucitoare, căutând să se pătrundă cât mai mult de mirosul puternic și bun al acestor obiecte trecute prin mâna bărbatului iubit.

Și ele, la rându-le, arătau prietenie, încât adâncite în melancolie, simțurile Ioanei se bucurau de intimitatea stranie cu viața ce le anima. Să stea astfel ceasuri întregi și zile, nemișcată, nu-i părea o imposibilitate.

Doctorul intră pe neașteptate. Ea tresări, trezită din gânduri.

— La ce te gândeai? o întrebă în timp ce-și desbrăca halatul.

Stătea în fața Ioanei cu o piele de copil puțin întunecată, cu ochii săi mari, schimbători. Fata se ridică într'o pornire necontrolată, ca împinsă de un resort. Ar fi vrut să-i spună: „dragule” și să cadă pe masă, înecată în lacrimi și fericire. Dar nu putea. Se mai gândea să-l îmbrățișeze și să-l sărute cu gura ei caldă și flămândă. Ce va urma să treacă peste barieră, să se piardă în vis.

El o aduse însă repede la realitate:

— Nu mi-ai spus încă, despre ce e vorba?

Obrajii incendiați ai fetei păliră. Doctorul îi ocoli prudent privirea. „Acum e momentul” își vorbi Ioana stimulată de neatenția lui și de pofta care atingea paroxismul.

Dar clipele se scuseră una după alta, fără ca nimic să se întâmple. Fata fu deodată obosită. Se așează pe scaun. El devenea neliniștit. În fond îl făcea curios vizita Ioanei și iar trebui să-și repete: „vreun raclaj”. Deacea se apropie blând, îmbărbătând-o:

— Spune-mi tot, domnișoară Ioana. Și trase alături de ea un scaun pe care se așează.

— Pot spune tot, vorbi Ioana o clipă mai târziu împinsă din rărunchi, din măduvă, să se mărturisească. Din nou momentul trecu pe lângă ea fără să-l prindă. Se simțea golită de viață.

— Dar să știi că nu e atât de grav, reuși să zâmbească. Servitoarea gazdei e tuberculoasă mi se pare. Am putea avea o placă? Și când s'o facem?

*

Minna cetea cu glas tare întinsă pe divan. Ce spirit deformativ îl făcea pe Alexandru să nu mai poată fi atent la aceste ceasuri de cunoscută intimitate și să vadă tot alte și alte sumbre lucruri? Glasul femeii îi apărea asemenea unui fluture uriaș mișcându-se molatec într'un sbor continuu în care urcă, coboară, rotește arătându-și burta violacee sau planează întins, calm. Tot mai clar, tot mai evident îi apăreau ruinele ființei sale împrejurul cărora se învârtea acea voce. Se gândi într'o clipă de uitare insolită că divorțul singur ar putea pune capăt acestor stări de lucruri: dulcaegă tristețe, inapetititudine pentru lucru, pesimism. Se contemplă cu o voluptate amară, apoi privi spre Minna adâncită în lectură. Puterile i se organizează dela sine, sunându-și prezența ca niște alămuri lovite. În contact cu chipul frumos, ca o năvală erotică, fumegoasă, sentimentul plin al eului se ridică masiv, fumurlu.

Ea îi apăru ca un copil; i se născu ideea sprijinului de care avea nevoie făptura ei gîngăse în cât își spuse: o voi desăvârși întocmai ca pe un copil. Fu surprins de neașteptatul drum ce i s'a deschis, într'un moment de excitație trecătoare, după atâția ani de căsnicie. Astfel, intuind viitorul, se simți mișcat până la lacrimi. Nu și găsea maturitatea sa. Cea mai nemerită întrebuintare? Până acum o considerase la aceiași înălțime, dar aici fusese iluzia! Toate aceste gânduri îi readucea liniștea, pacea. Se evacua pe sine, rămânând să-i contemple frumusețea, cu ochii altui bărbat.

Minna își așternuse pe chip umbrele răcoroase ale zonelor ei de femei. Alexandru le simțea în acele straturi veșnic proaspete ale bărbăției. Frumusețea ei vaporosă se conjuga cu un miros eliberat de adâncurile pasive, ce-l cutremurau. Se părea chiar că viața celulelor tinere căpătase o orientare precisă, îndreptându-se într'un confuz elan spre dânsul. Cum se putuse altădată teme că o va pierde? Singure acele clipe de profundă intimitate umană ajungeau să-l scape de toate temerile. Buzele femeii erau transparente, gâtul fin ușor umbrat, pieptul gingaș bătea de viață sub florile imense ale halatului pe care-l purta și de pretutindeni se ridica acel amețitor țipăt: femei.

Și oricât își apăru de bestial Alexandru își dori în clipa aceea nevasta cu o ardoare în care toată ființa implora, chema, flămândă și însetată.

Dar în acel moment Minna leșină. Cu o clipă mai înainte lăsase cartea din mâini, fața își pierduse strălucirea devenind opacă. Alexandru alergă după eter.

În timp ce-i dădea să miroase esența, cu mâna stângă o îmbrățișa chemând-o: Minna, Minna.

— Ce-a fost asta? îl întreabă amețită după ce se deșteaptă.

Alexandru nu-i răspundea; la rândul-i se simțea rău.

Minna nu-l dădu voie să cheme doctorul; fusese un simplu leșin, o simplă slăbiciune, zicea.

— Te-am speriat rău Alexandre? îl întreba amărâtă lîpindu-l de piept. Cât de rău? ceru apoi cu un glas grav. Și el descoperi în vocea femeii nu o copilăroasă cochetărie, ci o poftă adâncă de a-i ști spaimile ce-i legau, de a nu fi străină de prefacerea esențelor sale. Îi ridică bărbia sărutând-o pe despicătura gingașă, învăluită într'un puf alburii.

— Să eșim pe balcon puțin, zise Alexandru. Aerul poate o să-ți facă bine. Minna ceru șalul cu care-și înfășură umerii apoi eșiră.

Noaptea se rotunjea albastră, imensă. O dulce căldură primăvăratecă, îmbibată de umezeală și miros de liliac înflorit, venea până în balcon. Printre buchetele de frunze ale platanilor rotați, numeroase stele licăreau cu o strălucire impecabilă.

— Ce noapte stranie, murmură Minna ghemuindu-se în șal. Privea mereu dela un capăt la altul munții mătăhăloși, întrebându-se în gând: „aceștia totdeauna au fost aici?” ca și cum îi vedea pentru prima oară. Alexandru rămăsese în spate. La rândul-i, pătruns de misterioasa frumusețe a nopții albastre, contempla munții tăcut. Era o clipă tandră, unică, în care simțea nevoia unei depline comuniuni.

— Minna, chemă încet, cu duioșie.

Dar femeia n'auzea.

Înfășurată în șal părea că se depărtase la mii de kilometri, atrasă de vrăjile mincinoase ale nopții prelinsă peste orașul adormit.

Bărbatul avea impresia că a rămas cu mâna în aer.

Și apoi! Ah! da, iată ce mai apare acum, nu era oare o simbolică sustragere leșinul ei, tocmai atunci când el o dorea și aștepta dela ea supunerea plină de gingășie, farmec? Și recăzând în tristețe se lăsa cotropit din nou de chinurile vii, neostoite.

*

În aceeași noapte avu loc întâlnirea Irinei cu doctorul Mihail. Mai târziu recunoscură că strania coincidență se datora puterilor obscure cari, înlănțuindu-se, la anumite epoci, atrag în jocul lor inexplicabil și misterios, ca într'un universal rut pentru o desăvârșire a vieții, fragile existențe umane.

În dormitorul proprietăresei bătuse ora nouă. Ceasul mic, de mână, indica orele nouă și trei minute, cu alte cuvinte Irina eșise pe poartă cam două minute mai târziu, socotind (și ea dorea să țină minte orice detaliu) graba cu care își luase niște pantofi cu tocuri joase și alergase la șifonier după pardesiu. Chemarea îi venise pe geam: un neînsemnat suflet umed de vânt. La Poștă ardeau câteva lumini la etaj și lumini asemănătoare stăteau aprinse la Administrație. Mergea în neștire puțin beată de pofta de a hoinări, de a se despuia în primăvară. De câteva zile era prima dată când se simțea părăsită de rușinea cu telefonul. Atunci i se răspunsese dela Poștă că spitalul de boli contagioase o ceruse, dar putea crede așa ceva? Cel dintâi gând fu acela că a căzut pradă unei farse, însă nici acel glas viguros și totuși istovit ce răsunase în pâlnie, nu putea fi al unui oarecare. Sentimentele și credințele cele mai contradictorii și îndoelile cele mai acerbe au turmentat-o fără milă zi și noapte. Aerul tâmpit cu care rămăsese cu aparatul în mână, în cancelaria profesoarelor! Ah! Numai acela de-ar fi știut să-l disimuleze! Cele bătrâne o priveau de-atunci cu neîncredere, iar cele mai tinere se înghionteau pe ascuns abia stăpânindu-și râsul. Întâmplarea ei căzuse câteva minute mai târziu de cearta directoarei cu Ioana și întărise starea de iritație ce domnea printre profesoarele bătrâne.

Acum, ușurată, călca pe jumătate cu ochii închiși. Deodată îi ridică spre cer. Dincolo de toate acestea în noaptea străvezie se ridicau munții. Respirau liniștiți, nepăsători, eterni. Pe creste și în poene focurile ciobănești semănau cu alte stele. Irina se simți mis-

terios atrasă de răsufllul calm al pădurilor, de eterna lor neclintire. Numai că acum întinereau în primăvară. Ar fi putut merge o noapte întreagă atât se simțea de puternică să se contopească, acelaș aluat cald, cu frunzele putrede, să înverzească din nou. Se gândea cu amărăciune la întoarcerea din zorii zilei, moartă de oboseală, palidă de viață. Intreaga pădure foșnea cu acel sunet caracteristic, înalt și inegal.

Deodată lumina albăstrie păli; de aici începea pădurea deasă, masivă. Căută un trunchiu pe care să se odihnească; acum nu mai dorea să meargă ci să stea pe un trunchiu și să doarmă în această pădure unde muzica melodioasă și continuă a primăverii cânta subțiratecă în fiecare copac.

Atunci văzu cercul roșcat de foc ce urca și cobora în răstimpuri egale. Privi acea steluță minute întregi cari părură veșnicii, fascinată. Gândul că un bărbat fuma în întuneric o făcea să freamăte. Ar fi putut rămâne nemișcată multă vreme ca să-și tragă plăcerea din contemplarea solitudinii bărbatului refugiat de lume, la miezul nopții într'o pădure.

Parcă numai spiritul lui viețuia sub boltele vaste ale copacilor, vagabondând mulțumit de tovarășie. S'ar fi ghemuit pe frunzele putrede ca să-i asculte trecerea calmă, de suflet bărbătesc, rotindu-se generos pe deasupra. Dar când gândea astfel, subțiată ca să prindă mai bine misterioasa prezență, arcul de jar crescă în noapte topindu-se în frunzișul umed și o umbră înaltă se ridică în întuneric. Ea o primi în plin piept, dar nu-i putu rezista și scâncind fără conștiință alunecă pe pământul putrezit. Când redeschise ochii stătea întinsă pe un trunchiu păzită de umbra unui bărbat. Nu-l vedea.

— Ce căutai Dumneata aici? În prima lui întrebare și ea recunoscu vocea doctorului Mihail.

Mai târziu tot el rosti, legănându-se:

— Ce stranie coincidență!

Ea se ridică de lângă el, dar la nimic nu i-ar fi folosit să se prefacă. Il privea pe sub ochi și bărbatul îi apărea înconjurat de o putere misterioasă.

— S'ar zice că am fost înțeleși, reluă cu un răs slab, întorcându-se spre ea și punând palmele pe trunchiul crăpat.

Irina se ridică deodată în picioare ca și cum s'ar fi ferit de întinderea brațelor lui, apoi bălbâindu-se, palidă:

— Așa dar e adevărat?

— Da, făcu legănând prelung capul.

Irina întinse brațele după el, într'un gest nestăpănit:

— Iubitule șopti îmbrățișându-l.

O lungă vreme stătura înlănțuiți. El n'o sărută deși aceasta îi stătea în minte ca un cui înroșit, poate unde o avea în brațe.

La un moment dat îl îndepărtă puțin, ținându-l în lumina searbădă a nopții.

— Spune-mi, ce-ai vrut atunci dela mine?

Bărbatul roti capul fixând cu ochii strânși pădurea întunecată.

— Spune-mi, îl imploră văzându-l stingherit; dar cum el continua să tacă îl atrase cu violență șoptind fără încetare: spune-mi, spune-mi.

El se scutură aproape înfuriat, privind-o drept în ochii, în ochii săi strălucitori:

— Ții să știi numai decât? Ei bine... Ei bine...

Fata coborî capul; nu de rușine deși înțelese. Ci pentru că o vrăjită putere trecuse în sbor pe deasupra capului bărbătesc.

— Tu ești ca un vultur, șopti înfiorată.

Omul râse din gât, orgolios, apoi o îmbrățișă, dar acesta fu un gest de protecție și nu de pasiune. N'o mai dorea acum? Să se fi istovit dorința lui de prea îndelungată așteptare? Cu brațul drept îi înconjură talia; totuși se înfășură într'o tăcere pe care Irina ar fi vrut s'o despice să vadă ce se găsește sub ea. Li mângâie obrazul, fruntea, gâtul puternic...

El fu cuprins pe neașteptate de o furie fierbinte, de poftă, începând să-i sărute pielea caldă și umedă a palmei, numai locul acela atât de feminin.

Irina îi răsuci obraji, dar nu-l sărută, rămânând deasupra chipului umbrit, fremătore de dorință, reținându-se. O căldură voluptoasă umpluse pădurea și răsufletul copacilor îmbia, îmbia...

— Nimic nu trebuie să se întâmple aici, șopti Irina înspăimântată de acea invitație sub puterea căreia aluneca.

El o îmbrățișă prelung, protector.

— Nimic, repetă la rându-i pierdut, fermecat.

*

Dacă încerca să se gândească Minna descoperirea începutul în seara precedentă, în care, învelită în șal, pe balconașul de piatră, privind orașul și noaptea înstelată se simți tulburată de o undă de mister ce i se relevă pe neașteptate, ca și cum peste orașul până atunci nebăgat în seamă pluteau miraculoase vrăji. O dulce, înceată, dar sigură alunecare, începută din acea clipă se continuă pe timpul nopții petrecută într'o stare de ascuțită trezie. Această ne-

liniște se perpetuă și'n ziua următoare, ca și cum presimțea pericolul de care era înconjurată, după degetele subțiri, de fum otrăvit, întinse către ea. Se aflau ca de obicei în salonaș, Alexandru răsfoind o colecție veche de publicații de specialitate, ea întinsă pe divan, mortificată, fără să-și explice de ce? Era, ca niciodată străină de locurile acestea, plină de o curioasă neliniște, un fel de avertisment pe care i-l trimitea organismul.

Cel de al doilea leșin trecu în câteva clipe.

Nu-și dădu seama când a început și când s'a sfârșit. Ii povesti lui Alexandru numai de excitația nervoasă ce-l precedase. Bărbatul îi tampona fruntea cu vată înmuiată și stoarsă bine în apă rece. Minna nu se mai împotrivi la aducerea doctorului; dealtfel nu era lucru de glumă. Toată vremea, până la sosirea medicului, tăcu palidă, ridicată între perne. Doctorul Mihail, cunoștință întâmplătoare și de-a lui Alexandru, se opri în mijlocul încăperii surprins de curioasa penumbră albăstrie ce-l buimăcea, stângaciu și timid. Femeia își amintea exact, de multe ori mai târziu, aplecarea ușoară a acelui trup și răceala de ghiață a sărutului de politeță. Își amintea chiar, că, alarmate, toate simțurile i se deșteptară cu o inexplicabilă promptitudine. Fără să mai aștepte invitație bărbatul își trase un jilț lângă pat și se așează. Avea un parfum special, răcoros, ceva care aducea a mentă. Aceasta fu cea dintâi senzație a Minnei: omul mirosea a mentă. Mirosul atât de subtil o învălui ca ușoare cețuri atrăgând-o mai întâi, pe urmă aruncând-o la distanță enormă. „Ce este asta? se întrebă, încordându-se să reziste. Nu, nu mai era o întâlnire obișnuită. Ceva nefiresc se petrecea de data asta în încăpere. Nu-i fu greu să afle: acel parfum de mentă era în realitate cu totul altceva. Omul tăcut stătea în jilț înconjurat de numeroasele efluvii ale unui desfrâu ce-și deschisese izvoarele, lăsându-le să curgă necontrolate. Parcă atunci se desprinsese dintr'un paradis al desfrâului, trunchiu omenesc și din toate rădăcinile rupte picurau esențele amefitoare. Hainele boțite, trupul istovit (gâtul mai ales, din el rămăseseră numai cartilagiile, restul făcea adânci scobituri) ochii melancolici cu o lumină arsă întrânșii, obrajii cu mari pete roze. Înțelese că o femeie trecuse puțin timp înainte prin viața acestui bărbat fermecător în solitudinea lui. Minna se gândea: într'un interval poate numai de un ceas această ființă a parcurs esențialele etape ale existenței sale: ridicat de lângă femeia iubită spre a asculta, la cea dintâi chemare a obligațiilor sociale, o oarecare povestire a unei maladii. Cum era posibil să se condenseze viața atât de perfect, într'un timp așa de limitat? Simțea că participă ast-

fel la viața sa părăsită. Ceva neclar, lăsat în ceață îi întărea credința că a ghicit just, că așa s'au petrecut lucrurile. Și totuși îl ura; dacă se întorcea cu fața către dânsa se întreba: de ce are acest curaj nerușinat de a violenta cele mai tainice zăcăminte ale intimității ei? Căci bărbatul purta atmosfera desfrânată ce-l înconjura ca pe o armă.

Dar nu el era de vină, ci acea neliniște ușoară ce nu-i părăsea trupul, acea stare nervoasă care o făcea atât de sensibilă la contactul cu străinii. Ea își avea rădăcinile în minunata seară petrecută pe balcon, în contemplarea primăverii subțiratece, care, discret, pe sub frunzare și iarbă îi trecuse sângele său.

Deodată stările se rotiră, se schimbă. Mai presus de toate simți prezența bărbăției disponibile a aceluși om, care spărgea acoperișurile de mătase.

Ea o momea, o punea în derută.

Tocmai atunci doctorul îi luă mâna, pentru puls, cu un gest atât de stereotip, de profesional că toate căzura baltă. El dădea din cap părând a spune: „nimic, nimic”. Zâmbi dar parcă zâmbetul îl târi aiurea; amorti pentru puțină vreme înlănțuit, paralizat. „De amintiri” gândea Minna. Și fără voce se simți evacuată, toată atenția mergând să pipăie exteriorul aceluși om îndrăgostit, pierdut în reverie. „Cât e de mare puterea unei femei” își repeta fără încetare. Era geloasă pe necunoscuta care din depărtare îl stăpânea atât de perfect.

— Doamna să nu mai fumeze și să nu mai facă exces de cafea, rosti cu o voce care trăda o anumită mânie pe propria nepolitețe. O simplă oboseală a creierului mic. Cred că nu va fi atât de greu, nu-i așa?

— Desigur, desigur, rosti palidă.

— Mai ales că veți renunța la ele treptat, treptat.

După ce semnă o rețetă se puse politicos la dispoziția doamnei și eși împletcindu-se, cu gesturi anchilozate de somnambul.

Nu mult mai târziu Alexandru plecă la rafinărie.

În singurătate Minna recapitulă scena. Fusese ridicolă cu acea poveste de iubire atribuită doctorului.

O simplă proiecție fantastică a spiritului său turmentat. Căută să adoarmă. Se deșteptă spre seară, refuză să mânânce, însă ca să dovedească lui Alexandru că nu se mai simțea rău, cântă la pian, apoi făcură împreună o partidă de șah. După miezul nopții bărbatul merse la culcare; Minna se lăsă pradă melancoliei difuze ce n'o părăsise toată seara. De fapt boala ei era mai adâncă, căci ce expli-

cație poate să aibe faptul de a nu suporta decât cu greu prezența lui Alexandru ea, care altădată îl căuta frenetică, nu putea viețui fără el?

Chiar lucrurile o înăbușeau; avea o imensă nevoie de a se aerisi. Nervii păreau amorțiți, impaenjenți și dorința de aerisire angaja nu numai nervii ci toate măruntaele pe cari le simțea prematur îmbătrânite.

Iși luă șalul și eși pe balcon. Parcă, în atmosfera limpezită de afară căpăta o altă perspectivă interioară. Avea impresia că încercând să vâslească s'ar ridica în aerul rarefiat. Acum refăcea din nou scena din după amiază, dar reînviau mai cu seamă acele senzații subtile cari i-au dat certitudinea unei femei. Intuindu-le nu vedea că ele se furiau și ca o dulce otravă încep să dizolve, să conrupă, zăcămintele de a căror soartă se speriasse la început. Acum avea o poftă nebună să alerge pe câmpuri, să se scalde în râuri de ghiață, să calce pe locuri ascuțite, pe prundișuri, să se tăvălească pe pajiști. Niciodată n'a resimțit aceste nevoi; de data aceasta i se impuneau, o terorizau. Dar nu putea decât să arunce șalul să se lipească de piatra rece.

Printr'un rar proces de cuprindere integrală a vieții auzi claxonul unei mașini, șuerul rapidului ce intra în gară (câți tineri bărbați, câte tinere femei?) tropotul atât de clar al cailor unei trăsuri, uruiul îndepărtat al râului și întins, deasupra cerul lăptos, aproape munții cu păduri negre pe creștetul cărora se târau fluide sdrențe de nor, clădirile orașului răsufând în somn, pierdute într'un fund îndepărtat și sumbru.

Toate acestea durară o singură clipă, când simțurile-i desfăcute până la cele mai fine incheeturi se adăpară dela aspectele nesfârșit de variate ale nopții. Și ca și cum ea sgândări mai adânc, într'o irațională pornire, urî salonașul albăstrui, viața de până acum și primul ei gând de eliberare și victorie chemă îmbrățișarea unui bărbat, afecțiunea miraculoasă și puternică a unui spirit masculin. Era o pornire aproape cosmică de a se dărui într'o delirantă îmbrățișare.

În aceeași clipă simți pe umăr mâna lui Alexandru.

Speriat că n'o găsisse în pat, adormită ca o bolnavă o căutase prin toate camerele apoi pe balcon. Ochiul în febră ai femeii îi opriră în gât cuvintele de reproș. Ei îl tulburau și la aceasta se adăuga culoarea buzelor atât de catifelate și calde de un roșu aprins, ce-i era cunoscut din lungile nopți albe. Minna i se acăță pe piept cu recunoștință pentru prezența sa promptă și tremurând des-

lănțuită gema ușor, în timp ce-l săruta aproape inconștientă, cu o poftă instinctuală.

— Nu te supăra, nu te supăra, îi repeta uneori.

Alexandru o ridică, dar n'avea de unde ști cât de nouă era Minna, cât de reimprospătate îi erau isvoarele vieții. Un mare orgoliu îi sufla în urechi că el e acela, el e singurul ce-și stăpânește ca o ființă preistorică femeia sa frumoasă, niciodată ca acum.

3.

Două, trei zile alunecară astfel fără ca ceva important să se mai întâmple. Minna însă nu putea să fie liniștită. Cece vroia se putea formula în două vorbe: să știe. Ele se refereau la legătura doctorului cu acea femeie, mai ales la acea femeie pe care o vedea misterioasă ca o vrăjitoare. Nimic nu chinue și arde mai amarnic decât această nevoe de a ști, de a pătrunde în intimitatea sexuală a cuiva. Și Minna era conștientă cât de precisă îi era pofta. Deaceia, într'o după amiază, abia câteva minute după plecarea lui Alexandru l-a chemat pe doctor la telefon. Un sfert de oră mai târziu acesta, stătea în salonașul albastru, în locul ocupat obișnuit de Alexandru. Minna pe divan cu brațele împrejurul genunchilor. O enerva tăcerea dintre ei și chiar prezența doctorului, căci după cea dintâi surpriză la apariția lui („suntem singuri și eu ași putea la urma urmei să fac orice”) nu mai regăsea nici o justificare faptului în sine. Ii mărturisise cu aerul de a-i spune: în definitiv poți să crezi ce vrei: „am avut încă un leșin” și el nu se dădea în lături de a confirma din felul cum stătea în expectativă, că a înțeles suficient. Il privi cu un fel de ură amestecată cu dispreț. Era și acesta una din acele ființe, un reprezentant al aceluși spirit violent, brutal, sălbatec. Iată, așa-i apărea acum bărbatul: prin forța sa telurică, bestială și nu ca o necesitate. Să-i fi fost deajuns prezența în aceiași încăpere? Era mai curios că stând astfel, distanțați, spionându-se, la răndu-i pierduse noțiunea socialului, eșise din starea de civilizație, căzuse într'una de existență pură prin cece-i deosebea: sexul. Ea acționa condusă mereu de alte și alte stări nebuloase, ilogice.

Fața bărbatului palidă și neclintită o atrăgea totuși irezistibil. S'o vadă, să-i cerceteze trăsăturile, căci habar n'avea cum arată figura lui în urma acelor... acelor, nu mai ținea minte nici o linie, nici o trăsătură. Se ridică și odată cu prima mișcare reintra în normal dorind printr'o pornire prietenoasă să-i vorbească, să-l scoată din muțenie.

— De ce te-ai refugiat singur aici? îl întreabă rezemându-se

cu spatele de pian și-atunci i se făcu milă de el; în definit era și el un om; ar putea să stea la masă, să vorbească, el să-i spună totul cum a decurs de când a cunoscut acea femeie și până acum, ca să-i mărturisească impresia cea dintâi și neliniștele ulterioare. Aștepta astfel o izbăvire prin spirit, prin cunoaștere spirituală.

— Știi doctore, nu te-am chemat de loc pentru boala mea; acum recunosc, dar vroiam...

El ridică privirile zâmbind; știam, părea a spune ironic. Și asta făcu să se răstoarne totul, să-l arate cât de nepregătit era el pentru a asculta acea mărturisire sfâșietoare în felul ei; femeia nu se mai mira decât că mai găsește putere de a sta în fața lui, că nu se deschide pământul sau nu se prăbușește în umilință pe covoare. O imensă îndârjire o făcea să mai reziste în picioare. Chiar de va trebui să-l sărut, să mă înjosesc, dar tot îl voi desface din mreje, îl voi apropia de mine, un alt bărbat, își spunea.

Se părea că omulețul își dădea seama de toate acestea. El nu era ironic, el nu dorea decât s'o vadă pe această femeie frumoasă, contorsionată în neputință, stăpânindu-se în ciuda sexului atât de apropiat și totuși atât de umilit. Deacea se retrăsese în penumbră pentru a o cuprinde întreagă, cu liniile feței ei omenești, chinuite de gelozie. Ce-l făcea să nu-i spună? Ar fi răs, desigur, amândoi și s'ar fi despărțit prieteni. Ce gânduri ridicule nu ne trec adeseori prin cap? Dar natural e să le ascundem. (Pentru asta poate se mulțumea să tacă și să-i spioneze frământarea). Printr'o pierdere a buneii judecăți, Minna invocă puterile feminine cari acționau totdeauna victorios asupra lui Alexandru, dar ele n'o ascultară. Acel bărbat părea înconjurat în plăci de fier ce nu-l lăsau să iasă din cercul lor. Il urmări cum își aprinde o țigară liniștit, calm. Nu mai avea dreptul să se revolte pentru insolita lui purtare; ea însăși nu lăsase să se înțeleagă că orice s'ar întâmpla n'ar putea-o jicni?

„Ce mai așteaptă”? se întreba chemând lacrimile în ochi, pentru a-l forța să plece măcar din milă, să nu-l mai aibă spectator al umilitoarei sale irosiri. Ochiul însă refuzară s'o slujească și nici bărbatul nu pleca. Deodată găsi putere să se miște, să meargă spre ușă spre a i-o deschide în nas, dar tocmai atunci el se desprinsese din nemișcare și Minna împietri văzându-i figura străluminată.

— Minna, îi spuse pe nume, în șoaptă, apucându-i mâna. Ce mai pot face oare?... Dar imediat incremeni deasupra unei mari lumini din el.

Așa ar fi vrut să-i spună: „nu te pot ajuta în nici un fel; eu

iubesc, ah! iubesc" dar nu mai reuși să articuleze nici o vorbă și sărutându-i mâna, cu un gest de resemnată complicitate, pieri în întuneric.

Minna trebui să povestească lui Alexandru vizita doctorului, observând că mințindu-l se umplea de o amară voluptate. Se găseau pe balcon, după cină, respirând parfumul bolnăvicios al palidelor regine ale nopții. O făceau scufundați în tăcere, într'un soi de pace eternă.

— Alexandre, când plecăm? întrebă deodată Minna ridicându-se depe chaise-longul său. A sosit vremea.

El întinse brațul și cuprinse în palmă carnea răcoroasă a femeii.

— Da, da, răspunse pe gânduri. Eri noapte s'au auzit cocoaarele. Mâini ne-apucăm de împachetat? Minna privi peste munții fumegoși. Ochii i se umplură de lacrimi; aplecându-se peste brațele de lemn ale scaunelor, Alexandru săruta emoționat luminile lor jucăușe.

Irina sună de câteva ori nervoasă, cele câteva clipe până să i se deschidă părându-i-se enorme. În curte dăduse nas în nas cu gazda, o femeie bătrână pe care o cunoștea; se prefăcu, pentruca să n'o țină de vorbă, că n'o vede iuțind pasul; căci știa: nici un sacrificiu nu va putea egala fericirea ce i s'a dat.

Povestea acestea bărbatului, dintr'un răsuflet, cu obrajii înroșiți, cu inima plină. Tremura, aproape ca într'o stare de nervi, și el, mărunț, iubitor îi înconjura umerii cu brațele. „Ce să fac? nu mă pot liniști" spuneau ochii fetei. Intinse numai brațele după gâtul bun și cald. De trei zile aștepta ceasul acesta și-acum nu știa unde-i e capul, se pierduse, rămase fără glas.

El se așează pe pat chemând-o cu un gest cuminte, desvelind stângaciu plapoma albastră. Irina îl vedea nerăbdător cu ochii umezi, cu obrajii ușor aprinși, așa ca'n ceasurile de adâncă voluptate, când fața lui albea toată, afară de acele largi pete roze, cari-i făceau un chip de copil.

— Așteaptă puțin, îi spuse.

Merse la mesuța unde-și pusese poșeta, pălăriuța și mănușile, întorcându-se cu un buchet mare de liliac, desvelit din foiță.

Il așează între ei pe pat și se gândi: e simbolic. Bărbatul privi surprins florile palide; de când n'a mai văzut liliac înflorit? Poate decând era student. Florile îl tulburară cu adevărat, încât le îmbrățișă respirându-le, lipindu-și fața de ele. Toate, de câtăva vreme

erau noi pentru dânsul, până și aceste flori prin cari se vedea copilandru, călcând în orașul universitar ca un om buimac scos la soare. Din timpuri tare îndepărtate nu-și mai aducea aminte să fi trăit zile de primăvară, însă aceste flori îi aminteau de anotimpul crud, pentru care avu o răsucită, amară părere de rău.

Vezi? aceasta era: primăvara.

Privi cu recunoștință fata de lângă el prin care descoperea pământul, și ca un om bolnav ce se deșteaptă la viață, o întrebă în șoaptă cu o voce venită dintr'un adânc uitat, îngropat:

— Cum e afară Irino? Eu nu mai știu.

Fata îl sărută, căutând să sdrobească florile între ei. Ținea mult să-i mai spună de Ioana Panțu, dar el n'o asculta. Cât de de parte îi apăreau și ei toate aceste lucruri?

Bărbatul o ridică în brațe, o întinse pe patul ce se scufundă și contemplând-o cum stătea cuminte, iubitoare, începu să plângă nemotivat în timp ce-i căuta obrajii cu o gură aproape castă.

*

„Domnișorică pleci? Vai, domnișorică! Ne-am învățat așa de mult cu dumneata și-acum ne părăsești!”

Și lacrimile, lacrimile...

Ioana Panțu o privea și vedea: logodnicul, nunta, viața de după nuntă, copiii. Dar unde stau scrise toate acestea? Să știe a se ascunde atât de bine? Această femeie își iubește bărbatul; dar atunci de ce plânge la despărțirea de o chiriașă?

Viața, dragostea și moartea? Nu, nu. Numai dragostea; e culmea cea mai desăvârșită a existenței ce angajează pentru totdeauna, te trece dincolo, în alte ținuturi, nu-ți mai dă voie să revezi, să retrăești locurile trecute. De ce natura n'a făcut așa ca dragostea să înfrumusețeze chipurile, să le lumineze desăvârșit pentru ca fiecare să știe și să celebreze acest unic act al existenței? De ce nu lasă semn pentru o eternă comemorare?

Privește această cârpă, această femeie măritată. S'ar părea că iubirea a urâțit-o, în orice caz n'a lăsat nici o urmă pe ea, a îngropat-o adânc undeva, ca pe o crimă. Un imens gol era, prin care rațiunea jongla, făcea salturi, o caraghioasă maimuță neobosită.

La piept simțea cruciulița înmănată la plecare: „O amintire și un port-bonheur domnișoară; cu ea m'am măritat; o să-ți poarte noroc”.

Fata desfăcu lăntșorul: ea nu vroia să se mărite. Ea vroia să iubească și să fie iubită, restul e fleac, e nimic. Il cântări în mâni,

nu era ușor: aur masiv. Apoi îl puse pe șina umezită de stropii rari de ploae. O clipă mai târziu, îndepărtându-se, uitase.

Clădirea singuratecă a gării era pierdută într'un ocean de întineric. Cât venise cu trăsura își repetase inconștientă, amețită: mutată prin ordin de cabinet, mutată prin ordin de cabinet. Acum uitase și aceasta. Stătea rezemată de salcâmul cel mai îndepărtat al gării, fără să-i pese că începuse să ploaie. O locomotivă se apropia repede, zdrobi medalionul de aur, trecu în goană mai de parte. O alta îngropată în întineric pufăia, cu un robinet deschis.

Privi ceasul. Încă trei minute până la sosirea trenului. Merse către peron urmărită de privirile hamalului intrigat de purtarea straniei călătoare ce prefera să stea în ploae.

Un ceferist isbucni dintr'o sală, apoi un altul, strigară un nume. Se înapoiară purtând de brațe un al treilea îmbătrânit, gânditor, cu privirile'n pământ. Ea urmări grupul ce se depărta încet-țet spre eșire. „I-a murit fata” lămurî hamalul, legănându-și cu amărăciune capul. Ioana repetă: „i-a murit fata” și deodată își aminti: auzi cum curge viața.

Cât de grozave erau întâmplările cu doctorul, mutarea disciplinară? Se simți întărită, reconfortată în complicitatea atâtor nenorociri din acelaș minut, în acel oraș, de pretutindeni.

Rapidul intră în gară; o doamnă cobori, apoi un domn, un compartiment aproape gol, un glas somnoros, speriat: hamal, hamal.

Mihail Chirnoaga

PĂSTORUL

de VICTOR EFTIMIU

Mărite Aldeo, baci înalt
Ca'n evul dac purtând zăbunul
Primește-al inimei tresalt:
tu ne ești mâine și străbunul.

Din munți ai dus bătrânul grai
La șes de seminții străine
Și'n albiile lor depline
Ca pe-o năframă-l fluturai.

In drumul tău, iobagul rob
De veacuri, brazdei, în neștire
Insămânțai cu-acelaș bob
Pământul plin de cimitire.

Și pe când el trudea la plug
Tu vânturai voios lumina
Din Maramureș pân'la Bug
Și de la Bug la Samarina.

Tu ești cuvântul românesc
Purtat pe creștetul mioarei
Strămoși prin tine se unesc
Naintea descălecătoarei.

Intregitor de neam hoinar
Și mare preot pe noroade,
Sărutu-ți dreapta, voevoaide
Și ctitor pretutindenar!

Victor Eftimiu

DIN PROBLEMATICA EVOLUȚIEI ARDELENE

de CONST. SASSU

II.

Legăturile feudale, au fost și în Apus, unde s'au născut organic elementul de dizoluție al autorității publice și factorul principal care a provocat înverșunatele lupte politice și multe frământări sociale din secolele cari au urmat.

Dând naștere unei închegări de stat restrânsă la o uniune șubredă de pături privilegiate, au pulverizat unitatea țărilor și despărțit populația în două clase distincte, într'o minoritate stăpânitoare și o majoritate exploatată, astfel că, întreaga evoluție ulterioară a Europei apusene a fost dominată de tendința de depășire a tragicului dualism medieval.

În direcția politică și națională, această tendință s'a realizat pe căi diferite: în unele țări, ca de pildă în Franța, prin creșterea puterii regale care, pe măsură ce a ajuns să realizeze forma de stat a monarhiei absolutiste, reușește, în afară, să recucerească provinciile pierdute ale teritorului național, iar înăuntru să recâștige, pentru regimul unitar al autorităților publice, drepturile și atribuțiunile uzurpate de formațiunile feudale locale. În amândouă direcțiile, marea revoluție franceză continuă și termină acest proces de închegare națională.

În alte țării însă, ca de pildă în Germania și Italia, evoluția a urmat căi mai întortochiate; trăind sub stăpânirea și atârănarea Imperiului și a Papalității și profitând de lupta care a absorbit, slăbit și măcinat reciproc aceste două autorități supreme ale lumii occidentale, în concurență pentru realizarea idealului de dominație universală, puterile feudale locale au putut să se elibereze de îngrădirile ordinii de stat. Din anarhia care a urmat, s'au cristalizat unele formațiuni atât de puternice, încât au fost în stare, cu toate că au urmărit scopuri strict particulariste și egoiste, să îndeplinească totuși misiunea de unificare și închegare națională, pe care în Franța a împlinit-o regalitatea.

Unitatea națională a Germaniei realizată de Prusia cancelarului Bismarck și aceea a Italiei înfăptuită de Piemontul lui Victor Emanuel și Cavour sunt etapele finale ale acestui drum ocolit. În amândouă cazurile însă, evoluția s'a împlinit în luptă și opoziție cu stările feudale din cari s'a născut. Căci după emanciparea de sub autoritatea suveranului lor legitim, domnii acestor teritorii feudale au știut, în cuprinsul mai restrâns al stăpânirii lor, să-și atribue caracterul de autoritate publică și să dea țării pe care o conduceau, aceeași organizație de stat absolutist care a răpit orice valoare politică ierarhiilor feudale dependente și preexistente.

Numai în Anglia, după cum am văzut, păturile feudale s'au putut dezvolta până la sfârșit ca factori de închegare națională, fiind, dela început, silite spre a se putea apăra de încălcările unei regalități puternice, să-și lărgescă treptat cadrul și, transformându-se neîncetat, să absoarbă întreg poporul, dând statului organizația descentralizată pe care poziția insulară mai izolată i-o permitea.

Dinamica internă a acestor tendințe de evoluție provine, în mare parte, din ridicarea și înflorirea orașelor.

Pătrunzând în ierarhia sistemului feudal sub forma specifică de seniorat colectiv a cetății, orașele obțin să le fie consfințite, prin diplomele privilegiale și drepturile comunale, un cadru atât de larg de libertate politică și administrativă, încât să poată acționa ca organisme deplin autonome, ba chiar neatârdate, după bunul lor plac.

Iar prin avântul economic pe care l'au luat în timpul cruciatelor, în urma renașterii economiei de schimb, prin folosirea noilor căi de comunicație cari au reînviat legăturile comerciale și spirituale ale Europei cu Orientul apropiat, orașele dobândesc forțele corespunzătoare spre a provoca dizoluția lentă și prăbușirea totală a sistemului feudal, îndreptând evoluția, în concordanță cu năzuințele și interesele lor proprii, cu mentalitatea realistă și raționalistă, cu spiritul de calcul și de criticism, cu atitudinile egoiste și subiective de cari sunt stăpânite, spre o nouă organizare politică și socială. Aceasta se va îndrepta către temelia unitară a egalității de drepturi și a libertății individuale, spre cadrul mai larg al statului național cerut de ideologia burgheză, care va da lumii un aspect necunoscut până atunci, mult mai variat și mai diferențiat.

Căci în orașe renaște, din studiul codurilor și jurisprudenței romane, concepția de drept public; în orașe se organizează primele administrații moderne, raționalizate și specializate, cu o birocrație

salarizată, după modelul întreprinderilor comerciale; tot în orașe se nasc factorii noi de producție, clasele și problemele sociale și se nascocesc ideologiile politice cari vor constitui elementele de neliniște și vor frământa, timp de secole, omenirea occidentală, până ce se vor cristaliza în revendicările precise ale revoluției franceze și ale celor următoare din veacul trecut, pentru a se revărsa asupra lumii în valurile succesive de liberalism, democrație și socialism.

Amploarea și intensitatea revoluționară a tendințelor declanșate de factorul orășenesc în sfera politică, socială și spirituală, manifestată, dela origine, cu atâta virulență, dând evoluției noua direcție și epocii moderne ritmul dramatic așa de precipitat, sunt în corelație directă cu răsturnarea complectă, produsă simultan, în ordinea economică, când în locul formelor moștenite ale economiei agrare închise, se instăpânesc cele ale regimului capitalist.

Sub regimul capitalist, rolul proprietății funciare ca temei al înălțării sociale și însemnătății politice îl preia averea mobilă, capitalul bănesc, provenit din ocupațiile citadine, din afaceri; la început din întreprinderile comerciale și financiare și, apoi din cele industriale. Astfel, centrul de greutate al vieții istorice se mută dela țară la oraș, din castele în palate.

Prin această schimbare epocală, implinită într'un stadiu de tranziție multiseclar, dela sfârșitul veacului al XI-lea și până spre sfârșitul celui de al XVI-lea și chiar mai târziu, se distruge însăși resorturile esențiale ale organismului feudal. Pentru că latifundiile domeniiale, aceste celule locale, economice și sociale, cari au susținut, prin sistemul cooperatist de producție și consumație realizat de servituție și obligațiunile de vasalitate, organizațiunea militară și politică a legăturilor feudale, își pierd, împreună cu importanța hotărâtoare avută, și rostul lor funcțional. Și ele sunt silite să se supună legilor specifice ale regimului capitalist și să se transforme în întreprinderi de exploatare agricolă, ce urmează să fie valorificate după norme comerciale, pentru a putea asigura domnului de pământ care se străduiește să devină deplin proprietar, renta bănească necesară stilului de viață schimbat.

Fenomenele din planul exterior al realității istorice, decăderea politică a nobilimei și câștigarea ei pentru traiul la curte și la oraș, apariția legiștilor, a birocrăției, a oștilor de mercenari, desvoltarea rapidă a unor centre urbane și comerciale, în locul vechilor târguri, acumularea, în câteva mâni, de imense bogății, prin speculațiuni financiare, nașterea burgheziei și a civilizațiilor laice și naționale, îndeosebi însă, luptele politice din interiorul orașelor și

breslelor și nenumăratele revoluții țărănești din aproape toate țările Continentului, exprimă starea de adâncă răscolire ce s'a produs în timpurile acestea de trecere spre altă vârstă istorică.

Mai ales răscoalele țărănești au o semnificație deosebită. Prin ele răbufnesc toate elementele de tensiune și conflict cari au zăcut înăuntrul fenomenului agrar, mocnind latent atâta timp, cât s'a menținut cadrul patriarhal al lumii feudale.

Numai cadrul feudal și pasivitatea relativă a existenței țărănești, cu o viață mai mult vegetativă, numai elasticitatea legăturilor personale ale unui organism social-politic variat într'o mulțime de forme individualizate după particularitățile locului, neîncătușat de tiparul fix și rigid al legislației moderne, numai spiritul timpului, tradiționalist, cu un pronunțat simț pentru ierarhie, numai conștiința intuitivă a solidarității colective, derivând din concepția transcendentă dominantă și unitatea de credință a evului mediu, au putut amâna izbucnirea fermenturilor explozive, crescuți din germenii sădiți în decursul dezvoltării stărilor agrare.

Intr'o epocă însă, când aceste elemente necesare echilibrului găsit erau pe cale să dispară, când întreg complexul de viață începea să se înghebeze după o nouă ordine, fenomenul agrar își desvăluie rostul său adevărat și importanța sa hotăritoare, manifestându-se ca substratul real și adesea vulcanic, care stă la adâncimea vieții istorice, pentru a izbucni la suprafață, cu forța elementară a puterilor naturei, în momentele grave, de răscruce ale procesului de evoluție.

Mai mult decât atât, factorul agrar, adecă tot complexul de fenomene legate de cultivarea pământului, a fost chiar promotorul creației culturale, la începutul erei istorice.

Din această cauză și, mai ales, pentru că a avut o însemnătate atât de covârșitoare asupra dezvoltării poporului nostru, credem că nu va fi de prisos, schițarea, într'o digresiune mai amplă, în cadrul extins al acestor condiționări generale, a liniilor sale de evoluție și a rolului jucat în complexitatea vieții istorice. Deoarece însă, istoriografia, de cele mai multe ori, nu i-a acordat, în ansamblul general al evoluției, atenția și importanța corespunzătoare, această schiță nu va putea avea decât caracterul unei încercări cu totul provizorii și preliminare, pasibilă de radicale modificări.

Sub restricția acestor rezerve inițiale, se pare că fenomenul agrar își are începuturile în preistorie, în care își au obârșia și celelalte teme fundamentale și ultime ale istoriei universale: rasa, familia, statul, proprietatea, graiul, arta, religia și formele inițiale de cultură.

Cultivarea pământului a provocat însă o schimbare atât de hotărîtoare a condițiilor de trai, încât marile realizări istorice au devenit posibile. Spre deosebire de celelalte ocupațiuni primitive, mai ales de vînat și de pescuit, care obișnuiseră pe om să se mulțumească cu puținul ce-l putea răpi naturii pentru îndestularea nevoilor reduse de consum, agricultura a fost primul fel de muncă într'adevăr productiv. Deabia i-a învățat omenirea să modifice natura prin străduințe neobosite și repetate și a silit-o să ducă o viață sedentară. Legînd-o de anumite porțiuni de pământ și trezindu-i încrederea în posibilitățile și puterile creatoare proprii, a dat activității omenefi caracterul de permanență și continuitate indispensabil operelor de durată și zămislirii de valori.

În toată plenitudinea consecințelor sale pentru felul de alcătuire social-politic și pentru formele de civilizație s'a manifestat însă fenomenul agrar deabia în cadrul primelor state consolidate dela începuturile istoriei, pentru a se perpetua, cu mai multă sau mai puțină vîigoare, dealungul mileniilor și veacurilor, în ciclurile culturale ale bazinului mediteranean.

Căci necesitățile unei culturi mai raționale și mai intensive, prin mari lucrări de irigație și de canalizare, ce nu puteau fi îndeplinite decît sub o conducere unică și puternică prin sisteme de economie dirijată, au impus concentrarea triburilor și ținuturilor în state cu teritorii întinse, sub stăpînirea autoritară a monarhiei absolute. În imperiile din văile fertile ale Nilului și ale celor două fluvii gemene, Tigru și Eufratul, în Sumeria, vechiul Egipt și Babilonia s'au format prototipurile structurale ale societăților ce se întemeiază pe economii agrare, s'a născut noul tip omenesc al țării, nimii și s'au produs fenomenele fundamentale cari alcătuiesc bogăția tezaurului spiritual uman.

Din această cauză, un învățat s'a crezut chiar îndreptățit să considere pe una din aceste stăvechi civilizații, pe cea egipteană, ca singura realizare originală desăvîrșită, toate celelalte, câte i-au urmat, nefiînd decît simple forme de dizoluție ale stilului său înegalat. Într'adevăr, tot complexul de probleme, toate condițiile pentru o viață superioară, pare că au fost găsite de aceste societăți, pentru a fi, după aceia, variate la infinit, în cursul evoluției. Fără invențiunile, descoperirile și perfecționările lor, traiul nici n'ar putea fi conceput în amploarea, varietatea și rafinamentul pe care-l reclamă nivelul ridicat al existenței istorice. În lucruri mici, comune și necesare, în obiecte de lux, în forme de organizare, în valori culturale și concepții spirituale, în toate se manifestă capacitatea lor creatoare.

Cea mai fecundă realizare s'a efectuat însă prin găsirea simbolurilor valabile pentru umanitate. Prin ele s'au deschis perspective nelimitate posibilităților sufletești, puterilor lor genuine și facultăților lor de cunoaștere. Pentru că, în formele simbolice își găsesc expresii desăvârșite categoriile spirituale cari au dat putința unei interpretări inteligibile a realității haotice, întrunind, după anumite înțelesuri, în sinteze dinamice, în tablouri vii, complexe și sugestive, datele multiple și disparate ale experienței.

Intuiția simbolică conferă, așa dar, civilizațiilor cari au înălțat piramidele și clădit biblicul turn al Babilonului, reflexe din aureola magică a eternității.

Căci marile probleme ale existenței s'au concretizat în valorile permanente ale simbolurilor, din diferitele caturi ale edificiului cultural. În semnele grafice pentru scris, în criteriile de măsurătoare, în principiile cari conduc modurile de convețuire colectivă, în elementele calculului matematic și ale științelor formale, în artă și în înțelegerea mitologică a lumii, care a premers sistemelor teologice și speculațiunilor filozofice.

Născute din integrarea originală a omului în procesul cosmic de creație al naturii, simbolurile mențin încă unitatea mistică și legătura organică între general și particular, între individ și univers, între lumea exterioară și cea interioară, între obiect și subiect, între spirit și materie, între fond și formă, între simțuri și noțiuni, între sentimente și idei, între fantezie și reflexiune, printr'o trăire intensă a vieții, concepută în neconținută devenire și stăpânită de destin.

Ca și țărâtimea în sfera realităților sociale, simbolurile sunt izvorul nesecat de zămislire în lumea superioară a valorilor sufletești; ca și ea în ordinea social-politică, simbolurile stau permanent la temelia tuturor creațiunilor spirituale, insuflându-le acel fluid de vitalitate ce se desvăluie în marile opere de artă și trăiește mereu variat și întinerit în folclorul diferitelor popoare.

În acelaș timp, simbolurile reprezintă și ele o etapă hotăritoare în evoluție; un salt, o eliberare a sufletului omenesc de pasivitate, un început de emancipare și descătușare de sub domnia exclusivă a condițiunilor înconjurătoare, un început de creație constructivă, în stare să modifice elementele realității empirice după legi proprii, prin viziunea unei lumi deosebite, în care cele două planuri, cel spiritual și cel material se ciocnesc și se interpătrund, dând viață unei existențe superioare, mai organizată, mai profundă, mai ade-vărată și mai esențială decât cea dată.

Din noianul de personificări mitologice, cel mai semnificativ îmi pare grupul „Zeitelor Mame”, prin complexitatea organică a fenomenului de vitalitate cosmică pe care-l întruchipează simbolic, în felul cum a fost simțit nemijlocit, în valoarea sa primară și adâncimea sa mistică, în continua sa prefacere, în eternitatea, universalitatea și varietatea sa naturală, de experiența ancestrală a sufletului țărănesc. Isis în Egipt, Istar în Babilonia, Astarte în Fenicia și Cybele în Frigia, au fost zeitățile ocrotitoare ale fertilității solului, cari au reprezentat nu simpla rodire și dispariție periodică a vegetației, ci însăși puterea nelimitată de zămislire și de reproducere a energiilor și valorilor, umanizate în simbolica actului suprem de procreație, în spasmul orgiastic și voluptuos al împreunărilor, în suferința și durerea nașterilor, în misterul ultim, tragic și tulburător, al destinului, al vieții și al morții, din care izvorăsc toate problemele, presimțite numai de ciclurile spirituale ale existenței pământești.

Simbolica lor totalitară și multivalentă, pluralitatea de înțelegeri contopite în individualitatea lor originară, se desface apoi, retrăind transformată în nenumărate personificări înrudite din mitologia greco-romană și credințe populare din preajma religiei creștine.

Misterele dela Eleusis în cinstea zeitelor Demeter și Kore și, în general, cultul divinităților ctonice, mai ales însă cel al zeului trac Dionysos, sectele orfice, icoana ideală de frumusețe a Afroditei și cosmologia teogonică a lui Hesiod, care vedea universul sub aspectul unei filiațiuni genealogice, germinat din fecundarea cosmică inițială a pământului matern de erosul creator al cerului viril, exprimă câteva din simbolurile cele mai apropiate, produse de mentalitatea agrară.

Ele ne dau puțința să bănuim, din perspectiva clasică a lumii elenice, contribuția spornică a sufletului țărănesc la formarea valorilor spirituale dominante în civilizația europeană, la ivirea conștiinței etice, a credinței în mântuire și a viziunii unei lumi transcendente, la nașterea speculațiunii metafizice și a gândirii științifice în filozofia presocratică, a artei dramatice în tragedia și comedia atică.

După cum însă, deabia capacitatea constructivă a creațiunii conștiente a putut desvolta motivele, conținute în germeni de plămuirile simbolice și mitologice, într'un fel care, eliberându-le din nebulozitatea originară, să le dea autonomia formelor și valorilor proprii și prin ele posibilitatea de a exprima întreaga lor semnifi-

cație spirituală, tot așa, străvechile civilizații orientale n'au putut atinge nivelul ridicat al culturilor superioare de cât prin rafinamentul și dinamica orașelor, colectivități cu funcțiuni specializate și forme de viață diferențiate.

Populațiunile lor agricole n'au căpătat consistență structurală decât în urma amestecului cu neamurile de crescători de vite ce s'au revărsat din stepele Asiei Centrale, prin Iran și Arabia, la sfârșitul erei preistorice. Acestea s'au suprapus ca păături stăpânitoare și au folosit la maximum bunurile câștigate de țărănime, prin desăvârșirea rațională a formelor de organizare găsite, în cadrul necesar al vieții de stat, încheșat de energia lor întreprinzătoare.

Primele alcătuiri politice serioase întemeiate pe economii agricole, statele din Mesopotamia și Egipt, au fost condițonate, în structura lor internă, de grevarea proprietății cu anumite obligațiuni. — Sarcinile în bunuri și prestațiunile în muncă decurgeau din caracterul funcțional al posesiunii de pământ în complexul producțiunei. Intregul organism social-politic a fost un sistem silit și impus de exploatare cooperatistă, în folosul puterii supreme, a suveranului, și numai în mod subsidiar, în favoarea autorităților derivate, a birocrației și a preoției, iar ceva mai târziu, când, odată cu extinderea lumii civilizate, s'au ivit tendințele imperialiste, și pentru întreținerea unei oștiri mai numeroase.

Ierarhia socială și osatura politică a întregului organism s'a dezvoltat din clientela personală a monarhului divinizat. În numele lui îndeplinea funcțiunile publice, îndruma și supraveghea producția obștească, administrând atât domeniile coroanei, cât și veniturile în natură sau contravaloarea lor, pe cari supușii erau obligați să le verse.

Căci populațiunea cultivatoare de pământ nu avea decât un drept de proprietate extrem de îngrădit, în majoritatea cazurilor limitat la un simplu drept de folosință. — Ca și în ordinea feudală medievală, era legată de pământ, pentruca sarcinile cari il grevau să nu poată fi știrbite.

Aflându-se în situația de inferioritate a unei categorii sociale dependente, supusă unor regimuri de muncă forțată, majoritatea populației se deosebea foarte puțin, în privința valorii practice, de sclavii neliberi, proveniți din popoarele învinse sau dintre datornicii insolvabili, cu cari, de altfel, se găsea adesea în raporturi de concurență, îndeplinind funcțiuni economice apropiate.

Caracterul ei pronunțat apolitic, mult deosebit de cel al Greciei sau Romei clasice, asemănător însă, cu cel al statelor elenistice

sau al Imperiului Roman din epoca sa târzie, provenea din această stare de apăsare. — Războaiele monarhilor orientali au fost deci mai mult expedițiuni de pradă, pentru procurarea unor noi brațe de muncă.

În vremurile de eclipsă însă, ale puterii monarhice, cele trei clase sociale favorizate au încercat să dobândească mai multă independență și să se constituie în nobilimi feudale, pentru a reveni din nou, când puterea suveranului se făcea iarăși simțită, la starea anterioară de supușenie.

Numai templele au obținut o exempțiune mai largă pentru avuțul lor, astfel ca să poată face, pe cont propriu, operațiuni de trezorerie și de bancă. Celelalte două au rămas însă birocrații sau miliții disciplinate, întreținute din veniturile pe cari monarhul i-le acorda fie direct, sub formă de tainuri din domeniile date lor în administrație sau din dijmele pe cari le strângeau și depozitau pentru el, fie îndirect,arendându-le sarcinile publice.

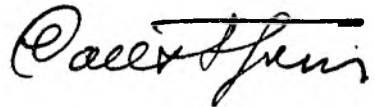
În rezumat, se poate deci spune că, fără regimul de constrângere al economiei agrare, care a supus populația unui tratament aspru de muncă obligatorie, producția n'ar fi fost intensificată în așa măsură, încât, depășind cerințele imediate ale vieții cotidiene, să poată procura stăpânirii atotputernice prisosul necesar pentru executarea marilor lucrări publice și opere de cultură. Iar fără temelia consolidată a populației dependente, n'ar fi putut realiza monumentalitatea grandioasă a construcțiilor imense și nici susține unitatea extinsă a alcătuirilor colective. Prin ele s'a menținut și dezvoltat, timp de milenii, patrimoniul cultural care a fost transmis, prin Asia Mică, prin Creta și Mykene, antichitățile greco-romane, spre a sta la baza evoluției europene și forma începutul legăturilor periodice între Orient și Occident.

Mijlocind, așa dar, tranziția între viața primitivă a erelor preistorice și cea conștientă a ciclurilor istorice, ocupațiunile agricole au dat puțință omenirii să-și concentreze experiențele spirituale multimilenare în simbolurile mitologice pline de înțeles, dezvoltate din formele rudimentare premergătoare și au silit-o să se integreze în viguroase organisme colective, în stare să-i asigure un echilibru mai stabil și să producă modalitățile superioare de existență ale marilor culturi primare.

Acestea au fost realizate de monarhiile din bazinul răsăritean al mării Mediterane și din vecinătatea nord-vestică a golfului Persic, dobândind, dela început, amploarea și stabilitatea pe care o arată acel aspect impunător de arhitectonică severă, statică rigi-

dă și imuabilă, neegalat, în trecutul continentului nostru, decât, într'o oarecare măsură, de societatea medievală, de marile catedrale, exteriorizări în piatră ale unor stări înrudite.

În cadrul marilor culturi primare s'a desvăluit și caracteristica specifică a fenomenului agrar; raportul de condiționare necesar și reciproc între felul de ocupațiune agricolă și formele corespunzătoare de viață colectivă și spirituală: de proprietate funciară și producțiune economică, de stăpânire politică și ierarhizare socială, de alcătuire de stat, de atitudini și conținuturi sufletești.

SCRIITORI ȘI CĂRȚI

de OCTAV ȘULUȚIU

LUCIAN BLAGA: SPAȚIUL MIORITIC. (Ed. Cartea Românească)

Noua carte de filosofie a lui Lucian Blaga e a doua — prima fiind „Orizont și stil” — din trilogia de filosofie a culturii pe care a întreprins-o. În „Orizont și stil” gânditorul român aducea o nouă teorie a subconștientului, pe care-l definea ca stratul creator al sufletului, ca un complex bine structurat și alcătuit din elemente cari determină stilul unei opere. Creatorul este acționat de subconștient, fapt care mai fusese constatat și discutat în alt fel și de alți esteticieni și filosofi. Lucian Blaga dădea o nouă interpretare subconștientului ca element de creație și fixa câteva din elementele acestui complex. „Orizont și stil” era o carte de psihologie a creației. În „Spațiul mioritic” teoria din prima operă este aplicată la realitatea românească. Cu noul volum, mult dezbătută problema a specificului național, sau etnic, sau românesc, este pusă și rezolvată, concludent, în termeni filosofici.

Trebue să mărturisesc de la început că substanța unei cărți ca aceasta depășește posibilitatea de discuție în cadrul strâmt al unei asemenea dări de seamă literare. Se mai adaugă la aceasta și faptul că, după părerea mea, Lucian Blaga spune aci lucruri atât de indiscutabile, atât de exacte, încât ele nu pot fi decât aplicate, dar nici de cum amendate, sau modificate. Am mai constatat odată că filosofia lui Blaga nu cere o discuție, ci o acceptare în bloc. O primești sau nu și asta datorită unei afinități sufletești. Nu de curge de aici subiectivismul acestei filosofii. Filosofia e în definitiv subiectivă chiar când o face Bacon, Kant sau Descartes. Filosofia lui Blaga nu e mai mult decât celelalte. Dar ea cere o acceptare sau o respingere în bloc pentru că în ea argumentele logice sunt epuizate odată pentru todeauna, chiar de către autor, care își încheie sistemul cu un exces de perfecție, de corectitudine, ce nu mai lasă loc decât atitudinilor extreme. Ori constatările pe cari le face Blaga în „Spațiul mioritic” mi se par de natură aceasta: ele sunt perfect încheiate în evidența lor și numai o situație pe un plan principal advers, o negare a punctelor de plecare, te poate face să le respingi. Din moment ce admit premisele filosofiei lui Blaga, sunt obligat să-i accept tot sistemul, în toată arhitectonica sa ordonare.

Ideea de specific național — sau etnic, a fost la noi înjosită în superficiale discuții de gazetă. În general două au fost atitudinile față de ea: unii au susținut că specificul național nu există, alții că există, fără însă să știe și să spună ce-i aia. Câțiva „deștepți” au acceptat și o cale de mijloc și anume: există specificul național dar el n'are importanță, că e ceva natural

— ca și când naturalul n'are nicio importanță, că, adică, ești specific național cum respiri, sau cum ești blond, etc. — ca și când faptul că respiri sau că ești blond nu merită nicio atenție!

Lucian Blaga nici nu mai recurge la terminologia compromisă a specificului național, nici nu mai discută dacă așa ceva există sau nu. El definește și stabilește în această lucrare caracteristicile sufletului românesc și prin aceasta nu face decât să dovedească și să delimiteze tocmai acel mult hulit specific național (sau etnic).

Nu pot să mă întind asupra tuturor acestor caracteristici, asupra tuturor acestor constante. Le voi aminti, rezumativ, cu chiar rezumatul pe care-l face autorul în capitolul de încheiere. După ce spune că: „există un „românism“ în înțelesul superior al unui complex, sau al unei constelații, cu totul aparte, de determinante spirituale“, și că „Există o vie matcă stilistică, în lumina căreia românismul ne apare ca un ansamblu, conturat din latențe și realizări“ (p. 266), autorul face această lungă înșirare a constantelor care caracterizează sufletul românesc așa cum se manifestă în creațiile sale:

„E înainte de toate, un anume ondulat orizont spațial, cel mioritic și la fel un orizont de avansare legănată în timp. Ele formează coordonatele unei spiritualități. Fuzionează cu aceste orizonturi înainte de orice un sentiment al destinului. trăit tot ca o unduire, ca o alternanță de sușuri și coborâșuri, ca o înaintare într'o patrie siderală, unde se urmează ritmic dealurile încrederei și văile resignărei. Vine pe urmă șiragul celorlalte determinante: o preferință arătată categoriilor „organicului“ ale lumii, și o tendință de transfigurare „sofianică“ a realității. Năzuința formativă se conturează și o activă în deosebi ca orientare spre forme geometrice și stihiale, aceasta într'un chip organic atenuat. Adăogăm mănunchiului o invincibilă dragoste de pictoresc și deasemenea un foarte vădit simț al măsurii și al întregului. Pentru rotunjirea complexului să mai notăm că toate determinantele se realizează oarecum sub surdină, par'că în isbânda lor se pune un mare frâu, totul se înfăptuiește cu un uimitor simț pentru nuanță și cu tot atâta simț al discreției“. (p. 267—268).

Aceste toate caractere și determinante se găsesc realizate în măsură „minoră“ în multe creații românești. Ele își așteaptă desigur realizarea pe un plan universal, realizare care nu se poate contesta și care nici nu va întârzia. Intr'o anumită măsură ele s'au și realizat, parțial, în opera lui Eminescu spre ex. ca și în opera unor contemporani a căror definire ar fi încă prematură. Ceeace e important e că specificul național românesc se prezintă mai mult sub formă de potențial, de virtualitate, de embrion care-și așteaptă realizarea. Chiar autorul o spune: „suntem purtătorii bogății ai unor excepționale posibilități“ (p. 277). Exact. Sunt posibilități, cari și-au găsit expresia abia în mică măsură. Așa încât catalogarea determinantelor stilistice românești, pe care o face Blaga, nu e un bilanț, ci o jalonare de drum. Nu e însă nici un program. E doar descifrarea unor sugestii, a unor indicații. Ceeace definește Blaga nu trebuie transformat în punct de program. Caracterele specific românești se vor desvolta în mod firesc, cu timpul și nu trebuie bruscate. Pentrucă specificitatea unei națiuni nu se crează prin ordin, deci nu conștient, ci în mod natural, adică inconștient. Iată de ce „Spațiul mioritic“, atât de adevărat în vederile sale nu trebuie să devină un pericol, în sensul că naționaliștii români să nu-l transforme în „ordin de zi“ către creatori.

Acest „Spațiu mioritic“ își va găsi — incontestabil — verificarea lui normală într'un viitor cultural românesc, în care realizările să se ridice la o majoritate de cultură universală.

Se înțelege că din simpla enumerare a constantelor stilistice românești nu se poate înțelege ce sunt. Trebuie citit întreg studiul, al cărui fiecare capitol e consacrat câte uneia din ele.

Cea mai importantă constantă e aceea care și dă numele studiului: „Spațiul mioritic“. Pornind dela ideea că fiecare popor exprimă în toate realizările sale ideea unui anumit „spațiu“ — înțeles nu ca peisaj, ci ca structură — spațiul rusesc fiind stepa spre ex. etc., Blaga stabilește că spațiul care se regăsește fie în arhitectura românească, fie în muzică, fie în folclor, este „plaiul“, care e exprimat în „Miorița“. Blaga dă astfel o nouă interpretare „Mioriței“ — poezie fructuoasă și susceptibilă de nenumărate alte interpretări (unele i s'au și dat, mai mult sau mai puțin valabile) cari capătă valoare de sinteză reprezentativă a specificului etnic spațial românesc. Că „plaiul“ e forma spațială ce se găsește în doină, în poezie sau în muzică, în felul cum își clădește românul casa, e atât de evident, că nici nu se poate discuta. Spațiul ondulat, adică alternanța dealvare, se reflectă și în suișul și coborâșul melodiei populare românești și în versificație și în clădirea casei, pe un deal, sau chiar la câmpie cu un spațiu întins înainte.

O altă constantă stilistică e „perspectiva sofianică“. Lucian Blaga a scris în „Spiritualități bipolare“ un eseu de tipologie, de o unică și definitivă valoare. El definește cele trei religii, catolicismul, protestantismul și ortodoxia, corespunzând fiecare unui alt mod de a concepe transcendentul în raporturile sale cu omeneșul, încât după această definire esențială mi se pare că nu se mai poate spune ceva nou asupra lor. Blaga arată că celor trei tipuri de religie ce se bazează consecutiv pe ideea de autoritate, de libertate și de organic, ortodoxia e bazată pe ideea de organic categoric care corespunde și sufletului românesc.

Mai departe Blaga, reluând o idee frecventă teologiei rusești și anume ideea de transcendent care coboară o adâncește, o delimitează și o găsește realizată în arhitectura Agiei Sofia din Constantinopol, și dându-i numele de „perspectivă sofianică“ o descopere și în sufletul și realizările românești.

Nu pot atrage atenția asupra tuturor ideilor pe cari le închide „Spațiul mioritic“. Am pomenit în treacăt aci mai sus, trei, cari mi se pare cu mult cele mai interesante, mai angajante și mai pline de consecință. Și în restul volumului se mai găsesc. Printre altele Blaga reia constatarea legăturii dintre sufletul românesc și natura, care a mai fost făcută, o interpretează și o completează cu pasiunea românului pentru pitoresc.

O altă idee originală și plină de adevăr, e retragerea românilor din istorie, care se găsește în capitolul „Evoluție și involuție“. „În adevăr timp de o mie de ani aproape, pre-românii și românii manifestă un fel de atitudine instinctivă de autoapărare, care se poate numi boicot al istoriei. Ei nu se adună în mase organizate ca să se lanseze în acțiuni de largă desfășurare, care i-ar fi ademenit epic, în istorie, etc.“ (p. 220). „Acest boicot al istoriei, foc arzând sub cenușa mării liniști, era înțelepciunea vitală a strămoșilor noștri, darul cu care au fost binecuvântați deodată cu frunza verde“ (p. 222).

Relev deasemenea ideea influenței franceze ca paralizantă în contrast cu influența germană care a fost todeauna rodnică. (În paranteză și în „Pre-

texte pentru o dramaturgie românească“ a lui Arșaviz Acterian, autorul ajungea la concluzia că pe când influența teatrului francez a paralizat teatrul românesc reducându-l la o senilă imitație și că numai teatrul german cu spiritul său ar fi reușit să-i facă pe români să-și găsească o individualitate dramatică originală. Acelaș lucru îl spune Blaga pentru tot ce e creație românească). Scriitorii cari s'au inspirat din literatura franceză au dat opere de imitație servilă, mediocre și lipsite de vitalitate vezi Alexandri, Bolintineanu, etc. (Totuși mi se pare că o excepție ar fi T. Arghezi care pornind din Baudelaire și deși neatins de influență germană, a creat totuși o operă puternică!) În schimb influența germană l-a făcut pe un Eminescu să-și găsească specificul său românesc, grație literaturii și filosofiei germane, care prin individualismul ei refuză imitația și invită pe acela care le frecventează să-și găsească propria sa individualitate. Mi se pare că Blaga are în parte dreptate, deși chestia rămâne deschisă, putând fi încă susceptibilă de discuție.

Relev deasemeni sugestiile date de Blaga asupra operei lui Eminescu, în care — cu drept cuvânt — vede realizarea tuturor constantelor specifice românești.

Ca încheiere trebuie să fac constatarea că de aci înainte o estetică românească nu e posibilă fără a porni și dela „Spațiul mioritic“. O critică monografică a marilor noștri scriitori va trebui făcută în lumina constatărilor lui Blaga. O singură rezervă. Cred că nici Blaga nu pretinde că determinantele stilistice pe cari le-a analizat în „Spațiul mioritic“ ar fi toate determinantele stilistice românești posibile. Câteva desigur — ca spațiul mioritic, organicul, sofianicul — mi se pare cele mai importante. Celelalte sunt secundare. Și cred că printre virtualitățile românești se găsesc desigur și altele pe cari viitorul le va releva desigur și le va duce la exteriorizare. Deși explicația cu tinerețea poporului român pare că îi repungă lui Blaga, care o respinge de câteva ori în cursul cărții, mi se pare totuși că și ea își are o importanță în nerealizarea încă, pe un plan major, a stilului specific românesc. Însăși retragerea din istorie, pe care o constată Blaga, e o dovadă a tinereții poporului românesc, care timp de o mie de ani nu se poate spune că s'a epuizat din potrivă s'a rezervat, s'a conservat! Românismul e încă foarte tânăr și aceasta ne face să așteptăm realizarea majoră și definitivă a stilului său specific abia în viitor. Cu acea ocazie vor apărea desigur și alte caractere stilistice, cari împreună cu cele fixate de Blaga îi vor da complexul stilistic specific. În acest sens ceea ce numim azi specific românesc nu e o consecință, o rezultată, o concluzie, ci e o realitate în plin proces de formație. În acest sens „Spațiul mioritic“ are fructuosul merit de a fi o tăie tură într'un val de realitate caldă, în plină formație, care într'o zi, depășindu-l, îl va implica în sine. Așa că determinantele specifice românești nu sunt realități încheiate, ci realități în acțiune, în mers. Cred că acesta e și sensul pe care-l dă Blaga studiului său.

AL. MARCU: ITINERAR ADRIATIC. (Ed. Scrisul Românesc).

Literatura de călătorie poate avea două scopuri deosebite: unul instructiv, altul impresionist și subiectiv. O carte de impresii de călătorie, ține sau să comunice cititorului o serie de impresii puternice ale unei puternice per-

sonalități scriitoricești, sau să documenteze asupra unei țări anumite. În primul caz interesul e subiectiv și nu se poate susține decât prin importanța persoanei scriitorului și prin perfecțiunea formei care caută să se verifice pe ele în contactul cu realitatea călătoriei. De obicei asemenea literatură reușește marilor lirici sau marilor stilști. Nu mai e nevoie să arăt interesul documentar al celui de al doilea fel de literatură de călătorie. El a fost mărit și accentuat după război, în toată lumea, prin vastele reportagii, dintre cari cele mai celebre și pe bună dreptate sunt ale unui Paul Morand sau J. & J. Tharaud.

De obicei însă interesul subiectiv, impresionist și cel instructiv-documentar se găsesc conjugate în majoritatea cărților de călătorie, numai puține fiind acelea în cari accentul cade pe o latură sau pe cealaltă.

În literatura română genul acesta al memorialisticii de călătorie apare foarte de timpuriu, mai de timpuriu decât era de așteptat și se înțelege că el e mai mult instructiv decât impresionist. Cred că nu mă înșel dacă fac din Ienăchișă Văcărescu părintele literaturii românești de călătorie, deși nu o face decât parțial, presărând-o doar sub forma de elemente în amintirile sale de la curtea din Viena, sau din Brașov, din „Istoria imperiului otoman“. El îi precede lui Constantin Radovici din Golești, care e de fapt primul scriitor român de note de călătorie, a cărui „însemnare“ a apărut în 1824 și cuprinde, ca și notele de călătorie ale unui aproape contemporan ardelean, Ion Codru Drăgușanu, acel interes documentar, dar și ciudatul efect pe care-l are confruntarea dintre spiritul românesc, încă oriental, cu realitățile occidentale înaintate. Mai târziu impresii de călătorie au scris și V. Alexandri și mai ales D. Bolintineanu — ale acestuia pe nedrept uitate, căci sunt pline de farmec.

Dar abia literatura română modernă cunoaște o înflorire a acestui gen, care, ca și operele de început ale tradiției va fi tot instructivă, mai mult decât impresionistă. Așa sunt volumele numeroase ale lui Radu D. Rosetti, ale lui Mihail Sadoveanu, celebra carte a d-rului Istrati despre Egipt, mai târziu până azi, volumele lui N. Iorga, ale lui Ion Petrovici, cartea lui Tudor Vianu despre Italia sau aceea a lui Camil Petrescu despre Constantinopole și dacă am omis ceva e doar din vastitatea unui material pe care nu-l am întreg la îndemână. Trebuie să mai adaog impresiile din Grecia, ale lui Al. Rosetti, neculese încă în volum, dar de o mare valoare și îmi pare bine că mi-amințesc la timp acel magnific memorial al lui N. M. Condiescu, poate un model al genului!

Cu mijloace stilistice individuale, diferite și căutând să comunice și impresii subiective această literatură rămâne însă, cum am spus accentuat instructiv, chiar când e făcută de un mare stilist ca Ion Petrovici sau N. M. Condiescu, care adaogă scrisului multă culoare și multă muzică intimă, personală. Pe aceeași linie se înscrie și acest „Itinerar adriatic“ al lui Al. Marcu, carte deosebit de prețioasă, carte din acelea cari se reiau, se redeschid și se recitesc pe sărite, la anumite capitole, cari precizează și desăvârșesc visarea geografică a cititorului.

„Itinerar adriatic“ e o evocare a orașelor maritime ale Italiei, nu a tuturor desigur, dar a celor mai importante, începând de la Postumia, cu celebrele ei grote și până la Amalfi trecând prin Venezia, Pesaro, Bari, Tarento, Salern, dar abătându-se și mai în interior de coastă, spre acele așezări cari deși nu maritime nu pot fi despărțite de cadrul adriatic: Este Faenza,

Farli, Urbino, Loreto, Ascoli-Piceno, și câteva sătulețe dintre care Predappio, nu departe de Urbino, satul în care s'a născuț Mussolini.

„Itinerar adriatic“ documentează asupra peisagiului italian adriatic, mult deosebit de cel continental sau peninsular și asupra oamenilor, a țăranilor, documentează asupra Italiei artistice, vast muzeu național până în cele mai mici ascunzișuri, asupra Italiei istorice care apare prin toate colțurile cu o prezență obsedantă și răsunătoare, asupra Italiei moderne, în plină reconstrucție. Pretutindeni, după ce a cuprins cu un condei sensibil peisagiul luminos și multicolor al țării, autorul scormonește urmele artistice, monumentele, sau denunță opera superbă de redresare întreprinsă de actualul regim fascist, după cum evocă celebrele monumente istorice caracteristice locului.

La Faenza e istoria crudă a lui Galeotto Manfredi ucis de geloasa și neînduplecata lui soție Francesca Bentivaglio. La Forlì e istoria agitată și dâr-ză a acelei superbe Caterina Sforza care-i ține piept lui Cezare Borgia. La Pesaro e tragica aventură a Francescăi da Rimini ucisă împreună cu amantul de soțul ei și fratele amantului, Gionciatto Malatesta, la Urbino e evocarea celebrului duce care a construit magnific palat și a lui Rafael care s'a născuț aici. La Recanati călătorul se oprește spre a evoca umbra neliniștită și întunecată a marelui pesimist care a fost și marele poet Giacomo Leopardi. Iar în sătulețul Predappio el s'a oprit și a evocat pe Mussolini, acela care fău-reste în acest moment o nouă epocă de istorie italiană.

Scrisă cu multă pasiune, cu multă tremurare de coardă la atingerea ar-cușului realității cartea evocă cu putere o altă lume, o lume plămădită din peisaj geografic fericit, din solide amintiri istorice, din opere artistice desă-vârșite și din munca mereu tânără și neobosită a unei națiuni pașnice și pro-funde ca marea lângă care se află. Munca temeinică a țăranului italian de pe coasta adriatică, priceputa organizare a vieții lui atât de harnice și serioase, sunt un element nou și util pe care-l aduce profesorul Al. Marcu în cunoaș-terea ce o avem noi despre poporul italian. Românii concepeau pe italianul mediu ca pe un fel de mascalțon frivol, gălăgios și sdrăngănind toată ziua din mandolină, imagină asemănătoare aceleia a frizerului bucureștean de maha-la. Al. Marcu ne desvăluie o Italie muncitoare, gravă și disciplinată, care răspunde înțelegător ordinelor Ducelui și le aplică pasionat. E ceea ce ne face să înțelegem succesul regimului fascist în Italia.

Singura obiecție pe care o pot aduce e stilul, în care e scrisă cartea, pe care Al. Marcu l-a vrut prea original, prea cliptic și care devine obositor. Propozițiune formată dintr'un singur cuvânt, incidente transformate în pro-pozițiuni independente, la fel propozițiuni secundare devenite independente, fără a mai număra propozițiunile eliptice de subiect sau predicat, precum și înșiruirile de substantive, constituind singure propozițiuni întregi, e un abuz de sintaxă personală. Al. Marcu pulverizează frazele, le sparge, făcând din toate propozițiunile secundare sau principale, ba chiar din părțile de propo-zițiuni izolate, propozițiuni independente. E o tehnică posibilă numai pentru variație și numai integrată cât mai rar în cadrul unui stil normal. Transfor-mată în metodă ea este obositoare și dă o senzație înăbușitoare de artificial, de atmosferă irespirabilă, lipsită de aer, apăsătoare. E singurul defect al acestei cărți, altfel plină de substanță, plină de culoare și de informație, ad-mirabilă frescă a coastei adriatice a Italiei.

COCA FARAGO: SUNT FATA LUI ION GHEORGHE ANTIM.

(Ed. Naționala-Ciornei).

Scurta confesiune care poartă acest titlu nu e de fapt nici roman, nici jurnal intim, cum am putea aștepta dela o confesiune scrisă la pers. I, ci un lung poem în proză.

N'am să fac reproș Cocăi Farago că n'a scris un roman, nici că a scris un poem în proză. În definitiv nu e important să scrii ceace vrea lumea, critica, scrii genul pe care l-ai ales. Ceace trebuia să facă Coca Farago era o carte realizată în interiorul invențiilor sale și asta n'a făcut. Carte de adolescență, îmbăcsită de lirism, poemul acesta în proză pe care nu-l semnează Baudelaire, e o carte nelucrată, o carte aruncată neglijent pe hârtie. Hibridă, ea face un compromis penibil între liric și epic și vrea să comunice în mod liric idei și fapte cari cer maniera epică.

În fond ce interesează în „Sunt fata lui Ion Gheorghe Antim“ afară de iubirea eroinei pentru tatăl său, iubire care la un moment dat se mută asupra lui Vladimir și deodată vedem că eroina -- Gela -- iubește pe Vladimir, pentrucă acesta seamănă cu tatăl său, pentrucă asemeni tatălui său, Vladimir nu-i dă o importanță prea mare, o neglijează, pentrucă sufletește Vladimir are ceva din tatăl său... Va să zică ne aflăm în fața unui complex freudian! Ori acest complex nu poate fi tratat în modul liric, cântat aproape pe care l-a întrebuițat autoarea! Nu greșesc spunând că romanul ei este cântat! E așa ceva cam ca o simfonie pictată sau o pictură demonstrată, ca o problemă algebrică descrisă sau ca o clasificare zoologică pusă pe note! Complexul freudian, înclinarea Geliei către tatăl ei, iubirea mai mult decât permisă, mai puțin decât normală, putea fi susceptibilă de o desfășurare dramatică. Ea nu e decât obiectul unor simple declarații lirice, al unor expresiuni de locvacitate constatativă. Nu-i pot ierta Cocăi Farago de a-și fi ratat astfel cartea.

E frumos în definitiv acel elan al Geliei către tatăl său. E frumoasă legătura dintre ea și tatăl ei, raporturile dela copil la părinte, dar ele nu sunt suficiente să umple o carte. Elanul liric autoarea a trebuit să-l diluzeze, să-l atenueze, transformându-l în logoree.

Ca să dau o idee de lirismul parazitărilor al romanului acesta voi transcrie un singur pasaj în tonul căruia e scrisă toată cartea:

„Tu n'ai amintiri, de aceea ochii tăi nu știu nici să plângă, nici să se încânte, nici să tresară. Albastrul cerului nu ascunde tainele cerului și deaceea e atât de departe de înțelegerea oamenilor. Seninul ochilor tăi nu ascunde nimic. a fost aproape de mine, totuși, mai lesne am înțeles cerul.

„Viața mea e o pădure cu plante încâlcite peste vremi și cerul care o acopere e albastrul ochilor tăi.

„De ce mi-ești drag Vladimir?“ (p. 14).

Stilul acesta e artificial și artificială e astfel toată cartea. Pentru că atunci când vrei să prezinți viața nu poți utiliza decât un stil natural. Stilul artificial nu se potrivește decât cu poezia, cu poemul în proză. Ori un poem în proză care e și roman și poezie câte puțin, dar nu e totuși nimic din amândouă pentru că e o alcătuire hibridă, un amestec inform din ele, nu e

acceptabil. Lirismul autoarei e și prolix și locvace. El iese dintr'o spăimântătoare dorință de a vorbi chiar când n'ai ce spune. Iată spre ex. acest pasaj:

„Erai fiul unicului prieten al tatii, de care se despărțise în tinerețe, suferiseși de o congestie de plămâni și aveai nevoie de repaus în aer curat“.
(p. 90).

A spune aceste lucruri cuiva care le știe, într'un poem în proză, mi se pare tot atât de ridicol cu a-i declara cum îl cheamă, câți ani are și ce studii a făcut!

Necesitatea de a spune ceva face pe autoare să proclame banalități cu un aer foarte pretențios:

Pașii timpului nu se simt și nu se aud. Pașii timpului trec, numai, trec... etc.“ (p. 103—104). Ei așa, am spune noi, de unde știi? E și greu de știut așa ceva!

Mai grav e că acest lirism e prea adeseori confuz, încălțit. Autoarea se lansează în potriviri de afirmații cari n'au nicio semnificație sau cari cred că nici ea nu știe ce'nsemnează.

Cartea ratată „Sunt fata lui Ion Gheorghe Antim“, ea conține totuși indicații că Coca Farago e o scriitoare și că din elementele de aci va putea să scrie în viitor lucruri reușite. Anumite imagini frumoase, anumite situații, conțin promisiunea unui talent ce se va realiza pe sine. Și, pentru a-l salva din întreg, transcriu acest pasagiu, admirabil în observația reală pe care o face și scris sobru, minunat prin adevărul ce-l exprimă, pasagiu din care se vede că totuși Coca Farago are un viitor literar sigur:

„... Măinile mele sunt foarte ciudate, Vladimir. Au o viață a lor, străină de a mea, ca și cum n'ar fi ale mele și nici eu a lor. Câteodată mă mir că semănăm între noi, așa cum mă miram acum câțiva ani de neasemănarea dintre una din colegele mele și mâinile ei. Era urâtă, veșnic congestionată la față și lipsită de orice expresie, pe când mâinile îi erau frumoase, palide, fine și neobișnuit de expresive. Mi se părea mereu că și le furase de undeva și că nu știe încă ce s'ar putea face cu ele, atât de separat de ființa ei trăiau. Și le privea câteodată, cu ochi lărgiți de uimire și zâmbea stupid. Pe colega asta a mea o chema Ida Kramer. Mi-e dor adeseori de mâinile ei, de ea nîcîcînd. Cum să revezi mâinele cuiva pe care nu vrei să-l reîntâlnești“ (p. 108).

Încă vreo câteva asemenea pasagii și observații, dar mai ales acesta, extraordinar prin finețea lui, o consacră scriitoare pe Coca Farago, în ciuda cărții care în întregul ei este un eșec pe care personal, pentru stima ce am pentru poeziile și promisiunile autoarei, îl regret.

E. LOVINESCU: DIANA. (Ed. Socec).

Nu cu „Bălăuca“, ci cu „Diana“ a atins E. Lovinescu punctul final al desăvârșirii în cucerirea epicului. Pentru că de fapt „Diana“ e scrisă înainte de „Bălăuca“. Și ca și în „Bălăuca“, ba poate mai mult chiar, pentru că în „Diana“ nicio urmă de ideologie, de psihologie analitică, interioară, nu bazează materialul epic, romanul acesta de față reprezintă ceea ce este romanul de gen. Ce depărtare dela „Bizu“, până la „Diana“! „Bizu“ era o carte excelentă, o carte care nefiind întru nimic un roman, era totuși o carte de durată. „Bizu“ era monografia unui caracter, analiza psihologică abstractă și

incisivă, dar prin aceasta mai valabilă, a unui tip psihologic, a omului care se refuză vieții, a inactivului, abulicului, a omului tip familia spirituală amieliană. Într'adevăr Bizu, eroul celor trei romane — „Bizu“, „Firu'n patru“ și „Diana“, — este din plămada sufletească a lui Amiel, a celui intelectual lipsit de voință, retransat în contemplație și visare, incapabil de acțiune, lipsit total de simț practic, amant capricios al morții căreia îi dă târcoale cu jind și dacă nu și-o dă singur e că n'are energia necesară nici măcar pentru acest act, care și el cere un grad înalt de voință. Bizu apărea conturat și adâncit din primul roman în mod definitiv. În „Firu'n patru“ E. Lovinescu făcea un pas în plus în prezentarea epică a vieții, dar încă nu definitiv, un progres reușind să fie în acest sens „Mite“, iar succesul pe acest plan fiind „Diana“. Inferior lui „Bizu“ prin compromisul între abstracție și epic, prin oarecare statism al acțiunii, prin nereliefarea ideii, prin acele dialoguri a căror substanță era poate reală dar a căror formă ni se pare nefirească. „Firu'n patru“ continua edificarea psihologiei lui Bizu, nefiind de fapt ceva nou în acel roman, ci dezvoltarea indicațiilor din „Bizu“. Într'adevăr „Firu'n patru“ arăta pe Bizu în legăturile sale sentimentale, ratându-și o iubire din nepuțința de a se declara, de a începe și de a se impune, mereu analizând, mereu întârziind asupra detaliilor, reflectând pro și contra dacă cea pe care o iubea îl iubește și ea, tăind firul în patru până când Diana așa se numea croina — luând ea inițiativa, pune capăt intrigei, nu prin refuz, dar printr'o atitudine echivocă pe care Bizu o putea interpreta ca un refuz.

„Diana“ ni-l arată pe Bizu în plină viață. Nimic nou în materia de psihologie. Bizu e cum îl cunoaștem. Dar figura lui se desprinde cu mai multă forță decât în „Firu'n patru“. Marionetă în mijlocul vieții sociale, Bizu, desarmat total între oamenii practici și energici ai Capitalei, inapt pentru luptă, e aruncat de la unul la celălalt ca într'un joc în care până la urmă cade amețit, înfrânt. E dureros spectacolul în care timidul și nepriceputul Bizu dă un faliment social definitiv. Mai puternic decât în celelalte două, inaptitudinea pentru acțiune și nepriceperea lui de viață, apar în figura lui Bizu, făcând din el un tip care umblă pe picioarele lui.

Intriga din „Diana“ e foarte complicată. Adus de vărul său, Lică Scumpu, ministru în ministerul agriculturii, director în acest minister, Bizu întâlnește aci pe Diana, fosta lui iubire. Nu se pot povesti toate faptele cari alcătuiesc intriga. Esențialul este acesta: Bizu a fost adus de ministru pentru a-i servi acestuia de paravan față de lume și față de nevestă, deoarece ministrul trăește cu Diana, Bizu s'a instalat la o fostă gazdă a sa, Rozina, femeie bine, agreabilă și generoasă, cu care își reia legăturile din trecut. Începe o întreagă intrigă polițistă în care un necunoscut caută să-l convingă pe Bizu că Diana e amanta ministrului. Pe rând Bizu e convins și neconvins. Nepriceperea lui într'ale vieții și obiceiul lui de a tăia firul de păr în patru îl face să sucumbe tuturor argumentelor pe rând, crezând când pe informatorul necunoscut, când pe Diana, care îi înscenează o scenă de dragoste și de credință îndelung păstrată, capodoperă de minciună feminină. Până la urmă Bizu descoperă adevărul adevărat și pleacă din țară, fugind din viesparul în care intrase în mod naiv, nu fără a fi descoperit și pe binevoitorul informator necunoscut, care era... Rozina.

Trebue să recunoaștem autorului o admirabilă abilitate în conducerea intrigei. Totuși n'a putut scăpa, cred, de caracterul senzațional al acestei

intrigi prea polițiste. Prea deseori urmărim desfășurarea faptelor nerăbdători să aflăm care-i hoțul și cine-i binevoitorul informator. Interesul psihologic cade în acest sens pe al doilea plan. Ba așa constata altceva. E o desfășurare unilineră de psihologie, ceea a lui Bizu, care oferă spectacolul năvălirii sale și această desfășurare e paralelă cu acea acțiune senzațională, cu acea goană pasionantă a lui „care pe care” și a lui „ce va urma” și trebuie să recunoaștem cu regret că interesul ultimei, interes exterior, pentru acțiune, predomină asupra celui alt.

De altfel în însăși desfășurarea psihologică vom constata o deficiență: e o desfășurare statică, monotonă, de marș, perla. Psihologia are o valoare atunci când ea este adâncită, asemeni unei mișcări spirale, care introduce mereu elemente noi în erou. În „Diana” noi avem psihologia lui Bizu dată, de la început, odată pentru todeauna. Și tot timpul romanului nimic nou: psihologia rămâne pe loc, nu se adâncește, nu crește, nu merge spre o concluzie. E o rigiditate de marionetă în Bizu care, foarte real, foarte viu, e lipsit de acea complexitate interioară pe care o dă creșterea treptată și interioară a unui erou.

În ce privește acțiunea exterioară ea e cu mare îndemânare condusă. E concludentă și viu trasată toată aglomerația și promiscuitatea vieții sociale. Toată colcăiala ministerelor, toată murdăria afacerilor, vulgaritatea oamenilor, ambiția în plină luptă, loviturile fără milă, lipsa de scrupul, toată vâltoarea cu care Bizu luptă ca să se mențină la suprafață e bine evocată. Și tipurile toate, deși numai schițate, sunt vii. Lică Scumpu e mai vulgar, mai lichea, mai superficial decât orcând. Cele două femei sunt poate prea schematice. De fapt din Diana și din Rozina nu vedem decât ceea ce e în ele diabolic, partea de ticăloșie feminină, mai diabolică însă, nefiresc de diabolică, decât e permis. Nu spun că, tipuri ca Diana sau Rozina nu sunt posibile în viață. Dar ele apar nefirești, din felul cum se desfășoară și termină romanul.

Ireproșabil din punct de vedere tehnic, realizând legile genului cu o perfecțiune care dovedește că lungă aplicație a criticului a servit actualului romancier, „Diana” e scris și fără pretenție de stil, cu multă naturaleță, ceea ce mărește puterea de viață, epicului. Nu sunt dintre aceia cari văd în „Diana” o inaptitudine de a reda intuitiv viața, și care ar fi organică lui E. Lovinescu. Dimpotrivă mi se pare că „Diana” e o carte plină de viață și lipsită complet de artificiu. Ceea ce cred că îi reduce din valoare este interesul mai mult exterior, pentru acțiune și lipsa de complexitate psihologică a eroului care, deși viu, deși reușind mai bine decât oricând din materialul epic, deși conturându-se și mișcându-se în carte ca în realitate e însă static uniliterar, rigid fixat odată pentru todeanuă. El nu se formează sub ochii noștri, ci e dat și trebuie acceptat ca atare. Însă agreabil, bine construit, bine încheșat, romanul este plin de viață, plin de viziune perfectă a socialului și, în ansamblul trilogiei de un mare interes.

GEORGE GREGORIAN: LUMINI DE SEARĂ.
(Ed. Cartea Românească).

Noul volum de poezii al lui George Gregorian, după intermezzo-ul social din „Săracă fără bogată” revine la atitudinea lirică majoră din „La

poarta din urmă“, nu fără a fi păstrat pe ici pe colo ceva din tonul vehement și brutal din accentele de revoltă ale atitudinii sociale. E drept tonul energetic, polemic, de agresivitate și condamnare, din „Săracă țară bogată“ nu se identifică în mod precis decât în „Prefață“, în diatribele împotriva vulgarității vieții și a dușmanilor:

Mi-aruncă'n porți lătură și canoane
Lăeții de cătun
Și toată mahalaua din saloane.. (p. 14).

și în „Post mortem“:

M'am strecurat printre buștenii scurți
De cefe și de burți
Pe cărăruia mea de narduri
Și pe sub lemnul frunților sumare
ca pe sub garduri
M'am strecurat în zarea mare (p. 112).

pentru a termina cu superba — și cam gascona — declamație din final, apostrofă adresată tatălui ceresc pentru împrejurarea când în cer poetul s'ar întâlni din nou cu pleava mediocrilor de pe pământ:

Dar de-mi va fi canonul dat mereu
Să fâlfâi depărtările fluide
In stalul pletoșeniei lor vide,
Părinte, tocmai sus, pe azurul meu,
De greață mă voi sinucide! (p. 113).

Atitudinea aceasta de pamflet îi era facilitată poetului de altfel încă din „La poarta din urmă“, pe calea vocabularului truculent, concret, brutal, pe care-l întrebuița și pe care-l regăsim și aici, ori de câteori poetul vrea să definească viața materială, pe care o disprețuește.

Eu am cărat din varniță găleți
Și cărămida gândului pe schele...

sau

Am tors binaua'n margini de palate...

și

N'am fript păuni în Lucia frigare
N'am dormitat în pernele cu roți.. (p. 14).

Pentru că toată poezia lui Gregorian se întemeiază pe acest dispreț al vieții — pe care totuși o trăește din plin și o dorește — și aspirația după puritatea divină a înălțimilor și a luminii. Aici „Lumini de seară“ sunt continuarea volumului „La poarta din urmă“, unde poetul își desvoltase și adâncise această atitudine, pe care aci o reia însă sub formă mai puțin brutală, sub formă mai mult de sugestie. În contrastul dintre meschinăria și vulgaritatea vieții și aspirația între puritate stă dramatismul și concepția poeziei

acesteia. Ea e simbolizată mai bine în „Umbra“, în care făptura de vis, imaterială a umbrei e călcată în picioare de materie, de abjecția vieții, fără însă a putea fi mânjită.

E o poezie simbolică desăvârșit realizată:

Intr'o grădină cu îndemn
De lună, de viori și mititei,
Culcată'n stânga tăbliei de lemn,
Stă umbra unei mese de sub tei.
Orchestr'a'nebunit de-asupra ei,
Toți chelnerii o calcă'n goană;
Ea stă în somnul tainei fără chip
De nimeni neștiută, diafană,
Stă ca un mort întinsă pe nisip.
Ea, vis țesut de lună în grădină
Din scândurile care-au fost tulpină.
Se va scârbi gunoiul de pe masă,
Picioarele de lemn și de argilă
S'ar prăfui în liniștea umilă;
Dar umbra nezărită, umbra joasă,
— Mătasea ei călcată de obiele —
De umbrele surori luată
Și pusă șal pe umeri de stele
Va dăinui deapururea nstelată (p. 77—78.)

Un înalt grad de sensibilitate, o doză puternică emotivă, străbat poezia, în care ideia se strecoară cu discreție și forma e încheiată în haina perfecției.

Năzuința spre puritate e mai perfect exprimată în „Afară de clipă“ și în „Plecat“. Scârbit de vulgarul vieții, poetul se cantonează în singurătate, pe munți:

În miezul pretutindenei lumini
Stau gând uitat
Cu niciun fel de viață'n jurul meu
De cât. în sine, viața toată
Ea singură și eu ca totdeauna (p. 5).

Aci lămurește și contradicția interioară a poetului care detestă și iubește totodată viața, căci o detestă pentru ce e în ea abject, mediocru și vulgar și o iubește pentru cece are pur, înalt, divin. Vibrația înaintea purității a redat-o poetul în „Clopotele'n seară“, poezie perfectă, de formă clasică în simplitatea ei, muzicală și sugerând perfect apropierea dintre neam și divin, în moarte.

Clopotele au ceva de spus
În lumina care a'nserat;
Se pornesc și sună tremurat
Glas de jos auzului de sus.

Clopotele care dorm în zori
Seara ies pe vânățul întreg

Pajuri ce pe aripe culeg
Duh de frați și umbre de surori.

Clopoțele ce se'ntorc și tac
Seara nouă o colindă iar,
Stol pe zarea vechiului amar
Rotitor din câte se desfac.

Clopoțele care duc și-au dus
Aur înstelatului ținut,
Cântă pentru cei care-au tăcut
Glas de jos azurului de sus (p. 85—86).

Melancolia filtrată e de un mare efect artistic.

Aspirant la puritate și înalt, poetul e în normal spirit religios, apropiindu-se cu pietate de marele mister al divinității, pe care-l sintetizează în „Hoțul de-aici”. E cineva care ne fură viața și pe care poetul nu-l numește, dar îl știm bine cine e. E același care ne o și dă. E acela căruia i se adresează direct, în admirabila poezie religioasă „În slujba Domnului”, de tonalitate atât de rilkeană și care ne amintește de ciclul de poezii religioase din „La poarta din urmă”. Brutal și direct în expresie când e vorba să caracterizeze viața mediocră, poetul găsește o rară discreție și puritate când trebuie să evoce sentimentul de apropiere de absolut. Poezia sa găsește atunci suavități și candori de cristal subțire cu al cărui sunet muzical scos la o atingere ușoară, se poate compara armonia sa poetică.

Se scutură din ramurile moi
Zilele noi
Și timpul zi cu zi se desfoaște
Dar crește pe tulpina mai subțire
Sufletul crește
Biruitoare se'nfirie din greaua
Pământului înscremenire
Și'n zări se umple înflorit ca steaua (p. 93).

Poet de rară și exersată sensibilitate, exprimând în opera sa idei metafizice și o puternică experiență de viață, George Gregorian și-a revărsat personalitatea sa și într-o formă personală dând cu „Lumini de seară” o nouă contribuție la împlinirea fizionomiei sale poetice. Căutând câteva din problemele cardinale ale vieții el a știut însă să le varieze în teme multiple și să le adâncească așa încât să scoată un sunet nou din lucruri și idei vechi și îndelung utilizate. Desigur că „Lumini de seară” nu încheie o carieră poetică ci sunt doar un popas al unui drum mai lung.

MIHAIL SADOVEANU; CAZUL EUGENITEI COSTEA. (Ed. Națională-Ciornei.)

Cred că e prima carte modernă a lui Mihail Sadoveanu în care acesta a reușit să fie desăvârșit mai mult decât prin simplul farmec al scrisului său

todeauna puternic evocator, parfumat liric De obicei marele Sadoveanu nu se găsea decât în romanele istorice sau în evocările sale rustice ale naturii și a vieții rudimentare din cadrul ei, cu hanuri și crâșmărite istețe, cu faună și floră sălbatică, cu vânători epice, cu pescuit sau cu un presimț bizar al ancestralului, al primitivului, al vieții preistorice. În toate acestea meritul primordial revenea stilului original, perfect al scriitorului, aci stil arhaic, dincolo stil liric, în ambele cazuri, colorat, viguros, profund sugestiv.

În „Cazul Eugeniței Costea” scriitorul cucerește o nouă poziție. Nu vreau să spun că aduce în acest roman nimic nou în ce privește mersul literaturii în genere. În definitiv nici în ceea ce avea el mai mare Sadoveanu nu aducea ceva nou, o metodă, tipuri noi, ci nu făcea decât să adâncească într'un fel personal, original, căi deschise de mult de alții. În „Cazul Eugeniței Costea” Sadoveanu e nou față de sine, față de ceea ce a putut da până acum. Dacă vrem să-i găsim o definiție noui formule, n'o putem găsi decât în genul balzacian.

M. Sadoveanu n'a reușit încă niciun roman în genul balzacian. Tipurile sale, situațiile sale, stilul său, metoda sa, era pretutindeni lirică, istorică, evocatoare, putând fi atașată de predecesori ca Walter Scott, H. Sienkiewicz sau în cel mai bun caz de un Guy de Maupassant — în părțile moderne. În „Cazul Eugeniței Costea” Sadoveanu crează epic, în metoda balzaciană și creiază tipuri balzaciene. Puțin lirism i-a mai rămas în ironia pe care o are față de personagiile sale, pe ici pe colo — și care e scuzată de tonul de povestire sfătoasă pe care l-a luat autorul dela început. Dar, oridecâteori iese din atitudinea această autorul devine perfect, epic, realist obiectiv, construindu-și acțiunea și eroii cu fapte, cu gesturi, cu dialog, cu semnificații, din afară înăuntru, așa cum o făcea Balzac.

Și tipurile sale sunt noi. Numai bătrânii socri ai lui Laurențiu Costea se mai pot găsi în romanele sale, multiplicați în destule exemplare, dar Laurențiu Costea și Agripina nevasta lui, ca și Eugenița, sunt eroi noi, nesadovenieni, pe cari însă autorul îi pune zdravăn/ pe picioarele lor, îi creiază în adânc și-i lasă să umble singuri. Dintre toți desigur că Laurențiu Costea e cel mai puternic creat, după cum cred că prima jumătate a romanului e și cea mai izbutită, cea mai desăvârșită încheată ca intrigă, stil și eroi.

Laurențiu Costea, tip de o rară sensibilitate, dar și de gâscă masculină, casier căsătorit cu o femeie superbă dar insensibilă, se minează pentru aceasta, reușind să fie descoperit cu lipsuri în casă de un inspector. Agripina, pentru care el s'a minat și care i-a acceptat omagiile, adorația, darurile, strângând bani cu o avară prevedere, refuză cu o feroce indiferență să-l salveze și Laurențiu se sinucide. Această primă parte a romanului, desenată în aspre trăsături, e și cea mai reușită. Ea formează un roman în sine, putând fi desprins de rest. Figura de năuc sensibil și sentimental a lui Laurențiu și, prin contrast aceea de marmoră rece și indiferentă, capricioasă și interesată, a Agripinei soția sa, sunt măestrit încheiate.

În a doua parte a romanului asistăm la creșterea fetiței lui Laurențiu, care la sinuciderea acestuia avea numai doi ani. Când Eugenița e încă un copil, mama-sa se recăsătorește și tocmai cu acela care a provocat catastrofa soțului său, cu Micu Columbaru. Ostilă la început noului tată, mai târziu Eugenița se domesticește până la a o face pe mama sa geloasă. Aici romanul intră în sugestii și în aluzii. Autorul n'a îndrăznit să adâncească liniile și a

preferat să le lase într'o confuzie agreabilă, de un mare efect estetic, până la scena finală, marea izbucnire de gelozie, vulgară și odioasă, a mamei care-și apostrofează fiica în fața soțului chiar. Eugenița, iubește pe Columbaru de la început, acesta e adevărul. Nicăeri autorul nu-l spune, dar se înțelege foarte bine aceasta și ostilitatea ei de la început nu e decât tot o formă a iubirii. Acum însă abia, ea află dintr'o mărturisire imprudentă a mamei sale că Columbaru a provocat moartea tatălui său. Și coincidență puțin cam nefirească, tocmai acum îi parvine o scrisoare a tatălui său, care i-a scris în pragul sinuciderii și a încredințat-o unui om de încredere pentru a i-o remite la vârsta de 16 ani. Însă scrisoarea s'a rătăcit și-i ajunge cu patru ani mai târziu, tocmai acum, aducându-i mărturisirea de dincolo de mormânt a tatălui său, că a murit nevinovat. Remușcare că a putut iubi pe Columbaru, remușcare pentru tatăl său, Eugenița se sinucide și ea. Desigur numai aceasta poate fi adevărata cauză a sinuciderii sale, cauză pe care autorul o lasă în mister, dar care se ghicește ușor. Alta nu poate explica sinuciderea unei fete îndrăgostită de viață. Și astfel destinul ei se împlinește sub zodia tragică a tatălui său, amândoi uciși de același om și de aceeași femeie, amândoi renunțând la viață din același exces de sensibilitate sdrobită de ceilalți. Astfel Eugenița își dovedește moștenirea sa sufletească și cazul său nu e numai al ei ci și al părintelui ei.

Poate că Sadoveanu ar fi putut accentua mai mult sufletul Eugeniței. Desigur, așa ar fi trebuit. Dar Sadoveanu n'a făcut nicio incursiune psihologă, în înțelesul modern al cuvântului introspectivă. Romanul său e psihologic numai în măsura epică, balzaciană, a lui, în crearea acelor puternice tipuri, creare cum am spus din afară înăuntru, creare prin anulare de evenimente. Și Eugenița e tot atât de nouă ca și părinții ei și tot atât de bine construită, mai puțin bine decât toți fiind Columbaru, pe care nu-l cunoaștem decât mai mult discursiv, prin mărturisirile pe cari singur le face și cari nu sunt suficiente pentru a-l contura definitiv în ochii cititorului. Asemeni lui Laurențiu trăesc și socrii săi, vechi cunoștințe din galeria eroilor sadovenieni, de speță moldovenească provincială.

Nu pot spune că în „Cazul Eugeniței Costea“ Sadoveanu a creat o operă epocală. Dar a scris un roman puternic, dramatic, cu o adâncă viziune de viață socială, cu tipuri pline de forță, cu scene de un rar efect epic, așa cum e scena refuzului Agripinei de a-și ajuta soțul sau cearta dintre Agripina și Eugenița înaintea lui Columbru. Romanul acesta are, desigur mici stângăcii.. Ele însă se șterg înaintea puternicei închegări epice, repet, nouă în cariera lui Sadoveanu și tocmai cu aceasta prețioasă. Tipurile pe cari le propune în noul său roman și problema sa îl scot din literatura blândă, provincială și primitivă în care se cantonașe pentru a-l introduce în ritmul viu al epice moderne.

GEORGE PETCU: TĂLMĂCIRI DIN MINE.

(Ed. Pământul — Călăraș).

Despre tânărul poet, de tot tânăr, adolescent încă și elev, George Petcu, nu se poate vorbi decât ca o indicație. Efervescent și excesiv, talentul său prezumtiv se ascunde deocamdată în dosul unui romantism verbal, a unor atitudini grandilocvente, catastrofice, cu aspect de transformări cosmice, de

fapt simple furtuni în călimara cu cerneală. Lirismul tânărului poet poate fi definit deocamdată ca declarativ și afirmativ. O înșiruire de vorbe, o îmbătare cu un vocabular tare, care nu acopere nicio viziune originală de viață, nicio experiență personală, ci doar deziderate și poziții imaginate și imaginare. Așa, nu trebuie să ne speriem când auzim că:

Chiot de lumină, prăbușiri de stânci,
Viața mea e'n clocotul
Văltorilor adânci.
Dogoriri de soare, sănătosul verde,
Viața mea e'n mustul
Care fierbe, etc. etc. (p. 11).

E o scurgere verbală incontinentă, amorfă. Tânărul poet nu știe încă nimic despre poezie că ea e organizare, captare a fluidului lăuntric, muncă în vederea realizării unui organism viu și de sine stătător. El dă drumul aceluia fluid, pe care-l crede poezia însăși:

Nu știu...
Dar câteodată
Ași vrea să țâșnesc,
Ca o fântână arteziană,
Spre soare... (p. 15).

Asemenea declarații programatice a căror realizare e cu totul improba-bilă, expresia unui dionisiac adolescent normal, constituie toată substanța unor încercări practice cari în turbureala lor au totuși un elan, o bogăție interioară, o sinceritate, care ne dau speranțe. George Petcu e un sensibil, un afectiv, are o ardere sentimentală care poate da ceva. Cu o condiție: disciplina vulcanului care nu trebuie să mai arunce material amorf ci forme bine conturate. Până atunci, până când poetul rămâne la „vârsta mea de flăcări“ (p. 23) și la „eu vreau nemuirea în palmă“ (p. 25) nu poate crea literatură. Aceasta cere și un grad de meșteșug. Pe el trebuie să și-l însușească tânărul care are deocamdată numai premisele poeziei: tumultul interior.

GEORGE POPA: PLECAREA SPRE LEGENDĂ. (Ed. Lanuri — Medias).

Un poet, incontestabil. Nedefinit încă, dar cu sigure virtualități, autentice. Nelimpedit încă, plin de anumite influențe, dar cu o puternică sensibilitate proprie, cu un efort de originalitate, care a isbutit să se susțină în acel minunat poem „Manole vorbește zărilor“ publicat în numărul 1—2 al revistei „Familia“. E desigur cea mai frumoasă poezie a lui George Popa, aceea care justifică așteptările provocate de volumul de față deoarece îi este anterior.

În „Plecarea spre legendă“ George Popa are multe încrucișări de influențe, fatale pentru tânăra generație poetică, încovoiată de marea vigoare inovatoare a înaintașilor. Mai puțin ermetic — deși pe ici pe colo e ispitit de câte o întorsătură ermetică — George Popa e mai mult apropiat de T. Ar-

ghezi, atât în armonia și tehnica versificației, cât și în vocabular și în unele atitudini lirice. Nu e arghezian evident în ceiace argheziansimul are volent, brutal și dramatic, ci în partea suavă, stelară a acestuia. Câteva versuri din „Elegie“ sunt edificatoare:

Dacă nu ți-ai odihni tristețea'n palme ai putea să vezi
Cum cerul scutură proaspete livezi.

Poate amintirea mea, dar în aceste zile
Poemul își scrie grădina în file.

Erau și altădată seri reci, dar în inimile noastre
Curgeau fluvii limpezi de melodii albastre, etc. etc. (p. 27).

Tot atât de evidentă mi se pare uneori influența poeziei lui Blaga, așa nu numai în „Moartea lui Pan“ unde chiar personajul e găsit în „Pașii Profetului“, dar chiar în asemenea strofe cari poartă timbrul auster și limpede al poetului „Laudei somnului“ și mai ales „La cumpăna apelor“:

În urechi cântecul stărue
De cum a fost, mult mai frumos.
Încă toamnă nu e
Totuși cerul a căzut jos. (p. 29).

Ultimele două versuri sunt concludente.

Dar am spus că George Popa are puternice eforturi de originalitate. Ele se găsesc în atitudinea conștientă de sine a poetului, atitudine care-l înru-dește cu Ștefan Baciu din „Poemele poetului tânăr“, sau în predilecția pentru vis și pentru legendă. George Popa mai e și un imagist care găsește comparații noi în poeziile sale. Lucrul nu poate fi trecut cu vederea, el tră-dând o sensibilitate personală. Transcriu în întregime acest „Exod spre vis“ care arată posibilitățile spre care-l îndreaptă talentul pe poet:

Caleștile așteaptă cu fluturii la ham
Să trecem de mirajul ascuns în nori de vată.
Acuma dimineața se scutură din ram
Și-aș vrea să nu ne-ajungă amurgul de agată.

Pornim spre țară nouă, cu soarele în scut,
Cu primăveri în palme, și'n trup neliniști grele.
Noi niciodată drumul acesta n'am făcut
Și-apoi să ne întoarcem cu pumnii plini de stele

Legenda nu o credem: întoarcerea din vis
Cu crengile căzute și fără rod panere.
Stau zărite cu cerul în brațe și deschis
Să treacă peste inimi cu mâini de mângâiere. (p. 16).

Se simte desigur nevoia unei mai mari adâncimi, a unei experiențe mai bogate de viață, a unei vibrații mai tari. Ea poate veni. „Destin liliac“ o do-

vedește, cea mai frumoasă poezie din volum, în care poetul definește destinul său de a converti realitatea în emoție și pe aceasta în carte.

Strângem culori și sunete și le topim
 În aurăria unui singur chilim,
 Scriem laolaltă, în acelaș decor,
 Mireasma din brazi și elegia lor,
 Arborii și oamenii, așa cum sânt,
 Crescuți din mierea aceluiași pământ (p. 11).

Totuși, uneori, ne istovesc tristeți,
 Ca o mireasmă bolnavă în file:
 Cât sunt de mari aceste frumuseți
 În inima noastră, prieteni poeți,
 Și pentru alții cât de inutile. (p. 12).

Cu promisiuni categorice, cu emotivitate, cu sensibilitate, cu dar de plasticizare în imagini, cu dispoziții de originalitate, George Popa este o așteptare, pe care „Manole vorbește zărilor“ o întărește, legitimând-o.

AUREL MARIN: INTRAREA ÎN PĂDURE. (Ed. Iconar - Cernăuți)

Am recenzat acum un an în acelaș loc volumul de poezii „Jodler“ al aceluiași, în care identificăm un autentic poet, care deși neajuns la o definire personală a talentului său, prezenta calități demne de luat în considerare. Terminam atunci constatând necesitatea ca poetul să renunțe la anumite apucături ermetice nepotrivite poeziei sale și-i indicam drumul clarității clasice ca o mai sigură posibilitate de fixare a personalității sale lirice. „Intrarea în pădure“, aduce exact aceleași calități și aceleași defecte ale volumului precedent al cărui fragment și continuare pare, afară de ermetismul care e într'un proces de clarificare. Se constată la poet un efort de a se desbăra de anumite ticuri ermetice, de formule poetice de poezie, de rețete luate de a gata din arsenalul comun epigonilor barbieni — sau barbiști. Ceeace e interesant de remarcat e un fapt putând fi întâlnit la toți poeții cari au început să scrie sub influența lui Ion Barbu: dificultatea cu care renunță la formulele ermetice. Procesul de dezintoxicare de ermetism, necesitat de evoluția nouă a lirice, îi găsește pe acești poeți copleșiți de modurile poetice barbiene și dezbărarea lor se face cu mare greutate. Dar ea se mai potrivește spiritului și poeziei noi, pe care influența acestui mare poet, în loc s'o vivifieze, mai mult a mortificat-o. (Afară de câteva cazuri rari, onorabile, pe cari le vom identifica la vreme.) Și Aurel Marin oferă spectacolul luptei unei personalități lirice noi, pentru descătușarea de ermetism. Și mai ales pentru acest spectacol este interesantă poezia sa. Găsim în „Intrarea în pădure“ poezii ermetice, poezii clare și poezii intermediare, în cari claritatea luptă cu întunericul așa cum a luptat desigur în nebuloasa din care la începutul lumii, s'a desprins sistemul nostru planetar.

Needucând elemente noi pentru poet „Intrarea în pădure“ aduce în schimb două poezii admirabile, indicații pentru viitoarea sa dezvoltare și pe cari le putem socoti reprezentative pentru el. Una e chiar poemul inițial „In-

trarea în pădure“ care e pastel interiorizat, plin de exaltarea vieții de munte, în ozon și limpezimi cristaline, cu beția schiorilor cari își dau drumul pe pantele înzăpezite. Sportul acestora e interpretat spiritual, ca o cufundare în imaterialitatea pură de dincolo de timp. Un nou simț al naturii, descărnăt, purificat de romantism, spiritualizat, în aceste versuri:

Cărările coboară aceleași ca'nainte
Cu liniștea stelară și brazii laolaltă;
Și nu e Timp, cum nu e mireasmă în cuvinte
Ci peste albe tinderi o legănare'naltă!

și mai departe:

Și nu e Timp. O amplă desfășurare, lină
De uniforme rare peste păduri uitate
Prin care fulguirea de vis și de lumină
Tremură urme certe, zadarnic măsurate!

Tot atât de frumoasă e cealaltă poezie, mai lungă „Pluton carpatin“ în care poetul a închis un miez epic, transformând-o într'un fel de nouă modernă, baladă. „Pluton carpatin“ e o discretă celebrare a prieteniei. Pornit cu soldații pe munți, conducătorul lor, la popas le dă drumul să rătăcească în libertate, cerându-le să-i aducă la întoarcere un dar fiecare. Și toți îi aduc ceva, afară de unul, pe care ceilalți îl batjocoresc, dar care e găsit mort într'o prăpastie. Noaptea, în vis el apare și-i dă prietenului în dar inima sa. Frumoasă apropiere între prietenie și moarte, între sacrificiul de sine văzut ca dar omagial. Totul e sugerat doar și cu atât mai prețios. Variația ritmului însăși e adecvată fondului, primele strofe fiind scurte, cu 5—6 silabe, conțin goana, drumul fugit, alunecat, al schiorilor. După ele, la popas, oprirea și desfășurarea însăși a acțiunii se desface în ritmul larg și domol al alexandrinului de 14—15 silabe. E un poem foarte reușit căruia doar anumite detalii poate trebuiau să-i fie modificate.

Muzicală și cristalină, astrală și pură, poezia imaterială a lui Aurel Marin se bazează toată pe armonie. Îi vedem, după „Intrarea în pădure“ o dezvoltare ascendentă și fructuoasă.

CĂRȚI MILITARE

de G. GAROESCU

NOTIȚE ZILNICE DIN RĂZBOIU (1916—1818) DE MAREȘALUL ALEXANDRU AVERESCU (Editura Cultura-Națională).

Nu de multă vreme a apărut în Editura Cultura Națională: Notițele zilnice din războiu (1916—18) ale d-lui Mareșal Alexandru Averescu.

Atenția publicului cititor pentru aceste notițe a fost așa de mare, în cât autorul a fost nevoit să tipărească o a treia ediție, care probabil până la apariția acestor rânduri s'a și epuizat.

Deși sunt scrise fără nici o pretenție literară, constituind numai însemnări zilnice, luate în clipele scurte de liniște sau repauz, totuși aceste notițe se impun prin sobrietate, conciziune, claritate și logică, fără să mai subliniem concepțiunea de mare căpitan.

Forma lapidară în care sunt redată, nu pune cea mai mică stavilă adevărului istoric. Confruntate cu volumul Marelui Stat Major: România în Războiul Mondial 1916—18, aceste notițe ar constitui în multe capitole un rezumat extrem de exact și de concis.

Publicul nostru cititor foarte dornic de a cunoaște „necunoscutele“ marelui noastre drame din 1916—18, este pe deplin satisfăcut.

Istoricul deasemenea va găsi multe date, cari până la apariția acestui volum n'au fost cunoscute.

Această bogăție de evenimente redată de pana unui general emerit, această dramă sângeroasă și subiectivă scrisă de unul din cei mai mari actori ai ei, aceste idei așternute de unul din cei mai renumiți scriitori militari, care a făcut epocă la școala superioară de războiu și în tânăra noastră oștire, constituie cea mai mare greutate în recenzarea lucrării.

Să încercăm să punem în lumină câteva evenimente din noianul pe care-l prezintă această vastă „cronică“ militară.

Operațiunile importante conduse de generalul Averescu, în anii 1916—1918 au fost:

1. — Oprirea ofensivei Bulgaro—Turcă—Germană din Dobrogea cu ofensiva peste Dunăre, la Flămânda;
2. — Oprirea ofensivei germane din Carpați;
3. — Retragerea spre Moldova și rezistența în munții Moldovei;
4. — Ofensiva dela Mărăști și oprirea contra ofensivei dela Oituz...

* * *

1.) Pe baza convenției dela Pless, din 28 Iulie 1916, dintre Marele Cartier Germano-Bulgar, armata Makensen, din Bulgaria, trebuia să ia ofensiva în Dobrogea, să cucerească Turtucaia și Silistra și să înainteze până la cea mai

îngustă linie dintre Dunăre și Marea Neagră, pentru a slăbi ofensiva Românilor din Transilvania, dând astfel posibilitatea forțelor austro-ungare să se poată concentra înapoia Mureșului.

În noaptea de 18—19 August Bulgarii iau ofensiva pe întreaga frontieră dobrogeană, atacând Turtucaia cu 27 batalioane, 3 escadroane, și 37 baterii, iar pe restul frontului, cu 35 batalioane, 20 escadroane, 28 de baterii.

Divizia 17, care apăra Turtucaia surprinsă de superioritatea forțelor inamice și, mai ales, de o bogăție extraordinară de material artileristic, cu toată rezistența ei eroică, cade la 24. VIII. 1916, orele 16.30.

Generalul Aslan, Comand. Armatei de Dunăre, văzând superioritatea forțelor adverse și greutate de a apăra Turtucaia cu trupe de linia 2 și 3-a, propusese M. C. Gl. la 22. VIII. 1916, orele 13, ca toată garnizoana să se retragă spre Silistra, dar Maiorul Rosetti din M. C. Gl. (Bir. 1 operații) i-a ripostat telefonic la orele 13.10. „Turtucaia nu trebuie să cadă: garnizoana trebuie să reziste până la ultimul om“.

M. C. Gral, sub impresia acestei dureroase înfrângeri, a încredințat comanda armatei de Dobrogea și Armatei III-a, Generalului Averescu (24. VIII. 1916), care până la această dată conducea Armata II-a, care ajunsese pe Oltul mijlociu.

După ce se interesează personal și direct de cauzele pierderii Turtucaiei, la 27. III. 1916, face un raport M. C. Gl. cerând, ca din toată Armata III să se lase numai un corp de armată, iar restul să fie trecut înapoia frontului în refacere, reorganizare și instrucție.

Acest memoriu este urmat de un al doilea prin care cere ca ofensiva în Ardeal să fie oprită și să se caute să se distrugă forțele inamice din Dobrogea. Propunerile făcute nu i se aprobă.

Grație energiei și destoiniciei Generalul Averescu, Armata de Dobrogea a reușit să oprească înaintarea Bulgarilor pe linia Rașova, Capodin, Topraisar (6. IX. 1916).

Fidel concepțiunii sale de a ataca vrăjmașul din Dobrogea, în Consiliul de Coroană dela 2 și 4. IX. 1916, Generalul Averescu propune, ca fixând pe inamic în Dobrogea, să-l atace în spate cu Armata III, care trebuia să treacă Dunărea, la Flămânda, și să înainteze spre Bazargic. M. C. Gl. admite acest proiect, modificându-și astfel planul inițial de a continua ofensiva cu majoritatea forțelor în Ardeal.

La 18. IX. 1916, Generalul Averescu începe trecerea Dunării la Flămânda, dispunând de 6 divizii și 1 de cavalerie, față numai de 2 batal. inf. și câteva unități milițeni. Surprinderea Bulgarilor a fost complectă. Generalul Tosef, Comand. Armatei III Bulgare recunoaște „că această operațiune băgase groaza în țară și adusese mare grijă statului major Makensen și statului major al Arm. III-a bulgare. Este destul de periculos ca atunci când te bați cu inamicul de front, să auzi că el a trecut și în spate“.

Nenorocul ne-a urmărit și de data asta. Dunărea crescând, din cauza ploilor, a permis ca flota austriacă dela Belene, să treacă peste barajul de vreme, să se apropie de pod și să tragă asupra lui și asupra trupelor de pe malul Dunării.

Din această cauză Generalul Averescu a suspendat momentan trecerea Dunării (20. IX. 1916) M. C. Gl. văzându-se amenințat din Ardeal, a oprit-o definitiv, retrăgând chiar două divizii din Armata III-a.

2.) La 26. IX. 916, Generalul Averescu reia comanda Armatei II, pe care o găsește în dezordine, amestecată, deprimată și cu moralul foarte scăzut. Cu sfortări mari și cu o energie fără seamă, Generalul Averescu, reușește s'o retragă, nu numai pe vechea frontieră, dar chiar să oprească ofensiva violentă a inamicului, care caută să pătrundă pe Valea Dâmboviței, spre Câmpu-Lung și pe Valea Prahovei, spre Câmpina.

Concomitent cu luptele crâncene depe frontul Armatei II, inamicul a pătruns și Oltenia, înaintând viguros spre Craiova (8. XI. 916) și Drăgăneștii de pe Olt.

3.) După înfrângerea depe Neajlov (19. XI. 916) Armata II începe retragerea spre Moldova, pivotând pe dreapta și legându-se la stânga cu Armata I, care începuse să-și piardă chiar capacitatea defensivă.

Retragerea Armatei II era o operațiune foarte grea și delicată, pentrucă trebuia făcută sub presiunea puternică a inamicului, care ataca violent pe front și pe flancul stâng al Armatei II-a. Grație modului cum a fost condusă retragerea de Generalul Averescu, s'a reușit să salveze Armata II-a, deși în orice moment dezastrul era la un pas.

La 18. XII. 916, Armata II-a ajunge pe Milcov, dupăce a mai trecut printr'o situație critică, din cauza trădătorului Colonel Sturza, care retrăgându-și Brigada fără nici un motiv justificat, a descoperit centrul, în care au pătruns imediat germanii.

Venind iarna, operațiunile inamice au mai scăzut în intensitate, din cauza vremii deosebit de aspră. Armata II rămasă singură pe front, a făcut față în bune condițiuni atât inamicului cât, mai ales, condițiilor grele de trai. Majoritatea resurselor noastre au rămas în teritoriul ocupat sau au fost consumate de cele 3 armate rusești depe frontul nostru. Din această cauză armata noastră și populația civilă au suferit mult din lipsa alimentelor de primă necesitate.

Pe timpul iernei, Armata II s'a reorganizat pe front și s'a adaptat condițiilor războiului de tranșee, care a permis o rezistență desăvârșită în potri-va oricărei încercări de ofensivă inamică.

4.) În vederea ofensivei din primăvara anului 1917, au avut loc mai multe conferințe și consilii de războiu sub președinția Regelui Ferdinand.

Generalul Prezan a propus ca Armata I., General Cristescu, să atace spre R. Sărat; Armata VI-a rusă spre Brăila iar Armata II-a prin Oituz către Brașov.

Generalul Averescu a combătut acest plan, arătând că ofensiva divirgentă spre R. Sărat și Brăila, va da posibilitate adversarului să bată în parte și separat ambele armate. iar Armata II rămâne izolată și periclitată în câmpia Brașovului, fără a putea amenința spatele inamicului, a cărui comunicații erau la sud de Carpați. Generalul Averescu a propus un alt plan: Armata II-a să înainteze spre Putna, Focșani, R. Sărat pentru a scoate pe vrăjmași din munți, pe cari se sprijinea, concomitent cu ofensiva dela Nămolosa R. Sărat. Acest proiect neaprobându-se, s'a pus în execuție planul General Prezan.

La 11 Iulie, Armata II începe ofensiva și obține un strălucit succes. S'au capturat: 32 ofițeri, 2716 trupă, 65 tunuri, și 27 mitraliere. Grupul Rinza a fost complet distrus, iar Arm. IX. Germană a fost împedicată să atace la est de Siret. Armata I. n'a putut trece la ofensivă, pentrucă a cerut amâna-

rea preparației de artilerie cu 48 ore, în care timp ivindu-se dezastrul din Bucovina, M. C. Gral a oprit ofensiva pe frontul Nămolosa.

Ofensiva Armatei II fiind oprită, Armata IX-a Germană începe atacul spre Adjud, concomitent cu altul, al grupului Gerok, pe Valea Oituzului.

Din aceste ofensive au eșit bătăliile dela Mărășești și Oituz. Ambele bătălii au împiedecat pe adversar să pătrundă în Moldova, întorcând toată apărarea Carpaților. Ofensiva pe Valea Oituzului a început la 26. VIII. 917 adică după 3 zile dela atacul dela Mărășești.

Corp. 8 Arm. austriac întărit cu o divizie de cavalerie și una de infanterie atacă între Diviziei 7. și 6 și reușește să rupă frontul mai ales, că nici corp. de armată (C. 4. A.) nici armata în acel moment nu dispuneau de rezerve.

Dela 31 Iulie, Armata II-a, formându-și rezerve, trece la contraatac și reușește să-și îmbunătățească frontul și în același timp să oprească pe inamic.

După lupte crâncene cari au avut loc alternând cu succese și insuccese de ambele părți, la 8. VIII. 917, inamicul a fost definitiv oprit.

În aceste lupte crâncene, de cari au depins salvarea Moldovei, Armata II a pierdut: 52 ofițeri și 1800 trupă morți, 143 ofițeri și 4850 trupă răniți, 5700 oameni dispăruți.

* * *

5.) În capitolele următoare autorul se ocupă de armistițiul și tratativele de pace, duse cu reprezentanții imperiilor German și Austriac.

După încheierea armistițiului de către Ruși, (22. X. 917), cari la aceea epocă erau conduși de Troțki și Lenin, — pentru guvernul nostru s'a pus în trebarea: ce vom face noi. Deși erau mulți cari cereau rezistența până la capăt sau evacuarea în Rusia, totuși a triumfat părerea Generalului Averescu, care a fost pentru încheierea păcii. Cum fracțiunea conservatoare din guvern era contra încheerii păcii, Brătianu și-a dat demisia, fiind însărcinat cu formarea guvernului: Generalul Averescu.

Intrând în tratative cu Generalul Makensen, a aflat că condițiile păcii se bazează pe: Înălțurarea dinastiei, cedarea Dobrogei, armata rămânea intactă, putând opera contra bolșevicilor.

Generalul Averescu, n'a acceptat nici o discuție asupra înlocuirii dinastiei, cerând pentru această chestiune gravă chiar o audiență împăratului Wilhelm.

Din întrevvedere pe care a avut-o cu von Kühlman, ministrul-delegat al Germaniei și Czernin, ministru delegat al Austriei, Generalul Averescu a văzut că ceea ce Generalul Mackensen îi afirmase nu corespundea cu părerile delegaților guvernelor Austro-Germane.

La 18. II. 918 condițiile armistițiului s'au înrăutățit și mai mult, pentru că guvernele inamice au observat din partea Românilor o tendință de tergiversare. Cu această ocazie ni s'a cerut: demobilizarea a 8 divizii, trecerea trupelor germane prin Moldova și transportarea lor cu căile ferate române.

Revenind Marghiloman din teritoriul ocupat — 27. II. 918 — care era „persoana grata a inamicului, Generalul Averescu și-a dat demisia, pentru că avea impresia, că nu se bucura de toată încrederea regală.

Acestea sunt într'un rezumat succint ideile principale din cartea d-lui Mareșal Averescu.

Judecând cu toată obiectivitatea și neoprindu-ne asupra chestiunilor de ordin subiectiv, observăm, că dl. Mareșal Averescu, a jucat un rol activ și foarte important în desfășurarea operațiunilor militare din anii 1916—1917.

Prin capacitatea sa de mare general, a reușit, ori și unde a fost trimis să comande, să restabilească o situație critică sau chiar compromisă. După Turtucaia a izbutit să stăvilească înaintarea Bulgarilor în Dobrogea și chiar să înceapă ofensiva dela Flămândă. În Carpați a oprit ofensiva Generalului Falkenheyn și a executat o retragere dintre cele mai grele, cu trupe dezorganizate și demoralizate. În Moldova și-a refăcut singur armata și cu forțele slabe de cari dispunea, a luat ofensiva strălucită dela Mărăști, deși M. C. Gl. îl oprise să continue chiar de a doua zi, din cauza defecțiunii Rușilor.

Când vrăjmașul a atacat la Mărășești și Tg.-Ocna, armata Generalului Averescu, redusă ca efectiv și lipsită de rezerve, barează ofensiva impetuoasă a germanilor depe valea Oltului, isbutind prin aceasta să salveze ultimul colțisor din Moldova, în care mai flutura drapelul românesc.

Trebuește în fața istoriei și a posterității să recunoaștem că Generalul Averescu, a fost un comandant de mari calități, care și-a rezervat un loc de mare onoare, în galeria celor mai străluciți Căpitani!

BCU Cluj / Central University Library Cluj

MONOGRAFII

de V. BENEȘ

OCTAV ȘULUȚIU: BRAȘOV. (Editura Fundațiilor Regale).

... Și eu port în mine Brașovul ca pe-un miracol crescut încet, în ani de trăire, sub luminile estompate ale Tâmppei și'n ritmul evocator de ctitorii și'ndemnuri. În această răscruce a istoriei, în acest Brașov al tuturor însemnelor glorioase, am încercat și eu sentimentul puternic ce ți-l dă vecinătatea cenușei purtătoare de miracol și-a lepezilor pe cari timpul își, presară semne de ceaslov.

Nu este o mirare că Brașovul poate să desvăluie adâncimi nebănuite mai mult unuia venit din alte părți decât unui localnic. Acest oraș are în el, în tristețile și'n amintirile sale, o putere care cere spectatorului privire naivă și ochiu fugar de călător. Cel născuț sub semnul masiv al Tâmppei nu mai are puterea să intuiască minunea. La Brașov ai nevoie, pentru a pătrunde în adâncul legendei lui, de o trăire aiurea, undeva, între dealurile Olteniei, în câmpiile Munteniei sau în văile Moldovei. Iar când pătrunzi în cetatea lui Honterus, sufletu-ți să trăiască încântarea copilului, care intră în țară de basm.

Dintre toți cari mi-au vorbit de Brașov într'un fel ciudat, întrun mod care amintea slova întortochiată a manuscrisului medieval, n'a fost niciunul brașovean. Toți trecuseră doar prin el cu sufletul acățat undeva, la periferia palpitării de viața. Il parcursesera cu teamă și cu o evlavie de pelerin, De aceea nu mă miră intuiția și calitatea Brașovului scris de Șuluțiu. Imi pare ca logic tot drumul acestui scriitor, care cu antene întinse în prezent și adânc în trecut, a putut să ne dea o carte de o valoare și de o putere de evocare ca aceasta pe care o avem în față. Căci trebuie subliniat dela început; nu este ușor și mai mult, nu este de trecut cu vederea, să poți vedea Brașovul ca românesc, din umbra Bisericii Negre și de sub gestul procreativ al lui Honterus.

* * *

Vreau, în primul rând să stabilesc atmosfera în care este scrisă această carte. Dela început am simțit, printre rânduri, uneori chiar în rânduri, reflexii și caracterizări cari mi-au părut, dacă nu frivole, dar în orice caz alături de spiritul în care concepusem a priori că trebuie scrisă o carte despre Brașov. Și-am dus cu mine această impresie până când am întâlnit capitolul „Cimitirul eroilor dela Bartolomeu”. Acolo m'a surprins (ținând seama de impresia la care mă fixasem) puternica pătrundere pe cale de sentiment în evocarea acestei pagini de eroism românesc. Religiozitatea, simțul ponderat al momentului moral, patrioticul și mai ales omenescul din acest capitol m'au făcut să impun o prudență impresiilor. Pe măsură ce curiozitatea consuma cartea și mai ales, începând cu partea „Brașovul care a fost” a trebuit

fundamental să revizuiască impresiile. Când iată deslegarea și prin ea o virtute scriitoricească care nu este subtilitate când o ai, care însă când lipsește devine Everest. Șulufiu în această carte păstrează atmosfera evenimentului trăit. Partea primă „Brașovul care este“ reoglindește în stil și'n caracter, frivolitatea vieții de stradă a Brașovului de astăzi. Și cu cât pătrunde în istoric, în legendă, în mit și'n poezie, cu atât stilul capătă accente de trăire metafizică, de evocare puternic legată de suflet. Nu este un defect al scriitorului în prima parte a cărții, nici o calitate în a doua, amândouă dovedesc însă aceeași receptivitate deosebită și care în judecarea cărții nu trebuie trecută cu vederea. E o calitate rară a unui scriitor de atmosferă.

* * *

Misiunea unui scriitor de monografii de genul acesteia este ingrată. El trebuie sămpace două feluri de cetitori; pe cei care cunosc Brașovul și pe cei ce-l vor cunoaște după citirea ei. Pe primii nu-i va împăca ușor... fiindcă, nu poate să le satisfacă toate convingerile și impresiile. Pe cei de-al doilea, îi poate desamăgi sau Brașovul sau cartea, aceasta după, ce-l vor vedea. Intre aceste două alternative tot atât de periculoase, scriitorul trebuie să păstreze o atitudine. În conformismul consacrat acesteia stă puterea de echilibru a scriitorului.

În această lumină văzută, cartea lui Șulufiu a luat o atitudine aistoristă (să nu creiem un echivoc: a înțeles să țină seama de istorie ca eveniment, nu a admis însă să se conformeze concluziilor dogmatice (adică, față de cei ce cunosc Brașovul s'a stabilit pe poziția: documentele au dreptate, timpul trage însă alte concluzii (timpul nu e aici o noțiune abstractă, ci o rezultată). Cât privește pe ceilalți, cei ce-l vor cunoaște după citirea cărții, față de ei Șulufiu a luat o atitudine galantă: le-a arătat unde pot fi călcați pe picioare (în Brașov și jur), unde praful e de calitate deosebite, unde sunt closete Tout à Légout, unde poți face bae, etc. ... e drept, le atrage și atenția, că este de prost gust să ții în Brașov pe străzi și'n, localuri, deoarece cauzezi dizonanțe față de austeritatea localnicilor, dar desigur, pentru toate aceste acte de galanterie ciceronică, rezultatul poate fi scontat cu mică aproximație: cetitorii vor admite, în ultimă analiză, că Șulufiu este un scriitor inteligent, care stând între istorie și viitor, a știut să echilibreze cosmic toate antinomiile.

* * *

Din lucrarea lui Șulufiu se desprinde cu o tărie care lămurește chiar scopul cărții, silueta românească a orașului. În capitolul „Fantomile Brașovului“ are evocări de-o frumusețe rară; evocării în cari nu lipsesc informațiile utile pentru reconstituirea istorică și nici aspectele lirice ale desfășurărilor. Figura lui Coresi apare de-o limpezime neîntâlnită, iar pentru timpurile noastre Cincinat Pavelescu este repus în actualitate; e viu, îl simți mergând pe străzi agale, în permanentă admirație pentru frumosul cuprins sub toate aspectele sale biologice și artistificate.

Nu i-a fost ușoară dovedirea unui Brașov românesc. Să poți din toată lumea și faptele „arendașilor istorici“ să vezi ce ne aparține nouă, ce crește în sens românesc și se purifică ca un simbol, înseamnă că tot timpul ai avut viu în minte idealul curat al tuturor înaintașilor luptători.

Tot aici Șulufiu are și-un merit moral; arată ce-i românesc în Brașov

fără a înșela și-a deposeda pe „arendași“ de drepturile și realizările lor. Este, în timp, o restituire generoasă, pe care Șuluțiu o face cu sufletul românesc totdeauna gata să ierte și tot atât de des să uite.

Cartea lui Șuluțiu scrisă deseori cu humor, alteori cu durere; cu ace de ironie, cu mâna întinsă să ierte, plină de observații juste și obiective până la a deveni critice și vehemente, te duce într-o atmosferă specifică Brașovului. Din tot acest mozaic de atitudini, Brașovul lui Șuluțiu se prezintă de-o unitate surprinzătoare.

În această carte ne supără însă o gravă greșală a editurii. Nu este de iertat, ca o lucrare de-o valoare literară atât de ridicată, să fie prezentată cu clișee tipărite atât de slab. Afară, de câteva excepții, restul este îmbâcsit de cerneală sau șters și incolor, fără nuanțe, fără tonuri, răpind prin aceasta un farmec ce-ar trebui să-l aibe cartea și sub acest raport.

Și această editură nu este la prima greșală de acest fel.

V. Mung

N O T E

IDEI — OAMENI — FAPTE

METAMORPHOSIS TRANSYLVANIAE
1918—1936.

Sub acest titlu d. Ștefan Ilie Györi, directorul revistei „Uj Transylvania” din Cluj a editat părerea a optsprezece publiciști unguri din Ardeal asupra metamorfozei, prin care a trecut maghiarimea de aici între anii 1918—1936.

Enciclopedia d-lui Györi nu are veleități științifice. Schițează cu sensibilitatea gânditorilor emancipați de sub teroarea politiceii militante, viața politică, socială, economică, artistică și spirituală maghiară din Ardeal, limitându-se la constatări sumare, dar prețioase. Această carte pare o corabie naufragiată a iasismului, care — după refluxul urei și al sângelui vărsat în marele războiu — și-a pierdut busola și echipajul și se mulțumește cu rolul doar de „observator”. Umanitarismul insistent al autorilor pe cât este de înduioșător pe atât este de tardiv și anacronic.

Cu privirea ei retrospectivă cartea este o prețioasă contribuție la cunoașterea vieții minoritarilor unguri în Ardealul desorbit, dar echipa d-lui Györi pare obosită, fără program concret în ceea ce privește viitorul. Este doar o mustrare de conștiință a maghiarimei pentru ceea ce nu a făcut-o așa cum trebuia să o facă. Tocmai deaceia opera lor se rezumă la interpretarea faptelor și evenimentelor consumate, exalta-

rea postumă a „momentului” social când „momentul național” se desfășoară în toată națoarea sa.

Deși autorii monografiilor condensate în această mică enciclopedie, în majoritate constituite opoziția oficialității ungare dela noi, asupra radicalismului și democratismului lor, se lasă o umbră de pesimism, care îi face improprii pentru orice „acțiune”. Astfel apariția acestei lucrări este un mare eveniment, dar nu este — ceeace ne-ar fi bucurat mai mult să fi fost — o faptă creatoare.

Redactorul Györi trece în revistă mișcarea politică ungară de după războiu în Ardeal. Capitolul semnat de d-sa este o piatră de încercare a eforturilor lor de a mulțumi pe toată lumea. D-sa subliniază nedreptățile pe cari poporul dominant le-ar fi comis față de minorități, dar neagă că toată răspunderea pentru actuala situație precară a ungarilor din Ardeal ar apăsa conștiința românilor. O formulă cât se poate de abilă, dar tot atât de lipsită de curaj.

La intrarea armatei române în Ardeal — spune — maghiarimei ardeleni i-au lipsit conducătorii, cari ar fi putut-o cârmui prin dificultățile epocii de tranziție. Populația minoritară s'a lăsat obsedată de svonorile tendențioase răspândite cu o vinovată tenacitate de agenții secreți ai oculteii, după care noua situație trebuia să fie provizorie. Până să se convingă ungurii ardeleni

că imperiul românesc asupra Ardealului este o realitate istorică, a fost prea târziu, ca maghiarimea să mai poată influența desfășurarea evenimentelor. Rezistența pasivă ar fi cauza amortelei care a pus stăpânire pe sufletul minorității maghiare dela noi.

După ce trece în revistă rolul diferitelor partide politice și al bisericilor minoritare în viața publică minoritară, constată că, propaganda revizionistă ungară a contribuit într-o măsură considerabilă la provocarea curentului antiminoritar din România. În sfârșit, își exprimă sincera bucurie asupra tentativelor de a concilia antagonismul român-ungar. Ar fi unica soluție, care ar reda intelectualilor grupați în această enciclopedie siguranța de orientare în labirintul evenimentelor pe cari minoritatea ungară din Ardeal nu le mai poată influența câtuși de puțin, ci trebuie să le înregistreze resemnată, cu murmure inofensive.

D. Alexandru Turnovszky, un intelectual de mare valoare din Oradea, fost colaborator intim al profesorului Oscar Jaszi, analizează transformarea socială prin care a trecut maghiarimea ardeleană, care a fost cea mai cultă dintre toate minoritățile depe teritoriile „deslipite”. D-sa susține că situația socială actuală a maghiarimei de aici ar fi mult inferioară celei de înainte de războiu. Cauzele sunt: repatrierea elementului de elită, dispariția funcționarilor publici unguri de odinioară, desolidarizarea populației evreiești de cultura ungară și slăbirea clasei mijlocii ungare. Crede că reforma agrară nu și-a atins complet scopul și este un semn supărător faptul că maghiarimea ardeleană chiar și până astăzi este dezorientată în labirintul politicii internaționale.

Articolul semnat de d. Emeric Mikes, supus ungar, care de mai mulți ani trăiește și face ziaristică ungară cu bilet de liberă petrecere în România, despre

presa maghiară, în care ne povestește că Valeriu Branște a refuzat odată în fața justiției ungare să vorbească ungurește, deși la sfârșitul interogatoriului a fost constrâns să mărturisească sincer că este „profesor de limba și literatura ungară”, — este o glumă de prost gust. Suntem însă de acord cu d-sa în ceea ce privește afirmația că presa ungară din Ardeal nu este independentă. Tocmai deaceia în zadar râvnește la gloria de martiraș.

Cel mai interesant este capitolul scris de d. Gabriel Gaál, directorul revistei „Korunk” dela Cluj despre literatura ungară din Ardeal.

Nu se poate spune că confrății noștri unguri nu au creat opere prețioase, doar romanele d-lor Aladar Kuncz, Rodion Markovics și Andrei Szilágyi au eucerit opinia publică europeană. Exportul literar ungar din Ardeal însă se limitează la acești trei autori consacrați, făcând abstracție de marea cantitate de cărți pe care o importă aici Ungaria din considerațiuni sentimentale.

Literatura postbelică din Ardeal progresa în direcțiunea romantismului istoric. Ignorează complect actualitatea și realitatea. Transilvanismul ei, prin care vrea să se deosebească de literatura din Ungaria, este mai mult o platformă, decât o realitate spirituală.

Compatrioții noștri unguri nu au organizațiuni literare, cari înregistrează realitatea. Gruparea „Helikon” a îndreptat mișcarea literară ungară dela noi în direcțiunea falșă a romantismului istoric. Populația ungară de aici nu citește literatura ardeleană, care este mai agreată în Ungaria, decât la ea acasă. Naționalitatea lipsește cu desăvârșire din această literatură anemică.

D. Eugen Janovics scrie despre teatrul ungar din Ardeal, remarcând felul energic cum d. profesor Onisifor Ghi-bu, în acel timp secretar general la

ministerul cultelor, a luat în stăpânire teatrul dela Cluj. Studiul d-sale are un pronunțat accent de răutate, ca și când ar vrea să se desculpe față de Budapesta.

Economistul Andrei Gyárfás dezaproabă politica financiară „prin noi înșine” a lui Vintilă Brătianu, căreia totuși, îi recunoaște că a constituit epoca de rentabilitate maximă a industriei minoritare din Ardeal.

D-nii Andrei Szász, Gheza Tabéry, Gabriel Kalotai, Alexandru Károly, Marcel Pogány, Bela Benczel și Ladislau Barladay scriu despre metamorfoza orașelor ardelenne.

În linii generale enciclopedia de față este obiectivă, cel puțin face eforturi de a fi obiectivă, ca atare — merită să fie relevată.

Alexandru Olteanu

GIUSEPPE DONNINI:
DOSTOEVSKI VIVENTE.

Deși pusă pe baze biografice, cartea d-lui Giuseppe Donnini asupra lui Dostoevski este după cum singur o mărturisește, mai mult o „meditație în jurul sorții unui tragic persecutat”. Însăși natura aspră a subiectului, continuă să ne spună în introducere și ne sfătuește să scriem fără pasiunea efectului. În adevăr, afară de o frază prea bogată uneori, nimic nu este mai calm și logic chiar — deși alcătuirea sufletească a d-lui Giuseppe Donnini este aceea a unui afectiv — decât acest studiu închinat lui Dostoevski. Ne place această seninătate. Văzusem prea multe interpretări violente, ca să zicem așa, făcute de oameni pe cari prezența imensă a marelui rus, îi dezorienta, împingându-i prea mult într'o parte ori alta. Spiritul acesta cuprinzător, echilibrat și cald, ne desvăluie la urma urmei geniul întreg al autorului „Fraților Karamazov”.

Care este idea centrală a acestei

cărți? „Dacă un spirit coordonator al tuturor operelor lui Feodor Dostoevski există, cred că-l descoper în aceea putere a lui de a împăca toate ideile vieții sale într'o idee unică: dragostea de viață. Aici, vă va spune-o el însuși, e origina oircărei convingeri, capabilă și vrednică de orice acțiune. Va spune că numai prin dragoste se poate înțelege cum și de ce se trăește. Acesta e motivul inițial care informează toate operele sale de tinerețe: Umilă, Netoșca, Nopti Albe. și pe care îl vom găsi mai târziu în operele de maturitate: Idiotul, Frații Karamazov, Obsedații. Atunci în acel prim cor vom găsi unite multe voci de uragan ca pentru a alcătui un tot simfonico-epic, dar fără să schimbe ori să adauge nimic iubitelui, curatului suflet primitiv.” (pag. 8. Introduzione.)

Văzut din acest punct de vedere atât de simplu: al dragostei de viață, Dostoevski ne va apare mult mai apropiat. Oricât de posedat ar fi de o lume întunecată a sufletului, găsindu-i porțile către soare, afli cheia spiritului Dostoevskian.

ELIO VITTORINI.

Elio Vittorini cunoscut din cercul „Solaria” (revistă în a cărei editură a tipărit în 1931 „Piccola Borghesia”) dă la iveală un nou volum „Nei Morlacchi, Viaggio in Sardegna, (Fratelli Parenti, Editori Firenze. 1937) Găsim în partea dela început. „Nei Morlacchi” un poem suav de cea mai bună calitate, scilicet și liric în aceiaș vreme, împărțit în șapte scurte capitole. Este o istorie mișcătoare: „Când sosirăm acolo o torpedinieră stătea sub pini, Era Cigale, cu marea prin pădure — și locuiau o casă din frunziș unde era regină o femeie care apăru la etajul al doilea. — Noi duceam pe umeri un copil capricios care ne zicea la toți: unchiule. Avea pantofiori albi

și trecură ani și ani . . ." Așa începe această poveste fascinant de dulce.

La sansego, — începe alt capitol — nu se văzură arbori. Plecam dimineață de vreme și rătăceam mâncând lămâi! — Aveam pielea brună, ne simțeam puternici la vâsle, cu sarea în ochi. Insula era de nisip, în munte: era blondă și verde, plină de struguri."

Acest chip neașteptat de a scrie, format din accent grafic și evocare, se continuă cu aceiași fantezie: Ajunse apoi până la noi un zgomot de turbină din mare se făcu noapte și ne fu teamă că pe undeva un vapor ancorează la țarm.

Dimineața îl văzurăm în larg: era un vas de culoarea albatrosului, — Ea îl privi. — Așa aflarăm că ea voia să plece. Și, în adevăr, ne-a lăsat . . ." „Și au plecat și arborii, vasul pe apă s'a deslipit de țarm, grădini, terase chiar, nu mai era decât pragul în fața noastră pe care plouă de vară până acum. — Prag, voi zice — și în schimb e pasul pe care ea îl făcea ca să se arate".

„Nei Morlacchi" amintește de cea mai bună poezie italiană actuală cu accentele ei montane, de mare.

„Il viaggio in Sardegna" continuă aceste pagini; trăim însă pe un alt plan, mai intelectual, bogat în observații, dând fiecărei observații o esență — mai puțin lirică decât în „Nei Morlacchi" — dar o esență. Tabloul călătoriei în Sardinia se realcătuște din perle. Căci totul strălucește, în lumina concentrată și ascuțită a inteligenței, și totul devine — ca poama sub razele soarelui — mai dulce.

Baia di Terranova, Terranova, Altipiano di Gallura, I. Sugheri, Tempio. In Anglona, Sassari, Cagliari, In mare, La Maddalena etc, toate sunt pline, aceste capitole mici, de suc. Elio Vittorini este fără îndoială un mare liric.

Dragoș Vrânceanu.

AL. MIRONESCU: „OAMENII NIMĂNUI. ROMAN. (ED. „EMINESCU“.

Romanul „Oamenii nimănuui" al d-lui Al. Mironescu, pe care îl prezintă editura „Eminescu", ne arată care este răsunetul în psihologia unui adolescent, al unor întâmplări, cari sunt, în fond, posibile în viața tuturor.

Eroul romanului, tânărul Mircea, vine în contact cu o serie de oameni, a căror existență nu are nici o. Dumnezeu. Întâlnirea cu acești „oameni ai nimănuui" cari oferă eroului aspectul trist și incoerent al umanității, produce o dezagregare morală, pe care d. Mironescu o urmărește cu sobrietate pe făgașurile adânci și patetice ale sufletului omenească.

Ilustrul scriitor Panait Istrati, care a dăruit o prețioasă prefață acestui roman, scrie: „...evoluția stărilor sufletești este condusă, cu mână de maestru, nu cu mână de debutant. Părțile descriptive sunt luminoase ca cele de pe un ecran. Analiza e vie și pasionantă..."

CODUL DE JUSTIȚIE MILITARĂ.
TEXT COMPLET, CU INDEX ALFABETIC. (EDITURA „EMINESCU“)

Joi, 20 Mai a. c. s'a pus în aplicare, noul cod de justiție militară, prin care se modifică fundamental, formele, și completele de judecată, în ceea ce privește delictele și crimele săvârșite de militari.

Noul cod dispune ca judecătorii militari cât și organele de instrucție militară să fie alese numai dintre ofițeri juriști.

Noul cod de justiție militară fiind în legătură cu noul cod penal, interesează în cel mai înalt grad atât pe militari cât și pe civili.

REVISTA FUNDAȚIILOR REGALE

No. 5 Mai, Voința Voevodului Culturii înfăptui și minunea de a avea și noi o revistă serioasă, poate prea serioasă chiar, cu un permanent sumar la nivel și cu o apariție cronometrică, la începutul fiecărei luni. La noi se citește foarte puțin. Câțiva maniaci, câțiva scriitori și un număr extrem de redus de elevi cu zelul încă nealterat și cu proștețimea curiozității de a cunoaște cât mai mult în ale cărțurării. Incolo? O fi cetind și alții, onoare lor... Nu se simte însă. De aceea, periodicele noastre au cochetat încă dela apariție cu moartea, totdeauna. De aceea neregularitatea apariției, exasperantă de multe ori...

Revista Fundațiilor Regale, de patru ani de când apare, număr după număr, întărește credința că formează ceva masiv, ceva serios, pornit pe viață lungă, nepăsător la valorile care răstoarnă și îneacă celelalte galere similare, în furtuna vieții. Când ai pe însuși Domnitorul ca reazim, credința aceasta e ușor de cimentat. Era nevoie de o astfel de credință, pentru viața periodicelor noastre. Ca să înfrângă și neîncrederea „că e treabă românească” adică de durată efemeră. Și că, cei puțini, nenumerați de puțini, pot contracta un abonament, fără riscul de a rămâne doar cu banul dat.

Numărul pe care l-avem în față al acestei reviste, pe Mai, formează acelaș bloc de serioasă preocupare cărțurărească. Nume consacrate în ale scrișului alături de scriitori noi alcătuiesc un sumar extrem de variat. „Ulțma rugă” semnată de Ion Minulescu poartă toată proștețimea aceluia care ocupă un loc atât de însemnat în literatura noastră, care este și care va rămâne Ion Minulescu. O strofă:

Dă-mi bucuria să mă văd trădat
Ca fiul Tău — de Iuda sărutat —

Și ca să-mi pot îndepărta sfiala,
Dă-mi buzele Mariei din Magdala..

„Accidentul” lui M. Sebastian e cartă de vizită a unui scriitor care știe să scrie. Și ce frumoase lucruri nu știe să dea Zaharia Stancu! Versurile publicate în acest număr al Revistei Fundațiilor, ni-l redau așa cum îl cunoșteam. Ioachim Botez fixează o figură extrem de interesantă în Poleacul. Doar versurile lui Emil Riegler-Dinu prea și-agață clipa de geamurile blokausurilor. Ne miră faptul că le-a terminat doar în 9 pagini. Putea să le toarcă înainte, la infinit. Dl. Sextil Pușcariu semnează un studiu de aproape 30 de pagini, evidențind bogat contribuția Transilvaniei la formarea și evoluția limbii române. Pe poetul Pușkin ni-l înfățișează E. Dvoicenco, desul de pitoresc, ca stil, dar cu multă informație. De altfel, între ștăul în care ne-a redat pe Hăjdeu și cel din revista de azi e un progres, pe care-l subliniem cu plăcere. Urmează Al. Mironescu, cu Spiritul științific, Constantin Noica, cu Individ și cunoaștere spornică și Șerban Cioculescu cu valoroasele sale Aspecte epice contemporane. Un cuvânt mai mult am avea pentru minunatul studiu semnat de Vladimir Streinu, asupra lucrării d-lui I. Rădulescu Pogoneanu, Însemnări zilnice de Titu Maiorescu. Cronica bogată, semnată de Mircea Eliade, Dragoș Protopopescu, Ion I. Cantacuzino, Victor Tufescul, Ion Conca, Suchianu, Al. Posescu și Ioan Budu. M. S.

A apărut:

TUDOR VIANU
FILOSOFIE
ȘI POESIE

Lei 80.

EDITURA „FAMILIA” — ORADEA

CRONICA MĂRUNTA

G. TOPÂRCEANU

Luna aceasta s'a stins, la Iași, poetul G. Topârceanu. Cu el dispăre încă unul din stâlpii Vieții Românești de odinioară. Și, dispăre, și unul din poeții dotați ai țării, cari nu și-au irosit inspirația în speculațiuni bizare prin încrucișare de cuvinte, s'au căutare „a tout prix“ de formă nouă pentru a ascunde lipsa fondului. Topârceanu a scris românește, hătru și cuminte. Din lucrările pe cari le avem, știm că era scriitorul care-și respecta meseria, deși humorul ai avea impresia că se situiază ca giumbușluc pe alături de artă, în afara ei. Topârceanu a ridicat parodia la valoare de artă și cu nimbul ei a aoreolat humorul.

În biblioteca intelectualului, cărțile lui G. Topârceanu, vor rămâne pentru totdeauna oază răcoritoare de zâmbet în sahara de gravități chinuite, ochi înflorit și luminoși în pădure cu copaci chirciți și liane.

PREMII

Cornul de aur al belșugului a vărsat anul acesta multă dărnicie pe meleagurile scrisului românesc. Că a nemeșrit și pe de lături, e evident. E o masonerie se vede care împarte și care ține cont de alte criterii de cât acele ale adevăratei valori literare. Și S. S. R. și soborul laoreaiților, au acordat premii valoroase, în primăvara aceasta cu călduri pretimpurii. Și le-au acordat cam în grabă, ca să scape de năduful caniculei. Altfel nu ne putem închipui cum au putut ieși premiați din deliberrările comisiilor oameni de treabă, cucoane simpătice poate, profesori chiar cu câteva degete de aur, dar, oricât, aleși nu tocmai cei mai aleși, ca scriitori. Otilia Cazimir premiați?...

Norocul, se vede că e și el, ca justiția, orb.

PORNOGRAFIA

Ne declarăm dela început hotărât contra pornografiei. Prea alunecase dela brâu în jos, scrisul nostru de după războiu și prea-și localizase inspirația în jurul unor anumite organe. Sub presiunea editorilor, prea își terfeleau talentul și mulți scriitori.

Trebuia pus punct acestei situații. De aceia subliniasem cândva curentul de însănătoșire pornit la București. Viața, după marele cataclism, prezenta cele mai urâte aspecte. Imoralul părea ridicat la rang de cult. Și lumea întreagă se lăsa târâtă de nevroză în sarabanda desfrâului. Incordarea extraordinară a celor 2—3 ani de războiu, și abstenența, declanșară acum destinderea cea mai sodomică.

Reculegerea urma să vină. A început în viața socială. Trebuia să ajungă și în creația artistică. Căci scrisul nu este de cât oglinda vieții. Operele acestui timp urmau să rămână documente pentru viitor. Ele dovedeau frenezia unei epoci. Căci această situație era generală, în lumea întreagă.

Acum apele au început să se limpezească, viața să se așeze în făgașul ei sănătos. Literatura o secundează. Tot ce este pe altă cale, opusă acestui drum, se autocondamnă. Iar persistența, având substrat urât, urmează să fie combătută. Nu putem începe însă cruciadă contra lucrărilor scrise în atmosfera și nevroza de până mai ieri. Delațunile și răsbunările pentru o operă scrisă atunci, nu numai că prezintă neseriozitate, dar și o nuanță de răzbunare. Și răzbunare a unui mărunț la suflet a fost înlăturarea dela Universitate a d-lui Mircea Eliade, cel mai dotat dintre scriitorii de azi și capul cel mai bine orînduit în ale cărturăriei,

CĂRȚI PRIMITE LA REDACȚIE

DELA EDITURA FUNDAȚIILOR PENTRU LITERATURA ȘI ARTA „REGELE CAROL II“

- Emanoil Bucuța* — Duiliu Zamfirescu și Titu Maiorescu în scrisori (1884-1913)
Ilariu Dobridor — Vocile Singurătății (versuri). Lei 70.
Emily Brontë (Trad. de M. Polihroniade) — La răscruce de vânturi. Lei 60.
Octav Șuluțiu — Brașovul. Lei 120.
A. Sacerdoțeanu — Regele Nostru. (Albina). Lei 5.

DELA EDITURA „ADEVĂRUL“

- Ludovic Dauș* — O jumătate de om. Roman. Lei 80.

DELA EDITURA „CUGETAREA“

- Mihail Sadoveanu* — Istorisiri de vânatoare. Lei 60.
François Mauriac (Trad. de Pr. Em. Păsculescu-Orlea și G. A. I. Ghica) —
Viața lui Isus. Lei 60.

DELA ALTE EDITURI

- Horia Petra Petrescu* — Unde-i iubire acolo e Dumnezeu. (Ed. „Isvorașul“
Bistrița).
- I. C. Popescu-Polyclet* — Epigrame. Societatea Scriitorilor Olteni.
Onisofor Ghibu — Ordinul Canonic Premonstratens, din România. Edit. Ligii
Antirevizioniste române. Tip. Universul.
Onisfor Ghibu — Sfinții Unguri în România. Edit. Ligii Antirevizioniste ro-
mâne. Tip. Universul.
- Ion Manolescu* — Odihna neagră. Poezii. Ed. „Unu“.
- Emil Chița* — Poema amintirii vieții studențești din Broșovul de odinioară.
- Traian Bratu* — Anuarul Universității Mihăileană din Iași.
- C. Fierăscu* — D. Tichindeal Contribuție documentară.
- Pompiliu Preca* — Scurtă expunere a filosofiei lui V. Conta. — Inst. Arte
Grafice I. E. Torouțiu.
- Nicolae Tcaciuc-Albu* — Viața și opera lui Ion Slavici. — Ed Aron Pumnul
Bucovina. Cernăuți.
- Traian Chelariu* — Pietre la cari mă'nchinai.
- Th. Sincenschy* — Panciatantra Cartea a IV. și a Va. (Trad. din limba Sans-
crită). Tip. „Tiparul Moldovei“ Blaj.
- Iuliu Maior* — Tălcul Evangheliilor.
- Iuliu Maior* — Durerea sora noastră nedespărțită.
- D. Florea Rarișta* — Maria Magdalena. Versuri.
- Tiberiu Vuia* — Poeme. Timișoara.
- Grigorie Bugarin* — La Nana'n Vale. Poezii în grai bănățean. Timișoara.
- Ion Breazu* — Povestitori Ardeleni și Bănățeni până la unire. „Cartea Ro-
mânească“ Cluj.
- C. Munteanu* — Cântece pentru fata bătrână.
- I. Popescu-Pasăre* — Cântările S. Leturgii. — Scrisul Românesc, Craiova.
- I. D. Cirescu* — *G. Breazu* — „Prohodul“.
- Ion Biberi* — Oameni în Ceată. Ed Scriitorii Olteni. Craiova.
- Olimpîu Boitoș* — Contribuții la istoria misiunii lui A. Panu în apus. Cluj.
- Pompei Hossu Longin* — O Sezătoare, la sărbătoare națională. Piesă.
- R. Iordan* — Trenul Albastru. Roman. „Ideia“ București.

